MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS KATEDRA

Renata Marcinauskaitė
Dieninio skyriaus, Baudžiamosios teisės ir kriminologijos
studijų programos studentė

PSICHINĖ PRIEVARTA IR JOS BAUDŽIAMASIS TEISINIS VERTINIMAS LR BK

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:
Lekt.dr. Pavelas Kujalis

Vilnius, 2006

Turinys

Įvadas.....3

1. Prievarta kaip baudžiamoji teisinė kategorija. Fizinės bei psichinės prievartos sąsajos problema.....6

2. Psichinės prievartos doktrinos pagrindiniai aspektai.....16

2.1. Psichinės prievartos formų įvairovės problema.....17

2.2. Psichinės prievartos koncepcija ir terminijos problema.....22

2.3. Grasinimų turinys bei šantažo dilema.....27

3. Psichinė prievarta kaip viena iš kriminalizuotų prievartos rūšių.....31

3.1. Psichinė prievarta kaip savarankiška nusikalstama veika.....31

3.1.1. Grasinimus charakterizuojantys objektyvūs bei subjektyvūs požymiai.....39

3.1.2. Grasinimų realumo teisinio vertinimo problematika.....44

3.2. Psichinė prievarta kaip nusikalstamų veikų, kuriomis kėsinamasi į žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą, sudėčių objektyvusis požymis.....51

Išvados.....57

Literatūra.....60

Santrauka.....65

Summary.....66

Įvadas

Bendroji temos charakteristika ir jos aktualumas. Baudžiamosios teisės teorijoje suformuotos psichinės prievartos doktrinos centriniu elementu yra laikoma psichinė prievarta kaip savarankiška baudžiamoji teisinė kategorija, kuri kompleksiškai gali būti analizuojama įvairiais aspektais, priklausomai nuo to, kuriame baudžiamosios teisės institute ji yra naudojama. Be to, reiktų atsižvelgti į tai, kad psichinė prievarta, kaip valios susiformavimo ir jos įgyvendinimo varžymo būdas, yra siejama su įvairiomis jos atliekamomis baudžiamąją teisinę reikšmę turinčiomis funkcijomis, kurios yra susijusios ne tik su psichinės prievartos kriminalizavimu konkrečiuose baudžiamojo įstatymo straipsniuose, bet kartu yra atskleidžiama jos sąsaja su baudžiamąją atsakomybę šalinančiomis aplinkybėmis bei baudžiamąją atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis, turinčiomis įtakos nusikalstamą veiką realizavusio asmens bausmės individualizavimui.

Tačiau nepriklausomai nuo to, kokiu aspektu ir kokiame kontekste psichinė prievarta yra analizuojama, jos pagrindinė teisinė charakteristika, leidžianti ją identifikuoti kaip pavojingą bei priešingą teisei veiką, yra siejama su baudžiamosios teisės teorijoje numatytais požymiais, kurių turinio vienodas supratimas tampa būtina prielaida, leidžiančia ne tik kryptingai plėtoti pačią psichinės prievartos doktriną, bet taip pat ir formuotis vieningai teismų praktikai. Reiktų akcentuoti tai, kad nevienodas psichinę prievartą apibūdinančių teisinių požymių turinio suvokimas bei grasinimų realumo koncepcijų įvairovė, sudarė sąlygas baudžiamojo įstatymo praktiniame taikymo lygmenyje susiformuoti nevienodam nusikalstamų veikų baudžiamajam teisiniam vertinimui tais atvejais, kai byloje yra nustatomas psichinės prievartos elementas. Todėl šios savarankiškos prievartos rūšies teisiniai vertinimo kriterijai tampa aktuali ne tik teorinė, bet ir praktinė problema.

Temos aktualumą rodo ir tas faktas, kad detalių psichinės prievartos kaip savarankiškos baudžiamosios teisės kategorijos tyrimų Lietuvos baudžiamojoje teisėje nebuvo. Galima būtų paminėti tik kelis Lietuvos baudžiamosios teisės teoretikus kaip O. Fedosiukas bei P. Kujalis, kurie kiek plačiau nagrinėjo psichinio smurto problematiką. Todėl galima būtų teigti, kad psichinės prievartos doktrinos probleminėms sritims yra skiriamas nepakankamas baudžiamosios teisės specialistų dėmesys. Tokia baudžiamosios teisės teorijoje susiklosčiusi padėtis reikalauja tolimesnių tyrinėjimų, siekiant ne tik užpildyti atsiradusias teorines spragas, bet taip pat sudaryti prielaidas vienodai teismų praktikai formuotis.

Kiek daugiau įvairiais psichinio smurto teisiniais aspektais domisi tokie užsienio šalių baudžiamosios teisės teoretikai kaip L.V.Serdiukas, L.D.Gauchmanas, R.A.Levertova, V.V.Ivanova, G.K.Kostrovas, N.V.Sterechovas, A.Druzinas, H.Fingerete, J.D.Feinsteinas, D.Beinas ir kt., kurių darbai darė didelės įtakos pasirinktos temos analizei.

Tyrimo objektas. Šio darbo tyrimo objektas yra psichinė prievarta kaip savarankiška baudžiamoji teisinė kategorija, jos pagrindinės baudžiamosios teisinės charakteristikos bei baudžiamojo teisinio vertinimo problemos. Tyrimo objektas taip pat apima vieną iš psichinės prievartos atliekamų baudžiamąją teisinę reikšmę turinčių funkcijų, susijusių su jos kriminalizavimu konkrečiuose baudžiamojo įstatymo straipsniuose.

Darbe neanalizuojamas psichinės prievartos ir baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių santykis, psichinės prievartos įtaka bausmės, skiriamos kaltininkui, realizavusiam nusikalstamą veiką, individualizavimui. Taip pat juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės ypatumai už psichinę prievartą kaip savarankišką nusikalstamą veiką. Atsižvelgiant į tai, kad įstatymų leidėjas, formuluodamas nusikalstamų veikų sudėtis, psichinę prievartą numatė daugelyje baudžiamojo įstatymo straipsnių, šiame darbe bus apsiribojama grasinimų, numatytų nusikalstamose veikose, kuriomis kėsinamasi į žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą, bei grasinimų kaip savarankiškos nusikalstamos veikos analize.

Tyrimo dalykas. Lietuvos Respublikos ir kitų užsienio valstybių baudžiamieji įstatymai, šių įstatymų aiškinimai, Lietuvos ir užsienio baudžiamosios teisės teoretikų darbai, praktinė baudžiamųjų bylų medžiaga.

Tyrimo tikslas. Atskleisti psichinės prievartos doktrinos pagrindinius aspektus, susijusius su psichinės prievartos teisinės charakteristikos ypatumais, kompleksiškai išanalizuoti psichinės prievartos kriminalizavimo būdus bei atskleisti su tuo susijusias problemines sritis.

Tyrimo uždaviniai yra:

- išanalizuoti fizinės bei psichinės prievartos sąsajos problematiką bei pateikti galimus šių prievartos rūšių atribojimo kriterijus;
- atskleisti psichinės prievartos doktrinos pagrindinius aspektus, susijusius su psichinės prievartos koncepcijos ir terminijos problema bei jos formų įvairove;
- atskleisti šantažo dilemos esmę;
- pateikti grasinimų baudžiamojo teisinio vertinimo kriterijus;
- apžvelgti psichinės prievartos kriminalizavimo ypatumus bei problemines sritis, atsižvelgiant į Lietuvos teismų praktiką.

Tyrimo metodai. Tyrimas atliktas taikant sisteminės analizės, lyginamąjį, loginį-analitinį, dokumentų analizės ir kitus metodus. *Sisteminės analizės* metodas pasitelktas siekiant pateikti psichinės prievartos sampratą, identifikuoti jos požymius bei atlikti jų analizę psichinės prievartos doktrinos kontekste. Taikant *loginį-analitinį* metodą buvo aiškinamas teisės normų turinys, daromi apibendrinimai, išvados, padedančios tiksliau suvokti nagrinėjamus probleminius klausimus. *Lyginamasis* metodas, kuris darbe buvo taikomas bene plačiausiai, suteikė galimybę lyginti psichinės prievartos mokslines koncepcijas, baudžiamosios teisės teoretikų nuomones, Lietuvos ir

kitų valstybių baudžiamuosius įstatymus. *Dokumentų analizės* metodas taikytas analizuojant įvairius tiriamajame darbe naudotus informacijos šaltinius.

Praktinė darbo reikšmė. Darbe pateikta moksliškai pagrįsta ir praktine medžiaga iliustruota psichinės prievartos doktrinos pagrindinių sričių teisinio vertinimo problematika bei galimi diskusijų sprendimo variantai. Taip pat analizuojamos baudžiamojo įstatymo normos, įtvirtinančios atsakomybę už psichinę prievartą kaip savarankišką nusikalstamą veiką ir numatančios šią prievartos rūšį kaip nusikalstamų veikų objektyvųjį požymį. Darbe pateikiamos bei aptariamos problemos, su kuriomis susiduria teismai, taikydami šias normas.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, turinys, trys skyriai ir išvados. Darbo pabaigoje pateikiamas naudotos literatūros sąrašas bei santrauka lietuvių ir anglų kalbomis.

Pirmoje darbo dalyje pateikiama pavojingos bei priešingos teisei prievartos kaip savarankiškos baudžiamosios teisės kategorijos samprata bei ją identifikuojantys teisiniai požymiai. Aptariama fizinės bei psichinės prievartos atribojimo problematika, atskleidžiant pagrindinius jas charakterizuojančius skiriamuosius požymius.

Antroje darbo dalyje analizuojama psichinės prievartos koncepcijų įvairovė, psichinės prievartos formų problematika bei jos įtaka psichinės prievartos definicijos formulavimui. Kartu aptarti giminingi, tačiau psichinei prievartai netapatūs terminai, kurių turinio analizė leido geriau suvokti psichinės prievartos vietą šių sampratų sistemoje. Pateikiamas pavojingų bei priešingų teisei grasinimų turinio klasifikavimas, kuris geriausiai atskleidžia šantažo dilemos esmę.

Trečioji darbo dalis yra skiriama psichinės prievartos kriminalizavimo ypatumams. Joje analizuojami psichinės prievartos kriminalizavimo būdai, kai psichinė prievarta baudžiamajame įstatyme yra numatyta kaip savarankiška nusikalstama veika arba ji yra laikoma nusikalstamos veikos sudėties objektyviuoju požymiu. Šioje dalyje svarbią vietą užima pavojingų bei priešingų teisei grasinimų objektyvių ir subjektyvių požymių turinio analizė bei grasinimo realumo teisinio vertinimo problematika, kuri pateikiama kartu su praktine baudžiamųjų bylų medžiaga.

1. Prievarta kaip baudžiamoji teisinė kategorija. Fizinės bei psichinės prievartos sąsajos problema.

Socialinė interakcija daugeliu atvejų gali vesti prie pavojingų veikų, kurios iš baudžiamosios teisės pozicijų būtų vertinamos kaip nusikalstamos, kadangi jomis kėsinamasi į tokias baudžiamojo įstatymo[1] saugomas teisines vertybes kaip asmens fizinis bei psichinis neliečiamumas, taip pat jo valios susiformavimo ar įgyvendinimo laisvė, tai yra valios laisvė arba laisvė elgtis pagal savo valią.

Remiantis lingvistiniu aiškinimu prievarta suprantama kaip jėgos naudojimas, vertimas ką daryti.[2] Tačiau prievartos samprata, kuri būtų vartojama baudžiamąja teisine prasme, manytume, negali būti konstruojama atsižvelgiant tik į jos lingvistinį aiškinimą, kadangi tokia koncepcija yra bendrinė ir neleidžia jos identifikuoti kaip baudžiamosios teisės kategorijos. Todėl jos, kaip socialinio reiškinio, konkretizuoto iki individų lygio, baudžiamasis teisinis vertinimas pirmiausia turėtų būti siejamas su teorijoje suformuotais požymiais, kurie leidžia įvairaus pobūdžio prievartines pavojingas veikas atskirti nuo prievartinių, tačiau nekriminalizuotų bei iš baudžiamosios teisės pozicijų laikomų socialiai vertingų veikų (būtinosios ginties, asmens, padariusio nusikalstamą veiką sulaikymo, būtinojo reikalingumo atvejais ir pan.).

Reiktų pažymėti, kad baudžiamosios teisės doktrinoje, kurioje nagrinėjama prievartos problematika (L.V. Serdiuk[3], V. Stankevičius[4] ir kt.), iš esmės sutariama dėl pagrindinių požymių, kurie yra būtini, norint daryti išvadą, kad pavojingas veika yra prievartinė ir kriminalizuota, be to, manytume, tai galėtų būti laikoma pagrindu konstruojant pačią prievartos koncepciją. Todėl prievartos pripažinimas nusikalstama pirmiausia turėtų būti siejamas su tokiais kriterijais, leidžiančiais ją vertinti kaip savarankišką baudžiamąją teisinę kategoriją:

- Būtinas bent vienas iš prievartos realizavimo būdų : fizinis arba psichinis poveikis nukentėjusiajam,
- Prievartos neteisėtumas, kuris siejamas su jos formaliu bei materialiu kriterijais, t.y. priešingumu teisei bei pavojingumu. Pažymėtina, kad neteisėtumas kaip požymis pirmiausia turėtų būti priskiriamas tikslo siekimo priemonėms, o ne pačiam tikslui.

[1] Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas, patvirtintas 2000m. rugsėjo 26d. įstatymu Nr. VIII-1968//Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
[2] Dabartinė lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas/ red. kol. vyr. red. S.Keinys. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. P.603.
[3] Сердюк Л. В. Насилие: криминологическое и уголовно - правовое исследование. Москва: Юрлитинформ, 2002. С. 46.
[4] Stankevičius V. Baudžiamoji teisė. Kaunas: Lietuvos universiteto teisių fakultetų leidinys, 1925. P.155-156.

- Kaltininko psichinis santykis su jo realizuojama pavojinga veika (formalių sudėčių atveju) ir priežastiniu ryšiu bei padariniais (materialių sudėčių atveju) turi atitikti tyčinę kaltės formą, [5]
- Prievartos tikslas – nukentėjusiojo valios susiformavimo ar jos įgyvendinimo varžymas[6],

Apibendrinus išskirtus objektyviuosius ir subjektyviuosius požymius bei akcentuojant materialųjį bei formalųjį veikos kriterijus, manytume, galima teigti, kad prievarta - tai pavojingas bei priešingas teisei tyčinis fiziniu arba psichiniu būdu daromas poveikis nukentėjusiajam, nukreiptas į jo valios susiformavimo bei jos įgyvendinimo laisvės varžymą.

Teisinės literatūros, susijusios su prievartos charakteristikos problemomis, analizė leidžia teigti, kad dauguma autorių (P.N. Nazarovas[7], L.D. Gauchmanas,[8] V.V. Ivanova[9] ir kt.) pirmiausia orientuojasi į smurto problematiką. Tuo tarpu pačios prievartos ir smurto santykis nėra aiškus, kadangi nėra numatyta teisinių kriterijų, kurie leistų šias sampratas atriboti. Todėl vieni baudžiamosios teisės teoretikai smurtą traktuoja plačiau ir prie smurtinių veiksmų priskiria bet kokį tyčinį bei neteisėtą poveikį kitam žmogui, kuris būtų realizuojamas prieš nukentėjusiojo valią bei pasireikštų fiziniu ar psichiniu poveikiu,[10] tokiu būdu prievartos ir smurto sampratas laikydami sinonimais. Tuo tarpu kai kiti autoriai smurto koncepciją formuluoja siaurinamai prie smurtinių veiksmų priskirdami tik fizinį smurtą bei apribodami grasinimų turinį iki grasinimų fiziniu smurtu,[11] kadangi, anot jų, kitokio turinio grasinimais nėra kėsinamasi į asmenį[12] tokiu būdu smurtą laikydami tik prievartos dalimi. Remiantis lingvistiniu aiškinimu smurtas yra suvokiamas kaip šiurkšti prievarta.[13] Manytume, kad vienas „šiurkštumo“ elementas nėra pakankamas ir aiškus kriterijus, kad sąvokom prievarta ir smurtas būtų suteiktos skirtingos prasmės. Reiktų atsižvelgti į tai, kad kėsinimosi į asmenį kriterijus, kuris laikomas pagrindu, leidžiančiu smurtą aiškinti siaurinamai, yra išskirtas analizuojant tik grasinimų turinį. Tačiau neatsižvelgta į tai, kad pačiu pavojingu bei priešingu teisei grasinimu, yra daromas tiesioginis poveikis asmens psichikai, todėl, mūsų manymu, nepriklausomai nuo to, kokio turinio yra grasinimas, juo visuomet yra kėsinamasi į asmens psichinį neliečiamumą (tokiu būdu į asmenį). Kaltininkas kaip aktyvus grasinimo proceso dalyvis, pasirinkdamas tokią elgesio formą, siekia apriboti nukentėjusiojo valios susiformavimo

[5] Stankevičius V. Baudžiamoji teisė. Kaunas: Lietuvos universiteto teisių fakultetų leidinys, 1925. P.155-156.
[6] Сердюк Л. В. Насилие: криминологическое и уголовно - правовое исследование. Москва: Юрлитинформ, 2002. С. 46.
[7] Там же С. 9-10.
[8] Гаухман Л. Д. Насилие как средство совершения преступления. Москва: Юридическая литература, 1974. С.3.
[9] Иванова В.В. Преступное насилие. Москва: Книжный мир, 2002. С.6-19.
Сердюк Л. В. Насилие: криминологическое и уголовно - правовое исследование. Москва: Юрлитинформ, 2002. С. 22.
[11] Гаухман Л. Д. Насилие как средство совершения преступления. Москва: Юридическая литература, 1974. С.3.
[12] Гаухман Л. Д. Борьба с насильственными посягательствами. Москва: Юридическая литература, 1969. С.32.
[13] Dabartinė lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas/ red. kol. vyr. red. S.Keinys. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. P. 719.

arba valios įgyvendinimo laisvę. Todėl nuomonė, kad kitokiais grasinimais, kurių turinys nesiejamas su fiziniais smurtiniais veiksmais, nėra kėsinamasi į asmenį, manytume, yra kritikuotina.

Baudžiamosios teisės doktrinoje prievartos skirstymas į savarankiškas rūšis yra perimtas iš romėnų teisės, pripažinusios du klasikinius nusikalstamo poveikio kitam žmogui būdus: fizinį (*lot. vis absoliuta*) ir psichinį (*lot. vis compulsiva*), kurių išskyrimas pirmiausia remiasi pavojingo bei priešingo teisei poveikio, daromo nukentėjusiajam, specifika.

Tačiau teisinėje literatūroje galima sutikti bandymų, kuriais siekiama praplėsti baudžiamos prievartos koncepciją, šalia fizinės bei psichinės prievartos išskiriant ir trečią savarankišką jos rūšį. Remiantis baudžiamosios teisės teoretiko M. Antoniano nuomone, kaip savarankiškas nusikalstamo poveikio kitam žmogui būdas turėtų būti nagrinėjama jo įvardinta „intelektuali“ prievarta, kuri negali būti priskiriama nei fiziniam, nei psichiniam neteisėtam ir pavojingam poveikiui kito žmogaus atžvilgiu.[14] Pagrindinis intelektualiosios prievartos skiriamasis bruožas siejamas pirmiausia su tuo, kad nusikalstamos veikos subjektas be pagrindinių požymių turi papildomus, susijusius su jo pareigybe ir veikiantis pagal jam suteiktą kompetenciją (teises ir pareigas) bei kartu nusikalstamą veiką realizuojantis netradiciniu prievartos būdu – sudarydamas konkretų dokumentą. Tokia nusikalstama veika iš esmės yra susijusi su piktnaudžiavimu teisės aktų suteiktais įgaliojimais, kuris gali pasireikšti įvairiai – tiek traukiant baudžiamojon atsakomybėn žinomai nekaltą asmenį, tiek neturint teisinio pagrindo taikant priverčiamąsias medicinos priemones, bei kitais būdais, susijusiais su piktnaudžiavimu tarnybine padėtimi ar viršijant įgaliojimus. Tačiau, mūsų manymu, tokia autoriaus nuomonė yra kritikuotina, nes specialaus subjekto būvimo faktas bei nusikalstamos veikos realizavimo priemonės (dokumento) panaudojimas negali būti pakankamas pagrindas šalia fizinės ir psichinės prievartos išskirti dar vieną savarankišką intelektualiosios prievartos rūšį. Kaip jau buvo minėta anksčiau, vienu iš kriterijų, kuriuo turėtų būti vadovaujamasi, atribojant šias prievartos rūšis, yra laikomi kitam asmeniui daromo neteisėto poveikio mechanizmo esminiai skirtumai. Tuo tarpu kai intelektualioji prievarta, priklausomai nuo faktinių bylos aplinkybių, manytume, gali būti vertinama kaip fizinis ar psichinis neteisėtas ir pavojingas poveikis nukentėjusiajam, kadangi galima pastebėti, jog jos poveikio ypatumai nesiskiria nuo vykdomos fizinės ar psichinės prievartos, todėl pagrįstai galėtų būti laikoma kaip viena iš klasikinių prievartos rūšių realizavimo formų. Vertinant baudžiamosios teisės teoretiko M. Antoniano nuomonę, reiktų pažymėti, kad jo išskirti papildomi požymiai galėtų turėti reikšmės inkriminuojant kaltininkui realizuotos nusikalstamos veikos požymius bei lemtų teisingą veikos kvalifikaciją.

Baudžiamosios teisės moksle pripažįstama, kad nusikalstami prievartiniai veiksmai gali būti realizuojami energetiniu (fiziniu) arba informaciniu (psichiniu) keliu. Atsižvelgiant į tai,

[14] Сердюк Л. В. Насилие: криминологическое и уголовно - правовое исследование. Москва: Юрлитинформ, 2002. С. 20.

baudžiamosios teisės teoretikai[15] sutinka su pozicija, kad fizinės ir psichinės prievartos atskyrimo kriterijus turėtų būti ne kaltininko pavojingos veikos sukelti nusikalstami padariniai, kurie priklausomai nuo prievartos charakteristikos ir paties nukentėjusiojo emocinės būklės bei fiziologinių organizmo savybių, gali būti identiški, o turėtų būti orientuojamasi į paties poveikio proceso ypatumus. Todėl atribojimas pirmiausia remiasi išorinių faktorių, veikiančių nukentėjusįjį, charakteristika.[16] Šią poziciją vertinant teigiamai, visgi, mūsų manymu, reikėtų pastebėti, kad nukentėjusiojo atžvilgiu daromo pavojingo ir neteisėto poveikio mechanizmo kriterijus nėra pakankamas, jeigu jis nagrinėjamas izoliuotai nuo pavojingos veikos subjektyvių požymių, kadangi yra siejamas tik su išoriniu kėsinimosi aspektu. Todėl visapusiam veikos vertinimui ir galutinei išvadai dėl veikos kvalifikavimo, manytume, įtakos turi turėti ir kaltininko psichinis santykis su jo vykdomais prievartiniais veiksmais, ypač tais atvejais, kai kaltininko pavojinga veika dėl nuo jo valios nepriklausančių aplinkybių nutrūko pasirengimo arba pasikėsinimo stadijoje. Todėl reiktų atsižvelgti į tai, kad ir pati neteisėto poveikio specifika negali būti laikoma absoliučiu kriterijumi, kuris vienareikšmiškai leistų atriboti šias prievartos rūšis vieną nuo kitos. Probleminė atskyrimo situacija, mūsų manymu, pirmiausia siejama su tuo, kad pastebima fizinės bei psichinės prievartos glaudi tarpusavio sąsaja, kai fizinis smurtas visuomet siejamas su poveikiu asmens psichikai, ir tuo tarpu kai psichinė prievarta gali būti realizuojama fiziniu poveikiu. Todėl kaip savarankiškas kriterijus šalia tokių kaip poveikio mechanizmo pagrindiniai požymiai, kaltininko tyčios kryptingumas taip pat yra minimas objektas (psichika arba nukentėjusiojo kūno audinių (organų) vientisumas bei normalus jų funkcionavimas),[17] kuriam yra daroma įtaka pavojingos bei priešingos teisei prievartinės veikos metu.

Nagrinėjant psichinės prievartos problematiką, pažymėtina, kad psichinio poveikio formos bei jų turinys gali būti labai įvairūs, tačiau visi jie nukentėjusiojo psichiką veikia pagal vieną schemą. Todėl daugelis autorių (N.V. Sterechovas[18], L.V. Serdiuk[19], V.V. Ivanova[20] ir kt.) psichinės prievartos esmę sieja su informaciniu (intelektualiu) poveikiu nukentėjusiajam ir psichinio poveikio mechanizmas pirmiausia nagrinėjamas kaip informacinis procesas – pilnas informacijos apdorojimo ciklas, ko pasekoje asmuo suvokia jam keliamos grėsmės specifiką. Be to, mūsų manymu, svarbu tai, kad pačiam informacijos analizės procesui įtakos turi ne tik asmens jutiminiai, bet ir koncepciniai filtrai, kadangi išorinius dirgiklius padeda suvokti ne tik pojūčiai, bet ir ankstesnė

[15] Друзин А. Угроза как признак преступления, предусмотринного ст.321 УК РФ//Уголовное право. 2003, Но.1. С.23.
[16] Иванова В.В. Преступное насилие. Москва: Книжный мир, 2002. С.36.
[17] Сердюк Л. В. Насилие: криминологическое и уголовно - правовое исследование. Москва: Юрлитинформ, 2002. С.37.
[18] Стерехов Н.В. Ответственность за угрозу по советскому уголовному праву - вопросы теории и практики: автореферат диссертаций на соискание ученой степени кандидата юридических наук/ Свердловск, 1972. С.5-6.
[19] Сердюк Л. В. Насилие: криминологическое и уголовно - правовое исследование. Москва: Юрлитинформ, 2002. С.32.
[20] Иванова В.В. Преступное насилие. Москва: Книжный мир, 2002. С.36.

patirtis. Psichinis bauginantis poveikis, kurio metu būtų perduodama neigiama informacija nukentėjusiajam, gali būti išreiškiamas žodžiu, raštu ir konkliudentiniais veiksmais, kurie yra nukreipiami į neigiamų psichinių pojūčių, apibūdinamų kaip emocinis stresas, sukėlimą bei nukentėjusiojo valios laisvės apribojimą. Todėl, manytume, informacinio poveikio grįžtamasis ryšys pirmiausia pasireiškia per nukentėjusiojo elgesio kitimą.

Pats informacinio pobūdžio veikimas yra nukreiptas į asmens psichiką kaip smegenų funkciją, nukreiptą į gebėjimą atspindėti aplinką ir reguliuoti organizmo sąveiką su ja[21]. Anot baudžiamosios teisės specialisto L. V. Serdiuko, asmens psichika turėtų būti vertinama dviem aspektais: pirmiausia, kaip sąveikos su išoriniu pasauliu rezultatas, ji yra laikoma objektyvaus pasaulio atspindys asmens sąmonėje ir iš kitos pusės ji yra dinamiška nervų struktūra, turinti savo materialią išraišką (t.y. smegenis, kadangi ji yra šio sudėtingos sandaros ir funkcijų organo veiklos rezultatas), kurios atžvilgiu yra galimas bet koks išorinis poveikis.[22] Be to, pats faktų suvokimas yra neatsiejamas nuo kitų psichinių procesų, tokių kaip mąstymas, jausmai ir valia[23], todėl manytume, prievarta, kuria daromas neteisėtas ir pavojingas poveikis nukentėjusiajam, yra pirmiausia siejama su valios susiformavimo ir valios įgyvendinimo laisvės varžymu, kaip neteisėto psichinio poveikio rezultatu.

Analizuojant fizinės bei psichinės prievartos sąsajos problematiką, reiktų akcentuoti, kad fizinio smurto kaip savarankiškos prievartos rūšies teisinė charakteristika galėtų būti savarankiško darbo tyrimo objektas, todėl šiame darbe bus apsiribojama tik tokiais teisiniais fizinės prievartos aspektais, kurie yra susiję su psichinio smurto analize.

Apibendrinus daugelio baudžiamosios teisės teoretikų darbų (V.V. Ivanova[24], L.D. Gauchmanas[25], V.I. Simonovas[26], A.D.Sereda[27] ir kt.), susijusių su fizinės prievartos analize, galima teigti, kad šios prievartos rūšies probleminiai klausimai yra siejami ne tik su fizinio smurto požymiais, kurie iš esmės gali būti nagrinėjami pačios prievartos kaip baudžiamosios teisinės kategorijos kontekste, bet ir su galimais fizinės prievartos išraiškos būdais, kuriais remiantis ir yra atskleidžiami fizinio poveikio nukentėjusiajam mechanizmo ypatumai.

---

[21] Dabartinės lietuvių kalbos žodynas/ red. kol. vyr. red. S.Keinys. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. P. 627.

[22] Сердюк Л. В. Насилие: криминологическое и уголовно - правовое исследование. Москва: Юрлитинформ, 2002. С. 30.

[23] *Valia* yra traktuojama kaip psichinis procesas, kuris siejams su asmens gebėjimu pasirinkti veikimo kryptis, siekiant patenkinti savo poreikius. Судебная психиатрия: Учебник для вузов/под ред. Б.В. Шостаковича. Москва: Зерцало, 1997. С. 35.

[24] Иванова В.В. Преступное насилие. Москва: Книжный мир, 2002. С.19-29.

[25] Гаухман Л. Д. Борьба с насильственными посягательствами. Москва: Юридическая литература, 1969. С.4-31.

[26] Симонов В.И. Уголовноправовая характеристика физического насилия: автореферат диссертаций на соискание ученой степени кандидата юридических наук/ Свердловск, 1972.

[27] Середа А.Д. Уголовно-правовое борьба с тяжкими телесными повреждениями: автореферат диссертаций на соискание ученой степени кандидата юридических наук/ Свердловск, 1972.

Baudžiamosios teisės doktrinoje yra numatyti du skirtingi pagal savo požymius fizinio poveikio būdai, kurių pirmasis pasireiškia kaip fizinė tiesioginio arba netiesioginio smurtinio pobūdžio veika (realizuojama ne tik fiziniu, būdu, bet ir naudojant mechanines, chemines, termines, biologines ir kitas priemones), nukreipta į nukentėjusiojo kūno sužalojimą, kai pažeidžiami išoriniai kūno audiniai, ir veikas, kuriomis yra daromas poveikis nukentėjusiojo vidaus organams (nuodijant, girdant ir pan.).

Tačiau tokių poveikio būdų priskyrimas tik fizinei prievartai nėra absoliutus ir kai kurių baudžiamosios teisės specialistų (L.D. Gauchmanas,[28] L.V. Serdiuk[29] ir kt.) yra kritikuojamas. Ši problematika pirmiausia yra siejama su antruoju fizinės prievartos išraiškos būdu, susijusiu su nukentėjusiojo vidaus organų pažeidimu ar jų funkcijų sutrikdymu. Pagrindinė diskusija vyksta dėl veikų, kurios siejamos su narkotinių, psichotropinių, nuodijančių ar kitų psichiką veikiančių bei asmens valią ribojančių medžiagų sugirdimu. Ypač diskutuotinos yra tos situacijos, kai medžiagų davimo procese yra nustatomas apgaulės elementas, nepriklausomai nuo to, ar tai būtų pasyvi ar aktyvi apgaulės rūšis. Todėl esant apgaulės elementui, kai nukentėjusiajam sugirdomi jo psichiką veikiančios medžiagos be jo žinios, nenaudojant jo atžvilgiu nei fizinės, nei psichinės prievartos, autorių nuomonės dėl tokios veikos vertinimo išsiskiria.

Manytume, kad visais atvejais esant apgaulės elementui psichiką veikiančių medžiagų sugirdimas turėtų būti traktuojamas kaip realizuotas prieš nukentėjusiojo valią. Kadangi esant apgaulei nukentėjusysis yra suklaidinamas dėl faktinių aplinkybių ir tikroji jo valia nepasireiškia, dėl to galima nustatyti nukentėjusiojo valios trūkumų. Tuo atveju, jei jis būtų buvęs teisingai informuotas apie medžiagų būvimo faktą, vargu ar jas išgertų, todėl jų sugirdimas turėtų būti laikomas vienu iš būdų, naudojamų nukentėjusiojo pasipriešinimui tolimesniems kaltininko veiksmams įveikti. Dėl to, mūsų manymu, yra kritikuotina tokia baudžiamosios teisės specialistų (A.K. Ščedrina, A.Filimonova ir kt.)[30] nuomonė, pagal kurią kaltininko vykdomas poveikis nukentėjusiojo vidaus organams bei normaliam jų funkcionavimui, nepažeidžiant išorinių kūno audinių, negali būti priskiriamas prievartiniams veiksmams. Remiantis tuo, bet koks sugirdimas nukentėjusiajam jo valią ribojančias medžiagas apgaule, kai tam nenaudojama nei fizinė, nei psichinė prievarta, negali būti laikomas įvykdytu prieš nukentėjusiojo valią. Tokio pobūdžio veikos nevertinant kaip prievartinės, kėsinimasis į asmenį faktiškai liktų nebaudžiamas, todėl, analizuojant kaltininko pavojingą veiką, būtina atsižvelgti į tai, kad poveikis nukentėjusiojo vidaus organams bei normaliam jų funkcionavimui buvo įvykdytas prievarta, kadangi tokių medžiagų sugirdimo procese buvo panaudotas apgaulės elementas, kuris ir neleido pasireikšti tikrajai nukentėjusiojo valiai.

[28] Гаухман Л. Д. Борьба с насильственными посягательствами. Москва: Юридическая литература, 1969. С.18-19.
[29] Сердюк Л. В. Насилие: криминологическое и уголовно - правовое исследование. Москва: Юрлитинформ, 2002. С. 38.
[30] Гаухман Л. Д. Борьба с насильственными посягательствами. Москва: Юридическая литература, 1969. С.18.

Pripažįstant psichiką veikiančių medžiagų sugirdimą apgaule prievartine veika, reiktų pažymėti, kad jos vertinimas tampa probleminiu, bandant nustatyti, kokiai prievartos rūšiai ji turėtų būti priskiriama. Vienų baudžiamosios teisės teoretikų nuomone[31] neteisėtas poveikis nukentėjusiojo vidaus organams, kai prieš jo valią (kaip vienas iš būdų turėtų būti laikoma apgaulė) sugirdomos psichiką veikiančios medžiagos, galinčios sukelti tokius nusikalstamus padarinius kaip įvairaus masto sveikatos sutrikdymus ar nukentėjusiojo mirtį, turėtų būti priskiriamos fizinei prievartai. Ši pozicija grindžiama tuo, kad priverstinis tokio pobūdžio medžiagų sugirdimas pirmiausia daro kenksmingą poveikį nukentėjusiojo vidaus organams (smegenims, nervinei sistemai ir pan.) bei normaliam jų fiziologiniam funkcionavimui, todėl pagal poveikio mechanizmo specifiką turėtų būti priskiriamas fizinei prievartai.

Tačiau teisinėje literatūroje galima sutikti ir tokių nuomonių,[32] kai neteisėtas prievartinis narkotinių, psichotropinių, nuodijančių ar kitų nukentėjusiojo psichiką veikiančių medžiagų sugirdimas yra traktuojamas kaip psichinė prievarta. Anot baudžiamosios teisės teoretiko L.V. Serdiuko, tokio pobūdžio medžiagų sugirdimu kaltininkas pirmiausia siekia paveikti nukentėjusiojo psichiką jo nusikalstamos veikos realizavimo metu, o pats poveikis nukentėjusiojo vidaus organams turėtų būti laikomas tik tarpiniu. Šiuo atveju tokios medžiagos arba iš viso neveikia nukentėjusiojo organizmo, arba tas poveikis normaliam vidaus organų funkcionavimui yra nereikšmingas lyginant su jų daromu poveikiu asmens psichikai.[33]

Atsižvelgiant į teismų praktiką iššaginimo ir seksualinio prievartavimo[34] bei vagystės ir plėšimo[35] baudžiamosiose bylose, su tokiomis autorių pozicijomis sutikti negalėtume, kadangi tokio pobūdžio prievartinė veika yra traktuojama kaip kitos atėmimas galimybės priešintis. Vis dėlto toks pavojingos veikos vertinimas, manytume, yra probleminis ta prasme, kad vadovaujantis teisės terminų vienareikšmiškumo principu bei atsižvelgiant į tai, kad ne visų prievartinių nusikalstamų veikų normų dispozicijose[36] šalia fizinės ar psichinės prievartos, kaip vertimo elgtis prieš nukentėjusiojo valią būdo, yra numatytas toks objektyvusis požymis, kaip kitoks atėmimas galimybės priešintis. Nesant tokio alternatyvaus poveikio būdo prievartinę nusikalstamą veiką numatančio straipsnio dispozicijoje, pavojingos bei priešingos teisei veikos požymių inkriminavimas kaltininkui taptų probleminis.

---

[31] Гаухман Л. Д. Борьба с насильственными посягательствами. Москва: Юридическая литература, 1969. С.21-22.
[32] Сердюк Л. В. Насилие: криминологическое и уголовно - правовое исследование. Москва: Юрлитинформ, 2002. С.38.
[33] Сердюк Л. В. Насилие: криминологическое и уголовно - правовое исследование. Москва: Юрлитинформ, 2002. С.38.
[34] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004m. gruodžio 30d. nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo bylose“ // Teismų praktika. 2005. Nr.22.
[35] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2005m. birželio 23d. nutarimas Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“ // Teismų praktika. 2005. T. 23
[36] Pavyzdžiui, BK 294 straipsnio 2 dalis; BK 318 straipsnis ir kt.

Analizuojant fizinio poveikio mechanizmo specifiką, manytume, reiktų atsižvelgti į tai, kad jo charakteristika gali būti detalizuojama, nurodant, kad fizinė prievarta kaip pavojinga veika tam tikrais atvejais gali pasireikšti ne tik tiesioginiu arba netiesioginiu fiziniu poveikiu nukentėjusiojo kūnui, bet ir intelektiniu būdu, perduodant nukentėjusiajam atitinkamo turinio informaciją.

Teisinėje literatūroje suformuota nuomonė, jog fizine prievarta turėtų būti laikomas bet koks mechaninis, cheminis, elektrinis, terminis ar biologinis poveikis nukentėjusiojo kūnui, audiniams, vidaus organams, realizuojamas tokiais veiksmais, kurie tiesiogiai arba netiesiogiai paveikia nukentėjusiojo kūną, sutrikdo jo gyvybines funkcijas arba pažeidžia gyvybiškai svarbius kūno organus. Tačiau ši pozicija, manytume, negali būti absoliuti ir reikalauja tam tikrų išlygų, kadangi būtina atsižvelgti į tai, kad kaltininko realizuojama neteisėta prievartinė veika pagal daromo poveikio asmens organizmui kaip visumai ypatumus, gali būti tiek sudėtinga, jog fizinės ir psichinės prievartos atskyrimas tampa probleminis. Todėl baudžiamosios teisės doktrinoje galima sutikti nuomonių (L.D. Gauchmanas,[37] O. Fedosiukas,[38] D.Beinas[39] ir kt.), kurios fizinį poveikį nukentėjusiojo kūnui kaip biologinei struktūrai sieja su psichine prievarta ir priskiria jį prie intensyviausios jos išraiškos formos. Kaip nurodo baudžiamosios teisės teoretikas L.D. Gauchmanas, grasinimas gali būti išreikštas ir neteisėtu bei pavojingu fiziniu poveikiu nukentėjusiajam,[40] tokiu būdu pripažindamas fizinės ir psichinės prievartos tarpusavio sąsają. Su šia nuomone sutinka ir baudžiamosios teisės teoretikas O. Fedosiukas, kurio manymu fizinį smurtą reikėtų traktuoti kaip psichinę prievartą ne visuomet, o tik tais atvejais, kai kaltininkas, mušdamas žmogų ar kitaip smurtaudamas, be kita ko, siekia jį įbauginti.[41] Šios pozicijos, mūsų manymu, gali būti grindžiamos tuo, kad fizinis poveikis nukentėjusiajam yra laikomas kaip vienas iš informacijos perdavimo būdų, kaip pats informacinis poveikis, kadangi fizinė prievarta savaime yra laikoma traumuojančiu psichiką informacijos šaltiniu. Svarbiausia čia ne fiziniai smurtiniai veiksmai, o tai, kokią informaciją kaltininkas siekia perduoti grasinimo adresatui. Tačiau reiktų pažymėti, kad nors fizinė prievarta visuomet sukelia neigiamus psichinio pobūdžio padarinius, tačiau ne kiekviena tokio pobūdžio prievarta turi būti laikoma grasinimu. Todėl reiktų sutikti su baudžiamosios teisės specialisto D. Beino nuomone, jog tais atvejais, kai baimė yra tik momentinė reakcija į smurtinius kaltininko veiksmus, tai smurto veiksmai negali būti vertinami kaip grasinimas. Tačiau galimi

[37] Гаухман Л. Д. Борьба с насильственными посягательствами. Москва: Юридическая литература, 1969. С.36.
[38] Fedosiuk O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje//Jurisprudencija. 2001, Nr.21(13). P.107.
[39] Bein D. A Guid to Offences of Threats and Blackmail, or "How to See The Fotest for The Trees"// Israel Law Review. 1982, No.17. P.65// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/israel17&id=72&size=2&collection=journals&set_as_cursor=10; prisijungimo laikas: 2006-12-12.
[40] Гаухман Л. Д. Борьба с насильственными посягательствами. Москва: Юридическая литература, 1969. С.36.
[41] Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P.111.

atvejai, kai prievartiniai smurtiniai veiksmai liudija apie tai, kas aukos laukia ateityje, tokiu atveju kaltininko veiksmuose galima įžvelgti grasinimo elementą[42].

Tokį doktrininį aiškinimą atspindi ir teismų praktika iššaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose[43], kur yra atsižvelgiama į fizinės bei psichinės prievartos tarpusavio sąsają bendrininkavimo atveju. Kvalifikuojant iššaginimą ar seksualinį prievartavimą, padarytus bendrininkaujant, nukentėjusiojo, suvokiančio kitų bendrininkų būvimo faktą, nesipriešinimas lytiniams santykiams ar lytinės aistros tenkinimui turėtų būti vertinamas atsižvelgiant į ankstesnius bendrininkų jo atžvilgiu panaudotus veiksmus. Tais atvejais, kai kiti bendrininkai prieš tai siekdami lytinių santykių ar lytinės aistros tenkinimo palaužė nukentėjusiojo pasipriešinimą, tai kitų bendrininkų lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas nenaudojant nei smurto, nei grasinimų, nei kitų panašių veiksmų, turėtų taip pat būti vertinamas kaip padarytas prieš nukentėjusiojo valią.[44] Šis aiškinimas, manytume, turėtų būti siejamas su tuo, kad anksčiau panaudoti fiziniai smurtiniai veiksmai nukentėjusiojo atžvilgiu turėjo ir informacinį pobūdį, kurį nukentėjusysis suvokė kaip tolimesnį fizinės prievartos galimą panaudojimą, jei jis priešinsis kitų bendrininkų atliekamiems lytiniams santykiams ar lytinės aistros tenkinimui. Taigi šiuo atveju fizinė prievarta yra siejama ir su psichine bei turi tęstinį psichinį poveikį, kuris pasireiškia kaip nukentėjusiojo suvokimas, kad pasipriešinimo atveju numanomas grasinimas padaryti tam tikro masto sveikatos sutrikdymus arba sukelti mirtį bus tuoj pat įvykdytas.

Tuo tarpu antrasis fizinės prievartos realizavimo būdas, kai nukentėjusiojo kūno organai ar jų fiziologinės funkcijos yra pažeidžiamos tam tikro turinio informacijos perdavimo būdu, manytume, yra pakankamai probleminis, kadangi pati veika pasireiškia kaip intelektualus poveikis nukentėjusiojo psichikai, tokiu būdu poveikio mechanizmas tampa identiškas psichinei prievartai. Be to, reiktų atsižvelgti ir į tai, kad fizinės žalos sukėlimas tokio pobūdžio veiksmais tiesiogiai priklauso nuo daugelio nukentėjusiojo fiziologinių bei psichologinių savybių. Teisinėje literatūroje minima, kad ilgesnis ar nuolatinis psichinės prievartos naudojimas gali sukelti nusikalstamus padarinius, pasireiškiančius fiziniais nukentėjusiojo organizmo pokyčiais (psichinė liga ar kiti sveikatos sutrikdymai).[45] Psichinis poveikis kaip vienas iš susargdinimo būdų, sutrikdantis normalų

[42] Bein D. A Guid to Offences of Threats and Blackmail, or "how to see The Fotest for the trees"// Israel Law Review. 1982, No.17 P.65// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/israel17&id=72&size=2&collection=journals&set_as_cursor=10; prisijungimo laikas: 2006-12-12.
[43] Lietuvo Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004m. gruodžio 30d. nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo bylose" // Teismų praktika. 2005. Nr.22.
[44] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004m. gruodžio 30d. nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo bylose" // Teismų praktika. 2005. Nr.22.
[45] Kujalis P. Prievarta – būtinojo reikalingumo pavojaus šaltinis//Jurisprudencija. 2004, Nr.60(52). P.77.

organizmo funkcionavimą, yra numatytas ir norminiuose teisės aktuose.[46] Tačiau pažymėtina, kad siekiant tokio pobūdžio prievartinę veiką vertinti kaip fizinį smurtą, būtina nustatyti visus pagrindinius fizinio smurto objektyviuosius požymius esant materialiai nusikalstamos veikos struktūrai:

- Informacinis poveikis nukentėjusiojo psichikai kaip veika,
- Nusikalstami padariniai pasireiškia kaip tam tikro masto sveikatos sutrikdymas arba nukentėjusiojo mirtis,
- Priežastinis ryšys tarp pavojingos veikos ir padarinių kaip psichofiziologinis procesas, kurio pasekoje informacinis poveikis nukentėjusiojo psichikai sąlygoja sveikatos sutrikdymą ar mirtį.[47]

Tačiau reiktų akcentuoti, kad tik objektyvių požymių vertinimas esant tokiom probleminėm situacijom nėra pakankamas, kadangi visapusė pavojingos veikos analizė turėtų būti vykdoma atsižvelgiant ir į kaltininko tyčios kryptingumą. Todėl reiktų pritarti baudžiamosios teisės teoretiko R.A. Gambler nuomonei, kad yra būtina nustatyti kaltininko norą sukelti fizinio pobūdžio nusikalstamus padarinius arba visišką abejingumą jiems.[48] Tokia prievartinės pavojingos veikos vertinimo pozicija būtų priimtiniausia, kadangi atitiktų baudžiamosios teisės doktrinoje suformuotą objektyvių bei subjektyvių požymių atitikimo reikalavimą, kas būtų pakankamas pagrindas teisingam kaltininko realizuotos pavojingos veikos faktinių aplinkybių vertinimui bei veikos kvalifikavimui.

Apibendrinus galime teigti, kad esant glaudžiai fizinio bei psichinio smurto sąsajai, šių savarankiškų prievartos rūšių atskyrimas turėtų remtis ne pavieniais kriterijais, o jų kompleksu, vertinant ne tik objektyvius poveikio mechanizmą ar poveikio objektą charakterizuojančius požymius, bet kartu turėtų būti atsižvelgta ir į kaltininko tyčios kryptingumą kaip jo psichinį santykį su realizuojamais prievartiniais veiksmais.

[46] Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gegužės 23d. įsakymas Nr.V-298/158/A1-86 „Dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2003, Nr. 52-2357.
[47] Шарапов Р. Д. Физическое насилие в уголовном праве. Санкт Петербург: Юридический центр, 2001. С.44-49.
[48] Gamble R.A. Threats as criminal assault// Cleveland State Law Review. 1971, No.20. P. 81-82// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/clevslr20&id=83&size=2&collection=journals&set_as_cursor=48; prisijungimo laikas: 2006-12-12.

2. Psichinės prievartos doktrinos pagrindiniai aspektai.

Baudžiamosios teisės teorijoje suformuota psichinės prievartos doktrina yra pakankamai plati ir psichinės prievartos elementas kompleksiškai nagrinėjamas įvairiais aspektais priklausomai nuo to, kuriame baudžiamosios teisės institute jis yra naudojamas. Todėl nėra apsiribojama psichinės prievartos kriminalizavimo būdų, jos teisinės charakteristikos bei vystimosi tendencijų analize, bet taip pat siekiama suformuluoti principines nuostatas, kurios leistų paaiškinti psichinės prievartos ir baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių santykį[49] taip pat ir psichinės prievartos įtaką bausmės, skiriamos asmeniui, realizavusiam nusikalstamą veiką, individualizavimui. Taigi analizuojant psichinę prievartą kaip savarankišką baudžiamosios teisės kategoriją, reiktų pažymėti, kad psichinės prievartos baudžiamoji teisinė reikšmė yra daug platesnė nei tik pripažįstant ją kriminalizuota konkrečiuose baudžiamojo įstatymo straipsniuose, nes pati psichinė prievarta atlieka ir kitas teisinę reikšmę turinčias funkcijas.

Psichinės prievartos doktrinos kompleksiškumui įtakos turėjo ne tik tai, kad jos formavimasis yra laikomas jurisprudencijos (teorinio) bei teisės taikymo (praktinio) lygmenų sąveikos rezultatas, bet ir tai, kad jos pagrindinių kategorijų vertinimui bei interpretacijai didelį poveikį darė ne tik vyraujančios teisinės, bet ir filosofinės pozicijos. Tai ypač akivaizdu tose srityse, kurios yra siejamos su laisvos valios ir individo autonomijos problematika[50], kas dažniausiai yra įvardijama kaip „laisvos valios dilema“[51].

Psichinės prievartos doktrinos centrinė teisinė kategorija yra psichinė prievarta, kaip viena iš pavojingų asmens elgsenos pasireiškimo formų, nepriklausomai nuo to, kokiame kontekste ji būtų nagrinėjama. Todėl suformuoti ir sisteminti teisiniai vertinimo kriterijai yra taikomi faktinių aplinkybių analizei, jei byloje yra nustatomas psichinės prievartos elementas.

---

[49] Pažymėtina, kad ypač daug dėmesio šiai tematikai yra skiriama bendrosios teisės tradicijos šalių atstovų (Weiss L., Block W., Milgate H.P., Huigens K., Reed A., Gorr M., Finkelstein C.O., Lawrence N., Lawrence W., Norrie A., Hill J.L. ir kt.) darbuose, plėtojant psichinės prievartos problematiką tokiose srityse kaip psichinė prievarta ir būtinojo reikalingumo santykis kaip viena iš gynybos pozicijų nužudymų bylose (iš esmės kritikuojant precedentuose suformuotą nelanksčią doktriną), kur interpretacija remiasi tokiomos bylomis kaip *R v Dudley and Stephens (1884), DPP for Northen Ireland v Lynch (1975),R v Graham (1982), R v Howe (1987), R v Gotts (1992).*

[50] Pagrindinė diskusija vyksta tarp trijų filosofinių krypčių: *determinizmo*, *indeterminizmo* ir *pozityvizmo*. Remiantis jų suformuluotomis pagrindinėmis idėjomis bandoma paaiškinti nukentėjusio asmens laisvos valios (galymybės pasirinkti elgesio alternatyvas) santykį su jo atžvilgiu naudojama psichine prievarta.

[51] N. Lawrence, W. Lawrence. Free will, the doctrine of duress, and criminal responsability // New York Law Forum. 1958, No. 2. P. 124// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/nyls4&id=133&size=2&collection=journals&set_as_cursor=38; prisijungimo laikas: 2006-12-12.

2.1. Psichinės prievartos formų įvairovės problema.

Psichinę prievartą charakterizuojančių teisinių požymių bei jos išraiškos formų santykis, manytume, lemia ne tik pačios psichinės prievartos kaip savarankiškos baudžiamosios teisės kategorijos koncepcijos formulavimo ypatumus, bet kartu turi įtakos ir apibrėžiant jos analizavimo ribas.

Tačiau reiktų atkreipti dėmesį į tai, kad teisinėje literatūroje, kurioje nagrinėjamos psichinės prievartos doktrinos probleminės sritys, nėra vieningos baudžiamosios teisės teoretikų nuomonės dėl galimų psichinės prievartos išraiškos formų. Autorių nuomonių skirtumus, manytume, nulemia tai, kad jų pozicijos bei pagrindiniai argumentai remiasi skirtingais pavojingų prievartinių poveikio būdų nukentėjusiajam teisiniais atribojimo bei vertinimo kriterijais. Ši problematika pirmiausia siejama su fizinės bei psichinės prievartos atskyrimo sunkumais, esant glaudžiai jų tarpusavio sąsajai, kadangi baudžiamosios teisės doktrinoje nėra numatytos bendros kriterijų sistemos, naudojamos šioms savarankiškoms prievartos rūšims atriboti. Be to, manytumėm, būtina atsižvelgti į tai, kad praplečiant psichinės prievartos išraiškos formas ir tokį doktrininį aiškinimą naudojant praktikoje, yra galimas baudžiamajame įstatyme įtvirtintų nusikalstamų veikų sudėčių požymių turinio išplėtimas, ypač tais atvejais, kai psichinė prievarta kaip poveikio nukentėjusiajam būdas nėra konkretinama iki vienokio ar kitokio turinio grasinimų. Tokiu atveju, manytume, yra būtina atsižvelgti į tai, kad ne kiekvienas poveikis asmens psichikai yra tokio intensyvumo ir pavojingumo laipsnio, kad turėtų būti kriminalizuojamas bei būtų laikomas pakankamu varžant asmens valios susiformavimo ar jos įgyvendinimo laisvę.

Todėl norint argumentuotai išskirti pavojingos bei priešingos teisei psichinės prievartos formas būtina remtis analizuotų fizinės bei psichinės prievartos atskyrimo kriterijų sistema, bei atsižvelgti į visuomet egzistuojančią fizinės bei psichinės prievartos sąsają.

Plėtojant šią problematiką, reiktų pažymėti, kad vieni baudžiamosios teisės teoretikai (G.K. Kostrovas,[52] V.N. Kudriavcevas,[53] A.V. Naumova,[54] L.V. Serdiukas[55] ir kt.) praplečia psichinės prievartos interpretavimo ribas jos formų atžvilgiu, prie psichinės prievartos priskirdami įvairius jos išraiškos variantus, kuriais daromas pavojingas bei priešingas teisei poveikis asmens psichikai, tokiu būdu ją traktuodami pakankamai plačiai. Kiti autoriai (R.A. Levertova,[56] T. Oreškina,[57] O.

[52] Костров Г. К. Уголовноправовое значение угрозы: автореферат диссертаций на соискание ученой степени кандидата юридических наук/ Москва, 1970. С. 5.
[53] Насильственное преступность/ под ред. В.Н.Кудрявцева. Москва: Издательство Спарк, 1997. С.51.
[54] Там же С.51.
[55] Сердюк Л. В. Насилие: криминологическое и уголовно - правовое исследование. Москва: Юрлитинформ, 2002. С. 19, 43-44.
[56] Левертова Р.А. Ответственность за психическое насилие по советскому угаловнаму праву. Омск: Омская высшая школа милисии МВД СССР, 1978. С.6.

Fedosiukas[58] ir kt.), laikydamiesi priešingos pozicijos, susiaurina psichinės prievartos išraiškos formas iki, jų manymu, vienintelės galimos - grasinimo.

Reiktų pripažinti, kad tokio doktrininio aiškinimo, kuriuo remiantis psichinės prievartos formų įvairovė siejama su įvairiais poveikio nukentėjusiojo psichikai būdais, neapribojant juos tik grasinimais, taikymas praktikoje, manytume, būtų probleminis ta prasme, kad baudžiamajame įstatyme įtvirtintų straipsnių dispozicijose psichinė prievarta konkretinama tik iki tokios jos išraiškos formos kaip grasinimas, dažniausiai numatant ir konkretų jo turinį. Todėl psichinės prievartos formų praplėtimas sudarytų situaciją, kai tam tikrais atvejais nebūtų įmanoma inkriminuoti nusikalstamo prievartinio poveikio, realizuojamo nukentėjusiojo atžvilgiu, nors doktrinoje ir priskiriamo psichinei prievartai, tačiau nenumatyto straipsnio dispozicijoje.[59] Kartu, manytume, reiktų įvertinti tai, kad, priklausomai nuo psichinio poveikio intensyvumo, ne kiekviena psichinės prievartos išraiškos forma turėtų būti laikoma pakankama, kad būtų kriminalizuota kaip vertimo elgtis prieš nukentėjusiojo valią būdas, numatytas konkrečiose prievartinėse nusikalstamų veikų sudėtyse kaip jų objektyvusis požymis. Tačiau vis dėlto reiktų atsižvelgti į tai, kad neigiamas informacinio pobūdžio poveikis nukentėjusiojo psichikai yra įmanomas įvairiais būdais, kaltininko sąmoningai nukreipiamais į nepageidaujamų psichinių pojūčių, apibūdinamų kaip emocinis stresas, sukėlimą.

Todėl reiktų pritarti baudžiamosios teisės teoretiko L.V. Serdiuko nuomonei, kad psichinei prievartai reiktų priskirti ne tik įvairaus turinio grasinimus, bet jos savarankiškomis išraiškos formomis galėtų būti laikoma fizinė prievarta, įžeidimai, šmeižtas, hipnozė, jei ji naudojama nusikalstamais ketinimais, bei „elgesio modifikavimas," vykdant elektroninį smegenų stimuliavimą, ir narkotinių ar psichotropinių medžiagų sugirdimas.[60] Mūsų manymu, reiktų pažymėti, kad neteisėto bei pavojingo poveikio mechanizmo kriterijus nėra absoliutus ir yra nepakankamas atribojant fizinę bei psichinę prievartą, kadangi kaltininko realizuojama neteisėta prievartinė veika gali būti tiek sudėtinga, jog fizinės ir psichinės prievartos atskyrimas tampa probleminis. Todėl vertinant baudžiamosios teisės teoretiko L.V. Serdiuko pateiktą nuomonę, pagal kurią atskira psichinės prievartos išraiškos forma turėtų būti laikoma tiek fizinė prievarta, tiek „elgesio modifikavimas", reiktų atsižvelgti į subjektyvių ir objektyvių kriterijų visumą ir įvertinti tiek kaltininko tyčios kryptingumą, tiek ir patį poveikio objektą. Todėl, manytumėm, pagrįstai fizinė

---

[57] Орешкина Т. Физическое или психическое принуждение, как обстоятельство исключающее преступность деяния//Угаловное право. 2000, Но.1. С.36.

[58] Fedosiuk O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje // Jurisprudencija. 2001, Nr. 21(13). P. 102.

[59] Pavyzdžiui, analizuojant BK 180 straipsnį (VŽ, 2003, Nr.74-3423, aktuali redakcija nuo 2003m. liepos 25d.), reiktų pažymėti, kad hipnozę pripažįstant psichinės prievartos savarankiška forma, jos inkriminavimas taptų neįmanomas, todėl kėsinimasis į asmenį faktiškai liktų nebaudžiamas, kadangi straipsnio dispozicijoje numatyta psichinė prievarta yra konkretizuota iki vienintelio grasinimo fiziniu smurtu.

[60] Сердюк Л. В. Насилие: криминологическое и уголовно - правовое исследование. Москва: Юрлитинформ, 2002. С. 19, 43-44.

prievarta galėtų būti laikoma savarankiška psichinės prievartos išraiškos forma tais atvejais, kai fizinis poveikis nukentėjusiajam yra daromas siekiant įbauginti ir baimė nėra momentinė reakcija į kaltininko smurtinius veiksmus. Manytume, taip pat reiktų pritarti baudžiamosios teisės teoretiko V.N. Kudriavcevo[61] nuomonei, jog psichinė prievarta dažniausiai pasireiškia įvairaus turinio grasinimais, tačiau jos nereiktų apriboti vien tik šia jos išraiškos forma, kadangi yra galimi ir kitokie pavojingi ir priešingi teisei poveikio būdai asmens psichikai, kurie realizuojami psichoterapijoje bei psichiatrijoje naudojamais metodais bei būdais.

Tačiau, neapribojant psichinės prievartos formas vien tik įvairaus turinio grasinimais, reiktų atsižvelgti ir į tai, kad ne kiekvienas poveikis asmens psichikai, vienaip ar kitaip įtakojantis jo valios susiformavimo ar įgyvendinimo laisvę, pasirenkant jo manymu tinkamiausias elgesio alternatyvas, turėtų būti vertinamas kaip pavojingas iš baudžiamosios teisės pozicijų, kadangi pernelyg platus psichinės prievartos formų išplėtimas sąlygotų beveik kiekvieno socialinio kontakto uždraudimą. Todėl, manytume, su baudžiamosios teisės teoretiko G.K. Kostrovo nuomone, pagal kurią „psichinė prievarta, kaip pavojingas ir priešingas teisei poveikis kito asmens psichikai, gali būti įgyvendinta ne tik grasinimo keliu, bet ir naudojant įtikinėjimą, sunkius įžeidimus, pjudymą, patyčias ir kt.“[62] galima būtų sutikti tik iš dalies. Autoriaus minimas įtikinėjimas, žadant tam tikrus gėrius, mūsų manymu, negali būti laikomas pavojinga bei priešinga teisei prievarta, kadangi pati veika nėra tokio intensyvumo ir pavojingumo, kad galima būtų teigti, jog ji apriboja asmens valios susiformavimo ar įgyvendinimo laisvę. Nors tam tikra įtaka tolimesniam elgesiui yra galima, tačiau ji nėra pakankama, kad galima būtų teigti, jog buvo suvaržyta asmens apsisprendimo laisvė, pasirenkant vieną iš elgesio alternatyvų. Tuo tarpu kai prievartos (nepriklausomai nuo to, ar tai fizinė ar psichinė prievarta) atveju nukentėjusysis elgesio variantus priima kaip svetimus, jam primestus.

Atsižvelgiant į egzistuojančią fizinės bei psichinės prievartos sąsają, reiktų pažymėti, kad teisinėje literatūroje galima išskirti tas problemines sritis, kuriose autorių nuomonės dėl tam tikrų psichoterapijoje ar psichiatrijoje naudojamų metodų bei būdų priskyrimo vienai iš savarankiškų prievartos rūšių išsiskiria, kadangi vieni poveikio būdai, kuriais daromas pavojingas bei priešingas teisei poveikis nukentėjusiajam, yra numatomi kaip savarankiška psichinės prievartos forma, tuo tarpu kitais atvejais, jie laikomi fizinės prievartos realizavimo būdu. Ši problematika pirmiausia siejama su hipnoze,[63] kadangi teisinėje literatūroje pateikiamas nevienodas jos baudžiamasis teisinis vertinimas.

---

[61] Насильственное преступность/ под ред. В.Н.Кудрявцева . Москва: Издательство Спарк, 1997. С.51.

[62] Костров Г. К. Уголовноправовое значение угрозы: автореферат диссертаций на соискание ученой степени кандидата юридических наук/ Москва, 1970. С.5.

[63] Hipnozė (*gr. hypnos* – miegas) laikoma psichiniu poveikiu sukeliama į miegą panaši laikina būsena, kai hipnotizuojantis įtaiga ir kitais būdais atskiria hipnotizuojamojo psichiką nuo išorinio pasaulio, prislopina jį ir užvaldo.

Remiantis vienų autorių nuomone (O. Fedosiukas,[64] P. Kujalis[65] ir kt.), hipnozė yra laikoma pavojingos bei priešingos teisei fizinės prievartos atmaina. Baudžiamosios teisės teoretikas P. Kujalis šią poziciją argumentuoja tuo, kad „asmeniui sukeliama tam tikra būsena, dėl kurios jis praranda galimybę suprasti, vadinasi, ir kontroliuoti savo veiksmus, o tai visiškai atitinka bejėgiškumo būsenos požymius. Tai reiškia, kad hipnozė yra fizinės prievartos atmaina, nes būtent fizinė prievarta gali būti nukreipta į bejėgiškumo būklės sukėlimą, be to, nereikia pamiršti, kad hipnozė pasireiškia tiesioginiu poveikiu žmogaus organizmui, t.y. smegenims“.[66]

Manytume, kad pateikiant hipnozės, kaip nukentėjusiojo valios ribojimo būdo, baudžiamąjį teisinį vertinimą, yra būtina atsižvelgti į anksčiau suformuluotus fizinės bei psichinės prievartos atribojimo kriterijus. Kaltininko realizuota pavojinga veika turėtų būti analizuojamas remiantis objektyvių bei subjektyvių vertinimo kriterijų sistema, atsižvelgiant tiek į poveikio mechanizmo charakteristiką, tiek į kaltininko tyčios kryptingumą, bei poveikio objektą, kuriam hipnotizuotojo yra daroma įtaka. Manytume, vienas kriterijų, kuriuo remiantis yra atribojama fizinė ir psichinė prievarta, turėtų būti laikomas išorinių faktorių, veikiančių nukentėjusįjį, specifika, o ne poveikio mechanizmo sukelti padariniai, kurie, priklausomai nuo prievartos intensyvumo bei paties nukentėjusiojo organizmo būklės, tiek fizinės, tiek psichinės prievartos atveju gali būti identiški. Be to, manytume, reiktų įvertinti ir tai, kad pati veiksmų kontrolė nusikalstamos veikos realizavimo metu yra vykdoma veikiant nukentėjusiojo psichiką į ką ir yra nukreipta kaltininko tyčia, nusikalstamos veikos realizavimo metu. Todėl, manytume, reiktų pritarti tų baudžiamosios teisės teoretikų (L.V. Serdiuk,[67] V. N. Kudriavcevas,[68] V.V. Ivanova[69] ir kt.) nuomonei, kurie ginčija hipnozės priskyrimą fizinei prievartai ir laiko ją viena iš psichinės prievartos išraiškos formų.

Nagrinėjant pavojingos bei priešingos teisei psichinės prievartos formų problematiką reiktų atkreipti dėmesį į tai, kad teisinėje literatūroje psichinės prievartos formų plečiamasis aiškinimas nėra absoliutus, todėl galima sutikti baudžiamosios teisės teoretikų nuomonių (O. Fedosiukas,[70] R.A. Levertova,[71] T. Oreškina[72] ir kt.), kurie psichinės prievartos išraiškos formas traktuoja siaurinamai, nurodydami, kad vienintelių galimu psichinės prievartos išraiškos būdu turėtų būti laikomi įvairaus turinio grasinimai.

Tarptautinių žodžių žodynas.Trečias leidimas/ Sud. A.Bendorienė, V.Bogušienė ir kt. Vilnius:„Alma Litera“, 2004. P.301.

[64] Fedosiuk O. Paskaitų tezės // www.mruni.lt/lt/TF_btk.htm; prisijungimo laikas: 2006-12-20.

[65] Kujalis P. Prievarta – būtinojo reikalingumo pavojaus šaltinis // Jurisprudencija. 2004, Nr. 60(52). P.76.

[66] Ten pat P.76.

[67] Сердюк Л. В. Насилие: криминологическое и уголовно - правовое исследование. Москва: Юрлитинформ, 2002. С. 19, 43-44.

[68] Насильственное преступность/ под ред. В.Н.Кудрявцева. Москва: Издательство Спарк, 1997. С.50-51.

[69] Иванова В.В. Преступное насилие. Москва: Книжный мир, 2002. С.36-37.

[70] Fedosiuk O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje // Jurisprudencija. 2001, Nr. 21(13). P. 102.

[71] Левертова Р.А. Ответственность за психическое насилие по советскому угаловнаму праву. Омск: Омская высшая школа милисии МВД СССР, 1978. С.6.

[72] Орешкина Т. Физическое или психическое принуждение, как обстоятельство исключающее преступность деяния//Угаловное право. 2000, Но.1. С.36.

Todėl, remiantis baudžiamosios teisės teoretiko O. Fedosiuko nuomone, „universali psichinės prievartos (smurto) sąvoka apima įvairių rūšių ir būdų grasinimus. Įstatymų leidyboje grasinimo sąvoką yra patogu vartoti, kai norima patikslinti psichinės prievartos rūšį, t.y. nurodyti, kokiais padariniais grasinama darant vieną ar kitą nusikaltimą“.[73] Ši autoriaus pozicija grindžiama tuo, kad psichinės prievartos esmė pirmiausia yra siejama su bauginimu, baimės jausmo kėlimu kitam žmogui.

Analogiškos pozicijos laikosi ir baudžiamosios teisės specialistė R. A. Levertova, kurios manymu, vienintele psichinės prievartos išraiškos forma galėtų būti laikoma tik grasinimas.[74] Šiai nuomonei pritaria ir baudžiamosios teisės teoretikė T. Oreškina, akcentuodama, kad pavojingas bei priešingas teisei psichinis poveikis asmeniui yra realizuojamas veikiant asmens psichiką įvairaus turinio grasinimais.[75]

Toks doktrininis aiškinimas vyrauja ir teismų praktikoje iššaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose, nurodant, kad „BK 151 straipsnyje numatytas grasinimas apima grasinimą panaudoti fizinį smurtą ir kitokią psichinę prievartą (pavyzdžiui, grasinimas sunaikinti ar sugadinti nukentėjusiojo turtą, parduoti nukentėjusįjį į prostitucijai ir pan.).“ [76] Taigi, manytume, galima daryti loginę išvadą, kad, aiškinant lytinių nusikalstamų veikų požymius, psichinė prievarta yra konkretinama diferencijuojant grasinimų turinį, tačiau į psichinės prievartos formas neįtraukiant kitus neteisėtus bei pavojingus poveikio asmens psichikai būdus.

Tačiau atsižvelgiant į tai, kad neigiamas informacinio pobūdžio pavojingas poveikis asmens psichikai yra įmanomas įvairiais būdais, kurie yra kaltininko sąmoningai nukreipiami į nepageidaujamų neigiamų psichinių pojūčių, apibūdinamų kaip emocinis stresas, sukėlimą, manytume, psichinės prievartos formos turėtų būti aiškinamos plečiamai, neapribojant jų iki vienintelio pavojingo bei priešino teisei grasinimo. Kartu būtina įvertinti tai, kad ne kiekvienas poveikis asmens psichikai yra tokio intensyvumo ir pavojingumo laipsnio, kad būtų laikomas pakankamu varžant asmens valios susiformavimo ar jos įgyvendinimo laisvę.

---

[73] Fedosiuk O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje // Jurisprudencija. 2001, Nr. 21(13). P. 102.

[74] Левертова Р.А. Ответственность за психическое насилие по советскому угаловнаму праву. Омск: Омская высшая школа милисии МВД СССР, 1978. С.6.

[75] Орешкина Т. Физическое или психическое принуждение, как обстоятельство исключающее преступность деяния//Угаловное право. 2000, Но.1. С.36.

[76] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004m. gruodžio 30d. nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo bylose“ // Teismų praktika. 2005. Nr.22.

2.2. Psichinės prievartos koncepcija ir terminijos problema

Galiojantis baudžiamasis įstatymas nenumato psichinės prievartos kaip savarankiškos baudžiamosios teisės kategorijos definicijos, todėl pagrindiniai požymiai, kurių pagrindu būtų formuluojama jos koncepcija, yra numatyti baudžiamosios teisės moksle, ją pačią nagrinėjant pavojingos bei priešingos teisei prievartos kontekste, kartu išskiriant tik psichinę prievartą charakterizuojančius teisinius požymius. Nesant šios koncepcijos įtvirtinimo norminiuose teisės aktuose, tikslus psichinės prievartos apibrėžimas, manytume, tampa aktuali problema, tais atvejais, kai yra būtina atskleisti kaltininkui inkriminuojamų prievartinių veikų, kaip vienintelę arba vieną iš alternatyvių poveikio būdų numatančių psichinę prievartą, nekonkretizuotą iki grasinimo, požymių turinį.

Teisinės literatūros analizė leidžia teigti, kad probleminiai šios tematikos aspektai pirmiausia yra siejami su tuo, kad nėra priimtos vieningos baudžiamosios teisės specialistų nuomonės dėl galimų psichinės prievartos formų įvairovės, todėl vieni autoriai (S.N. Abelcevas, O. Fedosiukas,[77] T. Oreškina[78] ir kt.) psichinės prievartos sampratą atskleidžia remdamiesi teoriniais grasinimo apibrėžimais, kiti,[79] praplėsdami psichinės prievartos išraiškos būdus, formuluoja ją pakankamai abstrakčiai. Kartu skirtumus lemia ir autorių naudojami skirtingi sampratų konstravimo būdai.

Baudžiamosios teisės teoretikai (V. I. Simonovas, R. A. Bazarovas, N. I. Panovas, T. Oreškina, S.N. Abelcevas ir kt.), kurie vienintele galima psichinės prievartos išraiškos forma laiko grasinimus, psichinės prievartos koncepciją formuluoja vadovaudamiesi teoriniais grasinimų apibrėžimais, argumentuodami tuo, jog jie geriausiai padeda atskleisti paties psichinio poveikio mechanizmo specifiką.

Vieni šios pozicijos šalininkai (S. N. Abelcevas, T. Oreškina[80] ir kt.), konstruodami psichinės prievartos sampratą, esminį dėmesį koncentruoja į galimus grasinimų turinius. Anot baudžiamosios teisės teoretikės T. Oreškinos, „psichinė prievarta tai ne tik grasinimas fizine prievarta, bet kartu ir kiti įvairių rūšių grasinimai, kuriais daromas psichinis poveikis nukentėjusiajam“.[81] Baudžiamosios teisės specialisto S.N. Abelcevo nuomone, psichinė prievarta tai bauginimas, grasinimas fizine prievarta arba ginklų panaudojimu. Tokio grasinimo variantų, kaip

[77] Fedosiuk O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje // Jurisprudencija. 2001, Nr. 21(13). P. 104.
[78] Орешкина Т. Физическое или психическое принуждение, как обстоятельство исключающее преступность деяния//Угаловное право. 2000, Но.1. С.36.
[79] Сердюк Л. В. Насилие: криминологическое и уголовно - правовое исследование. Москва: Юрлитинформ, 2002. С.44.
[80] Орешкина Т. Физическое или психическое принуждение, как обстоятельство исключающее преступность деяния//Угаловное право. 2000, Но.1. С.36.
[81] Орешкина Т. Физическое или психическое принуждение, как обстоятельство исключающее преступность деяния//Угаловное право. 2000, Но.1. С.36.

pažymi autorius, yra daug, tačiau visi jie nukreipti į psichinio spaudimo darymą nukentėjusiajam.[82] Manytume, tokia autoriaus pozicija yra kritikuotina, nes sampratos konstravimo būdas, kai yra bandoma numatyti visus galimus grasinimo turinius, tačiau nepakankamai dėmesio skiriant veikos formaliems ar materialiems požymiams, negali būti laikomas optimaliausiu būdu formuluojant psichinės prievartos universalią koncepciją. Grasinimų turinys turėtų būti laikomas fakto klausimu, o psichinės prievartos sampratos formulavimas, konkretinant grasinimų turinius, sukeltų pernelyg plačios arba per siauros koncepcijos problemą. Todėl, mūsų manymu, baigtinis grasinimo turinių numatymas paprastai turėtų būti nepageidaujamas.

Kiti šios pozicijos šalininkai pagrindinį dėmesį, pateikdami psichinės prievartos sampratą, skiria ne grasinimų turiniui ar išorinei grasinimo išraiškai, o kaltininko siekiui sukelti grasinamajam baimę, akcentuodami bauginantį poveikį kito asmens psichikai. Todėl, anot baudžiamosios teisės teoretiko O. Fedosiuko, psichinė prievarta turėtų būti suvokiama kaip „pavojingas tyčinis poveikis kito žmogaus psichikai, verčiant bijoti (bauginant), kad dėl tolesnių grasinančiojo veiksmų ar neveikimo atsiras tam tikrų neigiamų pasekmių.“[83] Su šia baudžiamosios teisės teoretiko nuomone galima būtų sutikti, jei grasinimas būtų laikomas vienintele psichinės prievartos išraiškos forma. Kadangi nepriklausomai nuo to, kaip suvoksime grasinimą, ar kaip „kito asmens bauginimą“[84], ar kaip elgesį, kurio pasekoje nukentėjusysis patiria psichologines kančias ar spaudimą[85], ar kaip „poveikį kito asmens psichikai“[86], visais atvejais grasinimas bus siejamas su baimės jausmo kėlimu į ką ir yra nukreipta grasinančiojo tyčia, tokiu būdu verčiant nukentėjusįjį atlikti tam tikrus veiksmus arba nuo jų susilaikyti.

Tačiau vertinant šią poziciją, manytume, turėtų būti atsižvelgiama į tą aplinkybę, jog poveikio būdai, kuriais įtakojama asmens psichika, negali būti apribojami vien tik grasinimais, kadangi remiantis numatytų fizinės bei psichinės prievartos atskyrimo kriterijų visuma bei atsižvelgiant į psichinio poveikio mechanizmo specifiką, būtų galima argumentuotai prie psichinės prievartos formų priskirti ir kitus pavojingus bei neteisėtus poveikio asmens psichikai būdus (įžeidinėjimas, šmeižimas, patyčios, hipnozė ir kt.)

Todėl, mūsų manymu, priimtinesnė yra tų autorių pozicija,[87] kurie pateikdami mokslinį psichinės prievartos apibrėžimą, jo nesiaurina, minėdami tik vienintelę psichinės prievartos išraiškos formą – grasinimą, bet pagrindinį dėmesį orientuoja į poveikio mechanizmo

[82] Иванова В.В. Преступное насилие. Москва: Книжный мир, 2002. С.16.
[83] Fedosiuk O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje//Jurisprudencija. 2001, Nr.21(13). P.104.
[84] Гаухман Л. Д. Борьба с насильственными посягательствами. Москва: Юридическая литература, 1969. С.31.
[85] Bein D. A Guid to Offences of Threats and Blackmail, or “how to see The Fotest for the trees”// Israel Law Review.1982, No.17, P. 63// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/israel17&id=72&size=2&collection=journals&set_as_cursor=10; prisijungimo laikas: 2006-12-12.
[86] Иванова В.В. Преступное насилие. Москва: Книжный мир, 2002. С.31.
[87] Сердюк Л. В. Насилие: криминологическое и уголовно - правовое исследование. Москва: Юрлитинформ, 2002. С.44.

charakteristiką bei į sampratą įtraukdami reikšmingus objektyvius bei subjektyvius pačią psichinę prievartą charakterizuojančius požymius. Tokiu atveju psichinė prievarta turėtų būti traktuojama kaip „tyčinis pavojingas bei neteisėtas poveikis kito asmens ar asmenų psichikai, vykdomas prieš jų valią informaciniu keliu bei sugebantis apriboti nukentėjusiojo valios laisvę arba sukeliantis psichinio ar fizinio pobūdžio žalą“.[88]

Nagrinėjant bendrosios teisės tradicijos šalių baudžiamosios teisės specialistų pozicijas, susijusias su psichinės prievartos problematika, reiktų pažymėti, kad psichinės prievartos sampratos formulavimui didelės įtakos turėjo teismų precedentuose pateikti psichinės prievartos teisiniai aspektai.

Vieni bendrosios teisės tradicijos šalių baudžiamosios teisės mokslininkai, pateikdami psichinės prievartos apibrėžiamą, akcentuoja kaltininko vykdomą neteisėtą spaudimą, kuris priverčia nukentėjusiojo valią „nusileisti“ arba jis yra laikomas „įtraukimo procesu“, kuris „nualina nukentėjusiojo galią laisvai pasirinkti.“[89] Tokiu būdu psichinė geba yra rimtai sutrikdoma, sukeliamos abejonės ir valios laisvės įgyvendinimo sunkumai. Kiti autoriai psichinę prievartą traktuoja kaip neteisėtą spaudimą, kuris vykdomas kito asmens atžvilgiu, verčiant jį atlikti arba susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų. Koncepciją taip pat bandoma papildyti tokiu požymiu kaip „grasinimas neišvengiamu blogiu“ arba nurodant, kad grasinimas turi būti toks, kuriam vidutinio drąsumo žmogus negalėtų pasipriešinti. [90] Taigi matome, kad psichinės prievartos koncepcijos yra konstruojamos iš esmės akcentuojant tik pažeistos valios kriterijų bei bandant aptarti tam tikrus psichinės prievartos realumo aspektus. Tačiau pakankamai mažai dėmesio yra skiriama kaltininko tyčios kryptingumui, pačiam siekiui paveikti asmens psichiką, tokiu būdu ribojant asmens valios susiformavimo ar jos įgyvendinimo laisvę.

Manytume, kad konstruojant psichinės prievartos definiciją, reiktų akcentuoti ne tik materialius bei formalius šios pavojingos veikos aspektus, bet kartu atsižvelgti ir į tas poveikio teisines charakteristikas, kurios atskleidžia pačios psichinės prievartos kaip savarankiškos baudžiamosios teisės kategorijos esmę. Todėl galima būtų teigti, kad psichine prievarta turėtų būti laikomas tyčinis pavojingas bei priešingas teisei poveikis kito asmens psichikai, vykdomas prieš nukentėjusiojo valią informaciniu būdu, siekiant apriboti jo valios susiformavimo arba valios įgyvendinimo laisvę. Tokiu būdu nėra apribojama psichinės prievartos formų įvairovė iki vienintelio grasinimo ir ji yra traktuojama pakankamai plačiai.

---

[88] Там же С.44.

[89] Fingerete H. Victimization: a legalist analysis of coercion, deception, undue influence, and excusable prison escape//Washington and Lee Law Review, 1985. No.42, P.71// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/waslee42&id=75&size=2&collection=journals&set_as_cursor=32; prisijungimo laikas 2006-12-12.

[90] Kahalad Abou el Fadl. The Comon and Islamic Law of Duress//Arab Law Quarterly. 1991, No.6. P. 123// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/arablq6&id=131&size=2&collection=journals&set_as_cursor=14; prisijungimo laikas: 2006-12-12.

Pažymėtina, kad baudžiamajame įstatyme bei įvairiuose baudžiamosios teisės teoretikų darbuose šalia psichinės prievartos yra vartojami ir kiti terminai (psichinis smurtas, terorizavimas, gniuždymas, žiaurus elgesys, įtraukimas ir kt.), kurie vienokiu ar kitokiu būdu yra siejami su pavojingu bei priešingu teisei psichiniu poveikiu nukentėjusiajam. Manytume, yra svarbu apibrėžti šių baudžiamųjų teisinių kategorijų sąsają su psichine prievarta, kadangi tai leistų tiksliau nustatyti jos vietą terminijoje, naudojamoje atskleidžiant neleistinus poveikius asmens psichikai, bei padėtų geriau identifikuoti jos turinį.

Baudžiamojo įstatymo straipsnių dispozicijų konstravimo juridinė technika yra pakankamai įvairi, todėl priklausomai nuo nusikalstamos veikos specifikos jos objektyvieji požymiai, nurodantys pačią veiką arba neteisėtus poveikio būdus nukentėjusiajam, dažnai konkretinami iki įvairių rūšių grasinimų, kurių turinys konkretizuojamas labai įvairiai (pvz. grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti sveikatą[91] arba grasinimas panaudoti fizinį smurtą,[92] grasinimas panaudoti smurtą[93] ir pan.). Tačiau, kaip pažymi baudžiamosios teisės teoretikas O. Fedosiukas „ tais atvejais, kai norima pabrėžti, kad nusikaltimą galima padaryti panaudojant įvairaus turinio grasinimus <...> patartina vartoti terminą „psichinė prievarta.“[94] Vertinant šią poziciją teigiamai, visgi reiktų pastebėti, kad įstatymų leidėjas nėra nuoseklus, todėl vienose nusikalstamų veikų sudėtyse psichinė prievarta yra minima kaip vienas iš poveikio būdų nukentėjusiajam,[95] kitose numatomas psichinis smurtas.[96] Remiantis baudžiamosios teisės doktrinoje suformuotais baudžiamosios teisės teoretikų požiūriais, mūsų manymu, galima teigti, kad šių koncepcijų santykis yra pakankamai probleminis ir į tai būtina atsižvelgti siekiant atskleisti tokių objektyviųjų požymių turinį.

Remiantis vienų autorių nuomone (T. Oreškina,[97] L.D. Gauchmanas,[98] V.I. Simonova, V.G. Šumichinas ir kt.), psichinė prievarta ir psichinis smurtas negali būti laikomi sinonimais, kadangi „psichinė prievarta yra platesnė samprata nei psichinis smurtas, nes ji be grasinimų fiziniu smurtu apima ir kitų rūšių grasinimus, kuriais daromas poveikis asmens psichikai.“[99] Šią poziciją baudžiamosios teisės teoretikas L.D. Gauchmanas motyvuoja tuo, kad kitokio turinio grasinimais „nėra kėsinamasi į asmenį“.[100] Tačiau, manytume, tokia autorių nuomonė yra kritikuotina, kadangi kėsinimosi į asmenį kriterijus yra išskirtas analizuojant tik grasinimų turinį. Tačiau neatsižvelgta į tai, kad pačiu pavojingu bei priešingu teisei grasinimu, yra daromas tiesioginis poveikis asmens

[91] BK 145 straipsnio 1dalis (VŽ, 2005, Nr. 81-2945; aktuali redakcija nuo 2005m. birželio 30d.)
[92] BK 181 straipsnio 1dalis (VŽ, 2003, Nr. 74-3423; aktuali redakcija nuo 2003m. liepos 25d.); 286 straipsnis.
[93] BK 318 straipsnio 1dalis.
[94] Fedosiuk O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje//Jurisprudencija. 2001, Nr.21(13). P.102.
[95] BK 287 straipsnio 1dalis (VŽ, 2004, Nr. 108-4030; aktuali redakcija nuo 2004m. liepos 13d.); 294 straipsnio 2dalis.
[96] BK 254 straipsnio 2 dalis; 263 straipsnio 2dalis (VŽ., 2004, Nr. 108-4030; aktuali redakcija nuo 2004m. liepos 13d.).
[97] Орешкина Т. Физическое или психическое принуждение, как обстоятельство исключающее преступность деяния//Угаловное право. 2000, Но.1. С.36.
[98] Гаухман Л. Д. Борьба с насильственными посягательствами. Москва: Юридическая литература, 1969. С.32.
[99] Орешкина Т. Физическое или психическое принуждение, как обстоятельство исключающее преступность деяния//Угаловное право. 2000, Но.1. С.36.
[100] Гаухман Л. Д. Борьба с насильственными посягательствами. Москва: Юридическая литература, 1969. С.32.

psichikai, todėl nepriklausomai nuo to, kokio turinio yra grasinimas, juo visuomet yra kėsinamasi į asmens psichinį neliečiamumą (į asmenį) ir tokiu būdu kaltininkas kaip aktyvus grasinimo proceso dalyvis siekia apriboti nukentėjusiojo valios susiformavimo arba valios įgyvendinimo laisvę.

Tuo tarpu kiti baudžiamosios teisės teoretikai šiuos terminus laiko sinonimais, teigdami, kad teisinėje literatūroje nėra pateikta svarių argumentų, leidžiančių šias sąvokas traktuoti skirtingai.[101] Mūsų nuomone, ši autorių pozicija būtų priimtinesnė, kadangi atsižvelgiant tiek į lingvistinį smurto ir prievartos aiškinimą, kai smurtas suvokiamas kaip „šiurkšti prievarta“[102] arba nurodoma, kad smurtu turėtų būti laikomas „fizinis arba psichinis poveikis vieno žmogaus kitam, pažeidžiantis Konstitucijoje numatytas konstitucines teises, susijusias su asmens neliečiamumu (fizinis ir dvasinis neliečiamumas),“[103] tiek analizuojant autorių pateikiamus atskyrimo kriterijus, galima būtų teigti, kad nėra aiškaus teisinio pagrindo, kuris leistų šioms sampratoms suteikti skirtingas prasmes.

Baudžiamajame įstatyme yra numatytos ir tokios neteisėtą psichinį poveikį nukentėjusiajam nurodančios sąvokos kaip terorizavimas bei gniuždymas. Remiantis lingvistiniu aiškinimu terorizavimas yra suvokiamas kaip teroro naudojimas, gąsdinimas smurtu.[104] Tačiau tokia terorizavimo samprata, manytume, yra nepakankama siekiant atskleisti jos baudžiamąja teisinę reikšmę, kadangi jos vartojimas baudžiamajame įstatyme yra siejamas su tam tikrais papildomais teisiniais požymiais, be to, turėtų būti atsižvelgiama į tai, kad ji išreiškia neteisėtą poveikį asmens psichikai kvalifikuotoje baudžiamojo įstatymo 145 straipsnio 2 dalyje numatytoje nusikalstamos veikos sudėtyje, kas rodo tokio poveikio psichikai būdo didesnį pavojingumo laipsnį. Todėl reiktų sutikti su baudžiamosios teisės teoretiko O. Fedosiuko nuomone, kad terorizavimas yra siejamas su bauginimu, „kai grasinama ne vieną kartą.“[105] Manytume, kad terorizavimas turėtų būti traktuojamas kaip neteisėtas bauginimo procesas, kuriam būdingas pavojingų bei priešingų teisei grasinimų pasikartojimas, esant vieningai kaltininko tyčiai arba sistemingas bauginimas naudojant psichinę prievartą.

Baudžiamajame įstatyme neteisėtas psichinis poveikis asmeniui yra išreiškiamas taip pat ir gniuždymo[106] terminu. Remiantis lingvistiniu aiškinimu, termino „gniuždymas“ turinys atskleidžiamas vartojant sinonimus „kniubti“, „smukti“,[107] todėl galima teigti, kad tokio pobūdžio prievartinė pavojinga veika (tiek aktyvi, tiek pasyvi kaltininko elgesio forma) yra susijusi su psichiniu poveikiu kai yra sudaromos sąlygos, malšinančios, žlugdančios nukentėjusiojo asmenybę.

---

[101] Fedosiuk O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje//Jurisprudencija. 2001, Nr.21(13). P.102.
[102] Dabartinė lietuvių kalbos žodynas/red.kol.vyr.red. S.Keinys. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. P. 718.
[103] Барихин А. Большой юридический енциклопедический словарь. Москва: Книжный мир, 2002. С.346.
[104] Dabartinės Lietuvių kalbos žodynas/red.kol.vyr.red. S.Keinys.Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. P.841.
[105] Fedosiuk O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje//Jurisprudencija. 2001, Nr.21(13). P. 102.
[106] BK 163 straipsnis.
[107] Dabartinės Lietuvių kalbos žodynas/red.kol.vyr.red. S.Keinys.Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. P.181.

Kai jis atsiduria psichologiškai beviltiškoje padėtyje. Manytume, kad gniuždymas turėtų būti siejamas ne tik su bauginimo procesu, bet ir su kitais neteisėtais poveikio psichikai būdais, kuriais gali būti žeminama nukentėjusiojo garbė ir orumas. Todėl gniuždymas turėtų apimti įvairias psichinės prievartos išraiškos formos, neapribojant jų tik konkretaus turinio grasinimais, bet kartu numatant ir tokius neteisėtus poveikio asmens psichikai būdus kaip įžeidimai, šmeižimas, patyčios, fizinė prievarta bei kitokias pavojingas veikas, galinčias sukelti nukentėjusiajam moralines kančias bei emocinį stresą. Be to, pati pavojinga veika, manytume, turėtų būti tęstinio pobūdžio, kai poveikis asmens psichikai, jį gniuždant, yra vykdomas sistemingai, esant vieningai kaltininko tyčiai.

Baudžiamojo įstatymo kai kurių nusikalstamų veikų sudėtyse taip pat yra vartojami terminai, artimi psichinės prievartos sąvokai (žiaurus elgesys (BK 133 straipsnis), trukdymas (BK 177 straipsnis), įtraukimas,[108] poveikis[109], kišimasis (BK 288 straipsnis) ir kt.), tačiau turintys platesnę reikšmę, kai jų turinys nėra apribojamas tik pavojingu bei priešingu teisei poveikiu asmens psichikai (psichine prievarta), bet gali apimti ir daugelį kitų asmens elgsenos formų, tokių kaip fizinis smurtas, bandymais papirkti, įtikinti ir pan.

Apibendrinus galima būtų teigti, kad neapribojus psichinės prievartos išraiškos formų iki pavojingų bei priešingų teisei grasinimų, psichinės prievartos definicija turėtų būti konstruojama pagrindinį dėmesį orientuojant į poveikio mechanizmo charakteristiką bei į koncepciją įtraukiant ne tik formalius bei materialius veikos aspektus, bet kartu akcentuojant ne mažiau reikšmingus pačią psichinę prievartą charakterizuojančius požymius.

2.3. Grasinimų turinys bei šantažo dilema.

Dauguma pavojingų bei priešingų teisei veikų nereikalauja teorijų, motyvuojančių jų kriminalizacijos pagrįstumą. Tačiau šantažas yra išskirtinis ta prasme, kad baudžiamosios teisės doktrinoje nėra suformuotos vieningos nuomonės ne tik dėl šios pavojingos veikos kriminalizavimo ar dekriminalizavimo, bet ir dėl pagrindinių argumentų, kuriais remiantis tai galėtų būtų vykdoma. Ši problematika siejama su daugelio baudžiamosios teisės specialistų darbuose analizuojama šantažo dilema, pastebint, kad kriminalizavimo argumentavimo sunkumai yra pirmiausia siejami su grasinimų turiniu.

Manytume, grasinimų turinius įmanoma diferencijuoti pagal įvairius kriterijus, tiek juos konkretizuojant iki neigiamų padarinių, tokių kaip grasinimą fiziniu smurtu, turto sunaikinimu, grasinimą paskelbti kompromituojančią ar kitokią informaciją bei grasinimus kita nukentėjusiajam

[108] BK 308 straipsnis (VŽ, 2006, Nr.77-2961, aktuali redakcija nuo 2006m. liepos 14d.).
[109] BK 233 straipsnis (VŽ, 2004, Nr.54-1835, aktuali redakcija nuo 2004m. balandžio 15d.); 234 straipsnis.

nepageidaujama veika. Tačiau, kaip buvo minėta anksčiau, toks grasinimo turinių konkretinimas, numatant jų baigtinį sąrašą, yra nepageidautinas, kadangi iš esmės tai turėtų būti laikomi fakto, o ne teisės klausimu, nes grasinantysis gali panaudoti neįprastą ir į numatytas kategorijas nepatenkantį grasinimą. Todėl, manytume, priimtinesnis yra labiau formalizuotas grasinimų turinių skirstymas, kuriuo remiantis yra aiškiau matoma ir šantažo dilema. Remiantis abstraktesniu grasinimo turinių klasifikavimu, galima teigti, kad grasinti įmanoma tiek teisėtu veikimu arba neveikimu (leistina veika), tiek neteisėtu veikimu arba neveikimu (uždrausta veika). Šantažo dilema yra siejama su grasinimais teisėtu veikimu arba neveikimu.

Šantažo dilemos esmė pirmiausia yra siejama su tuo, kad šantažas tokiu atveju apima dvi teisėtas veikas, kurios, jei būtų imamos izoliuotai viena nuo kitos, nebūtų laikomos nusikalstamomis, tačiau tuo atveju, jei yra sujungiamos į vieną veiką, pastaroji yra traktuojama kaip pavojinga ir priešinga teisei. Taigi šantažas bendriausia prasme yra dviejų teisėtų veikų derinys, t.y. teisės į žodžio laisvę įgyvendinimo (teisėto grasinimo teisėtais veiksmais) ir komercinio sandorio pasiūlymo (teisėtas reikalavimas atlyginti už tylėjimą) kombinacija.

Analizuojant egzistuojančias teorijas, nagrinėjančias šantažo problematiką, manytume, galima ne tik suvokti dilemos kompleksiškumą, bet kartu nustatyti ir problemines sritis, į kurias turėtų būti atsižvelgiama, prieš tai, kai jos galėtų būti taikomos praktikoje. Šantažo interpretavimo įvairiapusiškumą nurodo baudžiamosios teisės teorijoje egzistuojanti nuomonių įvairovė, kai pagal vienas iš jų šantažo kriminalizavimas turėtų būti grindžiamas vien jau tuo, kad ši veika prieštarauja moralei, tuo tarpu kai kiti (W.Blockas,[110] D. Gordonas[111] ir kt.) ginčija kriminalizacijos pagrįstumą, kadangi teigiama, kad nėra aiškaus teisinio kriterijaus, leidžiančio atriboti šantažo nuo kitų ekonominių sąveikų. Šantažo dilemos analizės pagrindu yra laikomos ekonominė, liberalioji ir trečiosios šalies teorijos, tačiau pažymėtina, kad jų argumentai turi tiek privalumų, tiek ir trūkumų analizuojant pačią šalių sąveiką ar atskirus jos elementus bei bandant nustatyti, kokius neigiamus padarinius dekriminalizavimas gali sukelti.

Apibendrinus galima teigti, kad baudžiamosios teisės doktrinoje suformuotos teorijos, pateisinančios šantažo kriminalizavimą, galėtų būti skirstomos į dvi grupes, priklausomai nuo to, kuris šalių sąveikos etapas, jų manymu, geriausiai atskleidžia veikos neteisėtumą.

---

[110] Block W. Blackmail an Economic Analysis//Jefferson Law Review. 1999, Vol.21// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/tjeflr21&id=173&size=2&collection=journals&set_as_cursor=13 ; prisijungimo laikas: 2006-12-12.; Block W. Blackmail *is* private justice-a reply to Brown//U.B.C. Law Review. 2000-2001, Vol.34// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/ubclr34&id=17&size=2&collection=journals&set_as_cursor=9; prisijungimo laikas: 2006-12-12.

[111] Gordon D., Block W. Blackmail, Extortion and Free Speech: a reply to Posner, Epstain, Nozick and Lindgren// Loyola of Los Angeles Law Review. 1986, Vol.19// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/lla19&id=71&size=2&collection=journals&set_as_cursor=7; prisijungimo laikas:2006-12-12.

Pirmosios grupės atstovai (R. Epstein,[112] R. Nozick,[113] R. Posner[114] ir kt.) siekia pateisinti šantažo kriminalizavimą remandamiesi ne sąveikos ar atskirų jos elementų neleistinumu, bet tokią poziciją argumentuoja nurodydami į šantažo sukeliamus neigiamus padarinius, kurie siejami ne tik su asmens neproduktyviu aktyvo sumažėjimu, turimų ekonominių išteklių eikvojimu bei nenašaus ir ekonomiškai nenaudingo elgesio skatinimu, bet kartu mini ir intervenciją į privataus gyvenimo neliečiamumą. Tačiau tokia autorių nuomone yra kritikuotina. Manytume, kriminalizuoti ar dekriminalizuoti šantažą remiantis vien tik tuo, ar jis maksimizuoja ar minimizuoja asmens ekonominę gerovę, nėra pakankamas pagrindas, nes tokiu atveju reiktų kriminalizuoti daugumą leistinų ekonominių sąveikų, kurios vertinant iš teisės pozicijų yra leistinos, nors tam tikrais atvejais ir gali prieštarauti visuomenėje vyraujančiom moralės normom.

Antrosios grupės atstovai (J.Lindgren,[115] L.Katz,[116] D.J.Campbell[117] ir kt.) šantažo kriminalizavimo pagrįstumo bando ieškoti analizuodami pačią šatažuotojo ir šantažuojamojo interakciją, nagrinėdami realizuotą veiką ar atskirus jos elementus.

Todėl baudžiamosios teisės teoretikas D.J. Campbellas, plėtodamas šantažo problematiką, pažymi, kad nepakankamai dėmesio teisinėje lieratūroje buvo skiriama faktui, kad pats pasiūlymas gali būti analizuojamas atskirai nuo grasinimo, todėl šantažo atskyrimas nuo kitų ekonominių sąveikų galėtų remtis tuo, kad jis pirmiausia yra siejamas su priverstiniu pasiūlymu. Remiantis autoriaus pateiktais argumentais, galima daryti išvadą, kad pasiūlymas bus laikomas prievartiniu, jei bus siejamas su priverstiniu pasirinkimu. Šantažo atvejis yra unikalus tuo, kad atsiradus siūlančiajam šantažuojamasis yra verčiamas pasirinkti tarp dviejų jam priklausančių teisių kai yra siūloma galimybė nupirkti savo teisę į informaciją (tiksliau perpirkti šią teisę).[118] Tačiau šio

---

[112] Epstein R.A. Blackmail, Inc.//The Univercity of Chicago Law Review. 1983, Vol.50// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/uclr50&id=569&size=2&collection=journals&set_as_cursor=22; prisijungimo laikas: 2006-12-12.

[113] Lindgren J. Unraveling the paradox of blackmail// Columbian Law Review. 1984, No.84. P. 699// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/clr84&id=686&size=2&collection=journals&set_as_cursor=38; prisijungimo laikas:2006-12-12.

[114] Posner R. Blackmail, Privacy, and Freedom of Contract//University of Pennsylvanian Law Review. 1992-1993, Vol.141// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/pnlr141&id=1837&size=2&collection=journals&set_as_cursor=48; prisijungimo laikas:2006-12-12.

[115] Lindgren J. Unraveling the paradox of blackmail// Columbian Law Review. 1984, No.48. P. 702-703, 713-717/ http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/clr84&id=686&size=2&collection=journals&set_as_cursor=38; prisijungimo laikas:2006-12-12.

[116] Katz L. Blackmail and Other Forms of Arm-Twisting// University of Pennsylvanian Law Review. 1992-1993, Vol.141// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/pnlr141&id=1587&size=2&collection=journals&set_as_cursor=33; prisijungimo laikas:2006-12-12.

[117] Campbell D.J. Why blackmail should be criminalized:a reply to Walter Block and David Gordon// Loyola of Los Angeles Law Review, 1987-1988. No. 21. P. 885, 888-889, 891// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/lla21&id=893&size=2&collection=journals&set_as_cursor=18; prisijungimo laikas:2006-12-12.

[118] Campbell D.J. Why blackmail should be criminalized:a reply to Walter Block and David Gordon// Loyola of Los Angeles Law Review. 1987-1988, No. 21. P. 885, 888-889, 891//

požiūrio nepakankamumas, manytume, yra siejamas su tuo, kad atskiri interakcijos elementai, kurie yra pateikto reikalavimo sudedamosios dalys, yra nagrinėjami izoliuotai neatsižvelgiant į realizuotos veikos kontekstą bei ankstesnius tokio sandorio šalių santykius. Jei praktikoje būtų remiamasi tokia pozicija, tai bet koks teisėtas reikalavimas atlyginti nukentėjusiajam dėl kaltininko veiksmų kilusią žalą būtų laikomas nusikalstamu.

Todėl, manytume, teisinėje literatūroje yra pagrįstai oponuojama tokiai autoriaus pozicijai. Analizuodamas šią tematiką, baudžiamosios teisės teoretikas R.J. Scalise akcentuoja, kad interakcijos neteisėtumas pirmiausia turėtų būti siejamas su pačiu grasinimu, o ne su pateiktu reikalavimu, kadangi pats reikalavimas be grasinimo negali būti laikomas neteisėtu. Jo manymu, šantažo teisėtumas turėtų priklausyti ne nuo to, kokio turinio yra reikalavimas, bet nuo paties grasinimo teisėtumo ir grasinančiojo veiksmų.[119] Šio baudžiamosios teisės teoretiko pateiktas kiek kitos požiūris į šantažą pirmiausia rėmėsi liberalios visuomenės ir teisės į informaciją bei privatumą santykio analize. Siekiant nustatyti, ar šantažas pažeidžia asmenų teises, kas būtų laikoma pakankamu pagrindu šios veikos kriminalizavimui, R.J. Scalise pirmiausia siekė nustatyti, kokios teisės egzistuoja visuomenėje bei kam jos būtų priskiriamos.[120] Anot jo, asmuo turi teisę į reputaciją, tačiau jis negali turėti teisės į tokią reputacijos tokio žmogaus, kuriuo jis nėra.

Bene pažangiausias požiūris, pagrindžiantis tam tikrus šantažo kriminalizavimo atvejus, baudžiamosios teisės teorijoje, mūsų manymu, turėtų būti laikoma baudžiamosios teisės teoretiko J. Lindgren suformuluota šantažo trinarės struktūros teorija, pagal kurią be šantažuojamojo ir šantažuotojo į susiklostančius santykius yra įtraukiamas ir trečiasis asmuo, kurio teise įtakoti situaciją savavališkai naudojasi kaltininkas. Remiantis šia teorija, grasinantysis siekdamas naudos sau savavališkai pasisavina trečiosios šalies (tai galėtų būti tiek atskiras individas, tiek ir valstybė) teises, nors pati sąveika pirmiausia turėtų vykti tarp šantažuojamojo ir į santykius privalomai įtraukiamos trečiosios šalies. Tačiau tokią poziciją autorius diferencijuoja priklausomai nuo to, kas reikalauja žalos atlyginimo, atsižvelgdamas į ankstesnius kaltininko ir nukentėjusiojo santykius bei pripažindamas, kad grasinimas teisėtais veiksmais vykdomas ne to asmens, kuris turi reikalavimo teisę, gali būti laikomas nusikalstamu. Todėl tais atvejais, kai grasinantysis naudojasi ne jam, o

---

http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/lla21&id=893&size=2&collection=journals&set_as_cursor=18; prisijungimo laikas:2006-12-12.

[119] Scalice R.J. Blackmail, legality and liberalism// Tulsa Law Review. 1999-2000, No. 74. P.1502// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/tulr74&id=1511&size=2&collection=journals&set_as_cursor=50 ; prisijungimo laikas:2006-12-12.

[120] Scalice R.J. Blackmail, legality and liberalism// Tulsa Law Review. 1999-2000, No.74. P.1511// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/tulr74&id=1511&size=2&collection=journals&set_as_cursor=50 ; prisijungimo laikas:2006-12-12.

kitiem priskirtomis teisėtomis priemonėmis (netinkamas asmuo), turėtų būti pripažįstama, kad jo realizuotoje veikoje yra šantažo nusikalstamos veikos sudėtis.[121]

Teisinėje literatūroje šalia baudžiamosios teisės specialistų diskusijos, susijusios su šantažo kriminalizacijos pagrindimo paieška, galima sutikti ir tokių nuomonių, kurios pasisako už šios veikos dekriminalizavimą, neigdamos jos kriminalizacijos poreikį (W.Block,[122] G.M.Ardenson,[123] R.W. McGee,[124] ir kt.). Baudžiamosios teisės teoretikas W. Blockas pagrindinę kriminalizavimo kritiką sieja su atliekama analize, kokias ir kieno teises pažeistų šantažas bei prieidamas išvados, kad jis nėra susijęs su kieno nors teisių pažeidimu, nes tai yra komercinio sandorio pasiūlymas.[125] Apibendrinus baudžiamosios teisės teoretiko W.Blocko nuomonę galima teigti, kad šantažas negalėtų būti kriminalizuojamas, nes tarpusavy susieti du teisėti veiksmai, kurie pavieniui nėra pripažįstami pavojingais ir priešingais teisei, net ir sujungus juo į vieną veiką negali būti laikomi nuskalstamais, kadangi niekieno teisės šia veika nėra pažeidžiamos. Tačiau tokie argumentai, kuriais remiantis visi šantažo atvejai būtų laikytini teisėtais, nėra pakankami, todėl ši autoriaus nuomonė yra kritikuotina. Kritikos pagrindas, manytume, galėtų būti siejamas su baudžiamosios teisės teoretiko J.Lindgren pateiktais argumentais dėl trečiosios šalies teisinių priemonių, leidžiančių siekti žalos kompensacijos, apribojimu esant netinkamam grasinančiajam.

3. Psichinė prievarta kaip viena iš kriminalizuotų prievartos rūšių.

3.1. Psichinė prievarta kaip savarankiška nusikalstama veika.

Psichinės prievartos kaip savarankiškos baudžiamosios teisės kategorijos juridinė reikšmė yra pakankamai plati ir apima įvairias jos atliekamas baudžiamąją teisinę reikšmę turinčias funkcijas, iš kurių viena turėtų būti laikoma šios savarankiškos prievartos rūšies kriminalizavimas konkrečiuose baudžiamojo įstatymo straipsniuose. Baudžiamasis įstatymas psichinį smurtą

---

[121] Lindgren J. Unraveling the paradox of blackmail// Columbian Law Review. 1984, No.48. P. 702-703, 713-717// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/clr84&id=686&size=2&collection=journals&set_as_cursor=38; prisijungimo laikas:2006-12-12.

[122] Block W., Gordon D. Blackmail, extortion and free speach: a reply to Posner, Epstein, Nozick and Lindgren//Loyola of Los Angeles Law Review. 1986, No. 19. P.38// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/lla19&id=71&size=2&collection=journals&set_as_cursor=7; prisijungimo laikas:2006-12-12.

[123] Anderson G.M., Block W. Blackmail, Extortion and Exchange//New York Law School Law Review.2000-2001, Vol.44. // http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/nyls44&id=549&size=2&collection=journals&set_as_cursor=9; prisijungimo laikas: 2006-12-20.

[124] McGree R.W., Block W. Blackmail from A to Z:A Reply to Joseph Isenbergh's "Blackmail From A to C"//Mercer Law Review. 1998-1999, Vol.50// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/mercer50&id=581&size=2&collection=journals&set_as_cursor=14; prisijungimo laikas: 2006-12-20.

[125] Block W., Gordon D. Blackmail, extortion and free speach: A reply to Posner, Epstein, Nozick and Lindgren//Loyola of Los Angeles Law Review. 1986, No. 19. P.38 // http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/lla19&id=71&size=2&collection=journals&set_as_cursor=7; prisijungimo laikas:2006-12-12.

kriminalizuoja dviem pagrindiniais būdais: kai psichinė prievarta laikoma savarankiška nusikalstama veika (lot. *delicta sui generis*), nesusieta su būtinumu įrodyti jos panaudojimo tikslą, ir psichinę prievartą numatant kaip nusikalstamos veikos sudėties objektyvųjį požymį, kaip vertimo elgtis prieš nukentėjusiojo valią būdą. Kartu reiktų atsižvelgti į tai, kad toks prievartinis nukentėjusiojo valios ribojimo būdas nusikalstamų veikų sudėtyse gali būti laikomas ir pavojingos veikos požymiu (BK 180, 149, 150 straipsniai ir kt.), kadangi viena vertus nusako nukentėjusiojo valios palaužimo būdą, bet kita vertus nusako ir kitą pavojingą veiką – smurtavimą.

Teisinė psichinės prievartos kaip *delicta sui generis* charakteristika pirmiausia siejama su tuo, kad esant tokiam jos kriminalizacijos būdui, baudžiamoji atsakomybė yra numatoma tik už pavojingiausias grasinimų rūšis, pirmiausia įvertinant jų turinį: grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą, esant pakankamam pagrindui manyti, kad grasinimas gali būti įvykdytas (BK 145 straipsnio1dalis), grasinimas vadui ar smurtas prieš jį (BK 318 straipsnis). Tokia pozicija, kai ne kiekvienas grasinimas yra laikomas tokio pavojingumo, kad už jį būtų numatoma baudžiamoji atsakomybė, grindžiama principu *minima non curat praetor,* kai valstybė nesikiša į smulkius dalykus.

Atsižvelgiant į kaltininko išreikšto grasinimo turinį sudarančių neigiamų padarinių skirtingą konkretizavimo lygį, psichinės prievartos kaip *delicta sui generis* inkriminavimas, manytume, gali tapti probleminiu. Tais atvejais, kai neigiami padariniai, kuriais grasinama nukentėjusiajam, yra sukonkretinami, veikos kvalifikavimas bei inkriminavimas, esant visiem būtiniem nusikalstamos veikos sudėties požymiams, nėra sudėtingas, kadangi įmanoma preliminariai spręsti, kokiu sveikatos sutrikdymo mastu buvo grasinama. Tačiau situacija komplikuojasi tais atvejais, kai grasinimo turinys yra neapibrėžtas, abstraktus, neleidžiantis įvertinti grasinamų nusikalstamų padarinių masto, pavyzdžiui, kai yra grasinama „gerai pamokyti“ arba „sumušti“. Tokiu atveju, manytume, būtina atsižvelgti į tai, kad, siekiant teisingai kvalifikuoti kaltininko realizuotą veiką, būtina vadovautis nusikalstamos veikos sudėties objektyvių ir subjektyvių požymių atitikimo kriterijumi, nustatant jų tarpusavio santykį. Tai leistų pateikti teisingą kaltininko veikos baudžiamąjį teisinį vertinimą. Todėl negalima sutikti su tokia baudžiamosios teisės teoretikų[126] nuomone, kurie teigia, kad esant neapibrėžto turinio grasinimui, negali būti laikoma, kad veikoje yra grasinimo nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą nusikalstamos veikos požymių. Manytume, tokia autorių pozicija akcentuoja pavojingo bei priešingo teisei grasinimo išorinę išraiškos formą, dažnai sureikšminant ir nukentėjusiojo subjektyvų veikos vertinimą, tačiau nepagrįstai ignoruoja kaltininko tyčios kryptingumo kriterijų. Todėl, manytume, esant nekonkretizuoto grasinimo turinio situacijai pirmiausia turėtų būti orientuojamasi į kaltininko psichinį santykį su jo realizuojamos nusikalstamos

[126] Стерехов Н.В. Ответственность за угрозу по советскому уголовному праву - вопросы теории и практики: автореферат диссертаций на соискание ученой степени кандидата юридических наук/ Свердловск, 1972. С.15.

veikos objektyviaisiais požymiais, kadangi kaltė, kaip vienas iš subjektyviųjų požymių, yra „subjektyvusis asmens baudžiamosios atsakomybės pagrindas.“[127]

Baudžiamajame įstatyme grasinimai, kurių turinys nesiejamas su sunkiu sveikatos sutrikdymu ar nužudymu, nėra kriminalizuoti kaip *delicta sui generis*, tačiau tai, kad jie nelaikomi savarankiška nusikalstama veika, neleidžia teigti, jog vertinant iš baudžiamosios teisės pozicijų jiems nėra suteikiama jokia juridinė reikšmė. Kadangi reiktų atsižvelgti į tai, kad psichinė prievarta gali būti analizuojama įvairiais aspektais, tiek atskleidžiant jos ir baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių santykį (baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių institutas), tiek atsižvelgiant į psichinės prievartos įtaką bausmės, skiriamos asmeniui, realizavusiam nusikalstamą veiką, individualizavimui (bausmės skyrimo institutas).

Užsienio šalių baudžiamieji įstatymai psichinės prievartos kaip savarankiškos nusikalstamos veikos kriminalizacijos klausimą sprendžia įvairiai. Pavyzdžiui, Ispanijos (169 paragrafas)[128], Vokietijos (241paragrafas)[129], Lenkijos (166 paragrafas)[130] baudžiamieji įstatymai numato baudžiamąją atsakomybę tik už grasinimus realizuoti nusikalstamą veiką. Tuo tarpu, pavyzdžiui, Austrijos baudžiamojo įstatymo 107 paragrafo 1 dalyje, numatyta baudžiamoji atsakomybė už grasinimus, neribojant jų turinio, jeigu jais siekiama „sukelti asmeniui baimę ir nerimą“[131] ir tik kvalifikuotoje grasinimo sudėtyje numatyti konkretaus turinio grasinimai, siejami su grasinimu nužudyti, sutrikdyti sveikatą, pagrobti, padegti, sumažinti ekonominį pagrindą ir kitokio pobūdžio grasinimais, tokiu būdu laikant juos didesnio pavojingumo laipsnio.

Reiktų pastebėti, kad psichinė prievarta kaip *delicta sui generis*, daranti neteisėtą poveikį asmens psichikai, neribojant grasinimų turinio įvairovės, yra numatyta kvalifikuotoje BK 145 straipsnio 2 dalyje, tačiau šios nusikalstamos veikos sudėties teisinis vertinimas, manytume, pirmiausia turėtų būti orientuojamas ne tiek į grasinimų turinio praplėtimo aspektą, kiek į tokių objektyviųjų požymių kaip „terorizavimas“ bei „sistemingas bauginimas“ analizę. Šių nusikalstamos veikos sudėties požymių būvimas lemia, kad bet kokio turinio grasinimai, vertinant iš baudžiamosios teisės pozicijų, bus laikomi nusikalstamais, jeigu yra nustatomas sistemiškumas nukentėjusiojo bauginimo procese, tokiu būdu grasinimų pavojingumas siejamas ne tiek su kaltininko išreikštų grasinimų turiniu, kiek su veikos daugkartiniu pobūdžiu, kas, manytume, didina bet kokio turinio grasinimo pavojingumo laipsnį. Grasinimo, terorizavimo ir bauginimo sampratų atribojimo svarbą akcentavo ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nurodydamas, kad „iš BK 145

[127] Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Vilnius: Justitia, 2006. P.323.
[128] Уголовный кодекс Испаний/ Под.ред. Н.Ф.Кузнецовой, Ф.М. Решетникова. Москва:Издательство "Зерцало", 1982. С.58.
[129] Уголовный кодекс ФРГ/Под.ред. А.В. Серебренникова. Москва:Издательство "Зерцало", 2000. С.138.
[130] Góral R. Kodeks karny praktyczny komentarz. Warszawa: Wydawnictwo Zrzeszenia Prawników Polskich, 1997. S.215.
[131] Уголовный кодекс Австрии/ Под.ред. Н.Е. Крылова. Москва:Издательство "Зерцало", 2001. С. 52.

straipsnio 1 ir 2 dalių dispozicijų formuluočių ir nustatytų sankcijų matyti, kad įstatymų leidėjas abejose šio straipsnio dalyse esančioms grasinimo, terorizavimo ir bauginimo sąvokoms suteikė nevienodą reikšmę.“[132] Kaip jau buvo minėta, siekiant atskleisti terorizavimo kaip objektyviojo nusikalstamos veikos sudėties požymio turinį, reikia atsižvelgti į tai, kad tokia neteisėto elgesio forma siejama su nevienkartiniu, nuolatiniu bauginimo procesu, kuriam būdingas pavojingų bei priešingų teisei grasinimų pasikartojimas, sistemingas bauginimas esant vieningai kaltininko tyčiai. „Terorizuojant asmenį ar jį sistemingai bauginant nukentėjusysis yra nuolatinėje baimės, netikrumo būsenoje, nes kyla realus pavojus jo gyvybei, sveikatai ar turtui.“[133] Būtent šie objektyvieji požymiai didina psichinės prievartos pavojingumo laipsnį ir leidžia kriminalizuoti ją kaip *delicta sui generis* nepriklausomai nuo išsakytų grasinimų turinio ir jų neapribojant.

Kitas svarbus psichinės prievartos kaip *delicta sui generis* teisinės charakteristikos momentas yra siejamas su tokiu objektyviuoju veikos sudėties požymiu kaip grasinimo realumas, kuris baudžiamojo įstatymo straipsnio dispozicijoje nurodomas kaip „pakankamas pagrindas manyti, kad grasinimas gali būti įvykdytas.“[134] Reiktų pažymėti, kad tokiu grasinimo teisinio vertinimo kriterijumi turėtų būti vadovaujamasi visais atvejais, kai norima pateikti juridinį grasinimų, įtvirtintų BK 145straipsnio 1dalyje, vertinimą. Tačiau analizuojant baudžiamojo įstatymo straipsnių dispozicijas pastebima, kad toks objektyvusis požymis būdingas tik kriminalizuotai psichinei prievartai kaip *delicta sui generis*, numatytai BK 145 straipsnio 1 dalyje, tuo tarpu kitose normose, susijusiose su šia savarankiška prievartos rūšimi (pavyzdžiui BK 318 straipsnis), jis nėra minimas. Tačiau, manytume, visais atvejais yra būtina įvertinti pavojingo bei priešingo teisei grasinimo tikrumą, kad būtų galima konstatuoti, jog nusikalstamos veikos realizavimo metu grasinimas egzistavo objektyviai, o ne vien tik nukentėjusiojo vaizduotėje.

Remiantis psichinės prievartos kaip savarankiškos nusikalstamos veikos objektyvių ir subjektyvių požymių analize, galima teigti, kad šios veikos sudėtis pagal konstrukciją gali būti priskiriama prie formaliųjų, veikos baigtumo momentą siejant ne su nukentėjusiojo įbauginimu ar jo elgesio kitimu, kurio ir siekia kaltininkas, bet su paties grasinimo pareiškimu, jei buvo pakankamas pagrindas manyti, kad jis gali būti įgyvendintas. Toks grasinimo kaip *delicta sui generis* konstravimo būdas, kai bet kokie galintys kilti padariniai yra paliekami už nusikalstamos veikos ribų, kaip nedarantys įtakos veikos kvalifikavimui pagal baudžiamojo įstatymo straipsnį, numatantį baudžiamąją atsakomybę už grasinimą, yra numatytas Vokietijos, Austrijos, Ispanijos ir kitų užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose. Tačiau pažymėtina, kad į kilusių padarinių pobūdį gali būti atsižvelgiama kaltininkui individualizuojant bausmę. Todėl yra nepriimtina baudžiamosios

[132] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis Nr. 2K-496/2005.
[133] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis Nr. 2K-496/2005.
[134] BK 145 straipsnio 1dalis (VŽ, 2005, Nr.81-2945, aktuali redakcija nuo 2005m. birželio 30d.).

teisės teoretikų (Ch.Ch. Absatarovas[135] ir kt.) nuomonė, kad nors įstatymų leidėjas konkrečiai ir neįvardijo nusikalstamus padarinius, kuriuos sukelia pavojingas bei priešingas teisei grasinimas, bet juos turėjo omenyje konstruodamas šios nusikalstamos veikos sudėtį. Manytume, kad tokia autorių pozicija prieštarautų baudžiamosios teisės doktrinoje suformuotai nuostatai, remiantis kuria yra negalimas plečiamasis baudžiamųjų įstatymų aiškinimo būdas, siekiant atskleisti baudžiamajame įstatyme įtvirtintos teisės normos turinį. Todėl toks grasinimo kaip savarankiškos nusikalstamos veikos sudėties požymių išplėtimas neatitiktų įstatymų leidėjo valios, gramatinės ir loginės straipsnio dispozicijos konstrukcijos.

Tokį požiūrį pripažįstant netinkamu formalios sudėties atveju, reiktų atsižvelgti į tai, kad kai kurių užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose grasinimas kaip *delicta sui generis* yra konstruojamas į objektyviuosius požymius įtraukiant ir būtiną padarinių kylimą, tokiu būdu numatant materialią šios veikos sudėtį. Tuo, pavyzdžiui, pasižymi Lenkijos baudžiamojo įstatymo 166 straipsnyje įtvirtinta grasinimo norma, remiantis kuria galima būtų teigti, kad grasinimas bus laikomas baigta nusikalstama veika, „jeigu grasinimas sukelia pagrįstą baimę, kad gali būti įvykdytas,“[136] tokiu būdu grasinimo baigtumo momentą siejant su nukentėjusiojo baimės atsiradimu. Tai, manytume, kartu leidžia teigti, kad šios veikos atveju yra galimas ir grasinimo kaip savarankiškos nusikalstamos veikos stadijų išskyrimas.

Viena iš psichinės prievartos kaip savarankiškos nusikalstamos veikos baudžiamojo teisinio vertinimo probleminių sričių, mūsų manymu, gali būti siejama su nusikalstamos veikos vystimosi etapų identifikavimu, kai yra būtina nustatyti, ar pavojingas ir priešingas teisei grasinimas nukentėjusiajam turėtų būti laikomas baigta nusikalstama veika, turinčia visus būtinus baudžiamojo įstatymo 145 straipsnyje numatytus požymius, ar tai yra tik tyčios iškėlimo aikštėn faktas. Baudžiamosios teisės doktrinoje suformuota nuostata, kad tyčios iškėlimas aikštėn nėra laikomas savarankiška ketinamos realizuoti nusikalstamos veikos stadija, todėl žmogaus minčių išreiškimas žodžiu, raštu ar konkliudentiniais veiksmais iš baudžiamosios teisės pozicijų nevertinami kaip nusikalstami, kadangi teigiama, jog tokia veika „nepažeidžiama nei viena baudžiamojo įstatymo saugoma vertybė.“[137] Tačiau, manytume, baudžiamąja teisine prasme prieštaringa situacija susiklosto tuo atveju, kai tyčios iškėlimo aikštėn ir grasinimo kaip *delicta sui generis* požymiai iš dalies sutampa. Kaltininkas tyčios iškėlimui aikštėn gali pasirinkti grasinimo formą, be to, pats išreikštas grasinimas gali kartu tapti ir tyčios iškėlimu aikštėn, išsaugodamas tiek grasinimui priskiriamus požymius (siekį įbauginti nukentėjusįjį), tiek įgaudamas ir tyčios iškėlimo aikštėn

[135] Сердюк Л. В. Насилие: криминологическое и уголовно - правовое исследование. Москва: Юрлитинформ, 2002. С.44.
[136] Góral R. Kodeks karny praktyczny komentarz. Warszawa: Wydawnictwo Zrzeszenia Prawników Polskich, 1997. S.215.
[137] Левертова Р.А. Ответственность за психическое насилие по советскому угаловнаму праву. Омск: Омская высшая школа милиции МВД СССР, 1978. С.12.

būdingus ypatumus, kadangi gali išreikšti tikruosius kaltininko ketinimus (pavyzdžiui, tais atvejais, jei po kaltininko grasinimo nukentėjusysis nepakeis savo elgesio būdo, tai kaltininko tyčia iš anksto yra nukreipta į grasinimo turinio realizavimą).

Pagrindinis tokių faktinių aplinkybių analizei taikomas vertinimo kriterijus, manytume, turėtų būti siejamas su subjektyviais, vidiniais tokios veikos požymiais, daugiau dėmesio skiriant ne veikos išorinei formai, o kaltininko tyčios kryptingumui nustatyti. Todėl tais atvejais, kai ketinimo padaryti nusikalstamą veiką pareiškimas yra išreiškiamas grasinimo forma, siekiant daryti neteisėtą bei pavojingą poveikį asmens psichikai, bauginant nukentėjusįjį, veika, mūsų manymu, iš baudžiamosios teisės pozicijų turėtų būti vertinama kaip nusikalstama. Jos pavojingumas ir priešingumas teisei šiuo atveju būtų siejamas ne su tuo, kad kaltininkas išsakė savo ketinimus realizuoti nusikalstamą veiką, tai yra ne su tyčios iškėlimo aikštėn faktu, o su tuo, kad jis pasirinko grasinimą, kaip tyčios iškėlimo aikštėn formą, kuri yra laikoma nusikalstama. Pažymėtina, kad dauguma baudžiamosios teisės specialistų (R.A. Levertova,[138] O.Fedosiuk[139] ir kt.) šį kriterijų akcentuoja kaip pagrindinį, motyvuodami tuo, kad tokiu atveju „pabrėžiama ne tyčia atlikti nusikalstamą veiką, bet tyčia kelti kitam baimės jausmą.“[140] Tačiau baudžiamosios teisės doktrinoje galima sutikti ir tokių pozicijų (N.V. Sterechovas,[141] A. Zelinskis[142] ir kt.), kurios be šio pagrindinio kaltininko tyčios kryptingumo, kaip subjektyviojo nusikalstamos veikos požymio, bando išskirti ir papildomas veikos objektyviąsias charakteristikas, kurios liudytų apie kaltininko tyčios nužudyti ar sunkiai sutrikdyti sveikatos nebūvimą. Todėl, anot baudžiamosios teisės teoretiko A. Zelinskio, vertinant kaltininko veiką, reiktų atsižvelgti į tai, kad kaltininkas neišnaudojo palankių aplinkybių savo grasinimams realizuoti (iš esmės jos atitinka baudžiamosios teisės specialisto N.V. Sterechovo minimas „atidedamąsias sąlygas“[143]), taip pat turėtų būti įvertintas ir jo pasitraukimas, atsiradus kliūtims, kurias jis objektyviai galėjo pašalinti arba neutralizuoti.[144] Tačiau, manytume, tokia autorių pozicija negali būti laikoma absoliučia, kadangi tokios aplinkybės yra vertinamojo pobūdžio ir gali būti analizuojamos ne tik kaip pagrindas nustatant kaltininko tyčios turinį, jos kryptingumą, bet taip pat gali būti vertinamos ir kaip savanoriškas atsisakymas pabaigti nusikalstamą veiką, esant kaltininko įsitikinimui, kad jis turi galimybę ją realizuoti iki galo.

---

[138] Левертова Р.А. Ответственность за психическое насилие по советскому уголовнаму праву. Омск: Омская высшая школа милиции МВД СССР, 1978. С.12.
[139] Fedosiuk O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje//Jurisprudencija. 2001, Nr.21(13). P. 104.
[140] Ten pat P.104.
[141] Стерехов Н.В. Ответственность за угрозу по советскому уголовному праву - вопросы теории и практики: автореферат диссертаций на соискание ученой степени кандидата юридических наук/ Свердловск, 1972. С.19.
[142] Левертова Р.А. Ответственность за психическое насилие по советскому уголовнаму праву. Омск: Омская высшая школа милиции МВД СССР, 1978. С.42.
[143] Стерехов Н.В. Ответственность за угрозу по советскому уголовному праву - вопросы теории и практики: автореферат диссертаций на соискание ученой степени кандидата юридических наук/ Свердловск, 1972. С.19.
[144] Левертова Р.А. Ответственность за психическое насилие по советскому уголовнаму праву. Омск: Омская высшая школа милиции МВД СССР, 1978. С.42.

Realizuotų nusikalstamų veikų, vienaip ar kitaip siejamų su psichiniu poveikiu nukentėjusiajam, kvalifikavimo ir inkriminavimo kaltininkui problematika taip pat siejama su tuo, kad psichinė prievarta kriminalizuota kaip savarankiška nusikalstama veika dažnai yra įvykdoma greta kitų veikų, todėl ne tik doktrininiame, bet ypač praktiniame teisės taikymo lygmenyje susiduriama su šių pavojingų veikų daugeto problema.

Diskusinė situacija, manytume, siejama su tais atvejais, kai grasinimas, kriminalizuotas kaip *delicta sui generis,* iš karto po jo pareiškimo momento perauga į nusikalstamą veiką, kuria yra pradedami įgyvendinti veiksmai, sudarantys grasinimo turinį, t.y., šalia grasinimo yra kėsinamasi asmenį nužudyti arba sunkiai sutrikdyti jo sveikatą. Tačiau pažymėtina, kad baudžiamosios teisės doktrinoje nėra suformuotos vieningos nuomonės dėl grasinimų, esant kaltininko tiesioginei tyčiai grasinamuosius veiksmus realizuoti, ir nedelsiant įgyvendintų veiksmų, kurie atitinka veikas, sudarančias kaltininko išsakyto grasinimo turinį, tarpusavio santykio, vertinant juos iš nusikalstamų veikų daugeto pozicijų. Remiantis vienų autorių nuomone,[145] šios savarankiškos nusikalstamos veikos turėtų būti kvalifikuojamos iš sutapties, kaltininkui inkriminuojant ir konkretaus turinio grasinimą, kriminalizuotą kaip *delicta sui generis,* ir realizuotus veiksmus, kurie buvo nukreipti į nusikalstamų veikų, atitinkančių grasinimo turinį, įgyvendinimą. Tačiau baudžiamosios teisės doktrinoje galima sutikti ir tokią autorių (R.A. Levertova[146] ir kt.) nuomonę, pagal kurią tokių pavojingų veikų kaip daugeto vertinti nereiktų. Ji grindžiama tuo, kad kaltininko išsakytas grasinimas, po kurio iš karto sekė grasinimų realizavimas ar lengvinančių sąlygų sudarymas, perauga į didesnio pavojingumo nusikalstamą veiką. Manytumėm, su tokia autorių pozicija galima būtų sutikti, kadangi, nustačius tiesioginę kaltininko tyčią realizuoti grasinamojo pobūdžio veiksmus, pats grasinimas, kaip savarankiška nusikalstama veika, tampa kitos didesnio pavojingumo pobūdžio nusikalstamos veikos sudedamąja dalimi, jis tarsi vystosi į nusikalstamą veiką, kurią buvo grasinama realizuoti. Šiuo atveju grasinimas yra siejamas ne tiek su tikslu kelti nukentėjusiajam baimės jausmą, kiek su tyčios iškėlimu aikštėn, kai jis neįgauna grasinimo formos, kadangi kaltininko tyčia yra nukreipta ne tiek į baimės jausmo kėlimą, kiek į nukentėjusiojo informavimą apie ketinimą tuoj pat realizuoti nusikalstamus veiksmus.

Reiktų pažymėti, kad teismai, siekdami nustatyti kaltininko tyčios kryptingumą, ne visuomet teisingai įvertina kaltininko įgyvendintos nusikalstamos veikos objektyviuosius požymius, kurie turėtų būti laikomi kaip vienas iš orientyrų, leidžiančių atskleisti kaltininko tyčios turinį.

Vilniaus apylinkės teismo 1995m. spalio 31d. nuosprendžiu R.M. nuteistas pagal 1961m. BK 227 straipsnį už tai, kad 1995m. rugpjūčio 31d. laiptinėje būdamas girtas grasino nužudyti S.K., bandydamas suduoti kirviu jam per galvą. Konflikto metu S.K. iš R.M. kirvį atėmė ir iškvietė policiją. [147]

---

[145] Левертова Р.А. Ответственность за психическое насилие по советскому угаловнаму праву. Омск: Омская высшая школа милиции МВД СССР, 1978. С.41.
[146] Там же С.41.
[147] Vilniaus m. 2-os apylinkės teismo nuosprendis b.b. Nr. 1^4-565/1995.

Analizuojant faktines bylos aplinkybes, manytume, teismas, nustatydamas kaltininko tyčios turinį, turėjo atsižvelgti į tokias objektyvias aplinkybes kaip siekiamų padaryti sužalojimų lokalizaciją, kadangi iš fabulos matyti, jog kaltinamasis kirviu bandė suduoti nukentėjusiajam į gyvybiškai svarbią kūno sritį – galvą. Taip pat buvo būtina įvertinti tokią kvalifikacijai įtakos turinčią aplinkybę, kad kaltininkas nebaigė realizuoti nusikalstamos veikos dėl objektyvių nuo jo valios nepriklausančių priežasčių, kadangi nukentėjusysis nusikalstamos veikos padarymo įrankį (kirvį) iš jo atėmė.

Probleminė nusikalstamų veikų daugeto situacija, manytume, taip pat susiklosto tais atvejais, kai pavojingas grasinimas kaip savarankiška nusikalstama veika kaltininko yra realizuota kartu su grasinimo realumą patvirtinančiais veiksmais, turinčiais kitos nusikalstamos veikos požymius. Šios veikos iš išorės tampa panašios į pasirengimą arba pasikėsinimą realizuoti tą nusikalstamą veiką, kuria yra grasinama. Vertinant tokius kaltininko veiksmus, pagrindiniu atskyrimo kriterijumi, manytume, turėtų būti laikomas ne nukentėjusiojo suvokimas, bet kaltininko tyčios turinys bei kryptingumas kaip veikos subjektyvusis požymis, nustatomas išanalizavus visas faktines bylos aplinkybes. Šiuo atveju intelektualusis tyčios kriterijus yra siejamas su kaltininko suvokimu, kad jis realizuoja grasinamojo pobūdžio veiksmus, baugindamas nukentėjusįjį, esant pakankamam pagrindui manyti, kad grasinimas gali būti realizuotas, ir nori taip elgtis. Jo norą kelti grasinamajam baimę liudija objektyvūs papildomi grasinimo realumą patvirtinantys veiksmai, turintys savarankiškos nusikalstamos veikos požymius. Taigi, manytume, tuo atveju, jeigu kaltininko tyčia yra nukreipta į nukentėjusiojo įbauginimą, tai grasinimo realumą patvirtinantys veiksmai, turintys savarankiškos nusikalstamos veikos požymius, negali būti laikomi parengtine nusikalstama veika, kuria yra siekiama realizuoti, tai kuo yra grasinama, todėl kaltininko įgyvendintos veikos turėtų būti laikomos nusikalstamų veikų daugetu, kaltininkui inkriminuojant abi jo realizuotas nusikalstamas veikas.

Teismai paprastai teisingai vertina kaltininko realizuotą grasinimą bei jo realumą patvirtinančius veiksmus kaip nusikalstamų veikų daugetą,[148] jas abi inkriminuodami kaltininkui, tačiau teismų praktikoje galima sutikti ir netikslumų.

Vilniaus apylinkės teismo 1995m. spalio 16d. nuosprendžiu L.U. nuteistas pagal 1961m. BK 227 straipsnį už tai, kad 1995m. rugpjūčio 20d. sumušė ir grasino nužudyti savo buvusią sutuoktinę A.U. Tarp L.U. ir jo buvusios žmonos A.U. kilus konfliktui, L.U., mosikuodamas peiliu, rėkė „Aš tave užmušiu“ bei mušė ją kumščiais ir spardė kojomis. Teismo medicinos specialisto išvadoje patvirtinta, kad A.U. buvo sumušta galva, padarytos kraujosruvos kakle, nugaroje, rankoje, klube. Teismas konstatavo, kad grasinimo realumą patvirtina šios aplinkybės: L.U. nukentėjusiąją mušė, turėjo peilį ir rėkė „Aš tave užmušiu“.[149]

---

[148] Vilniaus m. 4-os apylinkės teismo nuosprendis b.b. Nr. 1-65-05/2005; Vilniaus apygardos teismo nuosprendis b.b. 1A-206/2004

[149] Vilniaus m. 2-os apylinkės teismo nuosprendis b.b. Nr. 1^{9}-539-95

Iš faktinių bylos aplinkybių matyti, kad kaltininkas savo veiksmais realizavo dvi savarankiškas nusikalstamas veikas, atitinkančias 1961m. BK 227 straipsnyje ir 1961m. BK 112 straipsnyje numatytų nusikalstamų veikų požymius. Tačiau lieka neaiškūs teismo motyvai, kodėl nebuvo kaltininkui inkriminuotas BK 112 straipsnis, tokiu būdu faktiškai palikus nebaudžiamą nukentėjusiajai A.U. padarytą sveikatos sutrikdymą.

Apibendrinus galima būtų teigti, kad psichinės prievartos kaip savarankiškos nusikalstamos veikos baudžiamojo teisinio vertinimo probleminės sritys yra siejamos tiek su šios savarankiškos pavojingos prievartos rūšies ir tyčios iškėlimo aikštėn atskyrimu, ypač tais atvejais, kai tyčios iškėlimui aikštėn kaltininkas pasirenka grasinimo formą, tiek su probleminėmis nusikalstamų veikų daugeto situacijomis, kai pavojingas grasinimas yra realizuojamas kartu su jo realumą patvirtinančiais veiksmais, turinčiais kitos nusikalstamos veikos požymius.

3.1.1. Grasinimus charakterizuojantys objektyvūs bei subjektyvūs požymiai.

Faktinių nusikalstamos veikos aplinkybių analizės metu nustatyto psichinės prievartos elemento teisinis vertinimas pirmiausia turėtų remtis pagrindiniais grasinimus charakterizuojančiais objektyviaisiais bei subjektyviaisiais požymiais, leidžiančiais atskleisti ne tik būdingiausias išorines pavojingo bei priešingo teisei kėsinimosi objektyviąsias charakteristikas, apibūdinančias grasinimo išraiškos būdų įvairovę, jo pavojingumą bei bauginamąją paskirtį, bet taip pat ir kaltininko psichinio santykio su jo pasirinkta kėsinimosi forma ypatumus kaip vieną iš subjektyviųjų grasinimo požymių.

Reiktų pažymėti, kad baudžiamosios teisės doktrinoje galima sutikti įvairias grasinimus charakterizuojančių požymių klasifikacijas. Vienų autorių (O. Fedosiuk[150] ir kt.) nuomone, grasinimo esmę geriausiai atskleidžia objektyvių ir subjektyvių požymių visuma, kadangi „psichinę prievartą, kaip ir kiekvieną kitą nusikalstamą veiką, sudaro objektyvių ir subjektyvių elementų vienovė.“[151] Kiti baudžiamosios teisės teoretikai (L.D. Gauchmanas[152] ir kt.) teigia, kad tikslingiausia grasinimus apibūdinančias savybes klasifikuoti į bendrųjų ir specialiųjų požymių grupes, kai bendrųjų požymių (paties grasinimo fakto bei grasinimo realumo) būtinumas akcentuojamas kiekvieno nusikalstamo grasinimo atveju, nepriklausomai nuo to, ar grasinimas būtų suvokiamas kaip *delicta sui generis*, ar būtų laikomas kitų nusikalstamų veikų sudedamąja dalimi. Tuo tarpu specialieji požymiai (grasinimų intensyvumas, grasinamųjų veiksmų reali įgyvendinamumo galimybė bei galimas grasinamų veiksmų įgyvendinamumo momentas) yra priskiriami tik grasinimams, esantiems kitų nusikalstamų veikų sudėtyse. Manytumėme, kad tokios

[150] Fedosiuk O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje//Jurisprudencija. 2001, Nr.21(13). P. 104.
[151] Ten pat P.104.
[152] Гаухман Л. Д. Борьба с насильственными посягательствами. Москва: Юридическая литература, 1969. С. 31.

autorių pateiktos grasinimus charakterizuojančių teisinių požymių klasifikacijos ne tik neprieštarauja viena kitai, bet priešingai – viena kitą papildo ir detalizuoja. Tai leidžia geriau atskleisti grasinimų kaip pavojingų ir priešingų teisei veikų prigimtį bei suformuluoti juridinius grasinimų vertinimo kriterijus.

Pagrindinis grasinimus charakterizuojantis materialusis požymis yra šios veikos, kuria daromas neteisėtas poveikis nukentėjusiojo psichikai, pavojingumas, kuris pirmiausia pasireiškia kaip kėsinimasis į baudžiamosios teisės normomis saugomas vertybes. Atsižvelgiant į tai yra pateikiamas kaltininko realizuotos grasinamojo pobūdžio veikos „vertybinis įvertinimas.“[153] Todėl grasinimų pavojingumas pirmiausia turėtų būti atskleidžiamas nurodant, kokia teisinė vertybė tokia nusikalstama asmens elgesio forma buvo pažeista. Manytume, norint nustatyti teisinį gėrį, kuriam buvo padaryta žala nukentėjusiojo bauginimo proceso metu, pirmiausia reiktų atsižvelgti į tai, kad ši savarankiška psichinės prievartos išraiškos forma pirmiausia yra nukreipta į asmens psichiką, tokiu būdu siekiant paveikti nukentėjusiojo valios susiformavimo ar valios įgyvendinimo laisvę, tai yra laisvę pasirinkti pageidaujamą elgesio variantą. Tokiu atveju, jeigu psichinė prievarta, išreikšta grasinimo forma, buvo sėkminga, asmens elgsenoje, susijusioje su jo valios įgyvendinimu, pasirenkant norimas elgesio alternatyvas, galima nustatyti laisvos valios trūkumų. Todėl, manytume, pagrįstai galima būtų teigti, kad psichinė prievarta pirmiausia pažeidžia žmogaus valios laisvę. Tokia pozicija dominuoja ir tokių baudžiamosios teisės teoretikų kaip L.V. Serdiukas,[154] N.V. Sterechovas,[155] O. Fedosiukas[156] ir kt. darbuose, kuriuose nagrinėjant psichinės prievartos kėsinimosi objekto problematiką, taip pat yra akcentuojama, kad grasinimo procese vykdomas kėsinimasis pirmiausia yra nukreiptas į „valios įgyvendinimo laisvės apribojimą“[157] arba detalizuojant tokią poziciją, nurodom, kad omenyje turima ne išorinė, o vidinė asmens laisvė, kuri varžoma „esant gautos informacijos poveikiui.“[158]

Tačiau reiktų pažymėti, kad tokia autorių nuomonė, pagal kurią psichinės prievartos kėsinimosi objektu laikoma asmens valios laisvė, baudžiamosios teisės doktrinoje nėra absoliuti, kadangi galima sutikti ir kiek kitokį požiūrį, kai teigiama, jog grasinimu pirmiausia yra kėsinamasi į visuomeninę tvarką, kurios paskirtis yra „užtikrinti normalias gyvenimo sąlygas <...>, saugoti

[153] Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Vilnius: Justitia, 2006. P.120.
[154] Сердюк Л. В. Насилие: криминологическое и уголовно - правовое исследование. Москва: Юрлитинформ, 2002. С.195.
[155] Стерехов Н.В. Ответственность за угрозу по советскому уголовному праву - вопросы теории и практики: автореферат диссертаций на соискание ученой степени кандидата юридических наук/ Свердловск, 1972. С.5.
[156] Fedosiuk O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje // Jurisprudencija. 2001, Nr. 21(13). P.105-106.
[157] Сердюк Л. В. Насилие: криминологическое и уголовно - правовое исследование. Москва: Юрлитинформ, 2002. С.195.
[158] Стерехов Н.В. Ответственность за угрозу по советскому уголовному праву - вопросы теории и практики: автореферат диссертаций на соискание ученой степени кандидата юридических наук/ Свердловск, 1972. С.5.

asmenų neliečiamumą ir laisvę bei ginti jų teises.“[159] Manytumėm, tokia autorių pozicija yra pakankamai abstrakti ir neatskleidžia pačios psichinės prievartos, kaip nusikalstamo poveikio asmens psichikai būdo, specifikos. Reiktų atsižvelgti į tai, kad kaltininko realizuojama grasinamojo pobūdžio veika pirmiausia yra nukreipiama ne į visuomeninę tvarką, bet jos panaudojimo tikslas yra siejamas su pavojingu bei priešingu teisei poveikiu asmens psichikai, tokiu būdu ribojant jo valios susiformavimo ar valios įgyvendinimo laisvę.

Pažymėtina, kad tiek pavojingo bei priešingo teisei grasinimo objekto ypatumai, tiek paties psichinio poveikio mechanizmo charakteristika bei kaltininko tyčios kryptingumas leidžia identifikuoti grasinimus kaip bauginamojo pobūdžio veikas, jas pirmiausia siejant su kaltininko siekiu kelti nukentėjusiajam vienokio ar kitokio stiprumo baimės jausmą, darant neteisėtą poveikį jo psichikai. Baimė, kaip viena iš žmogaus emocijų, yra būdinga kiekvienam bei kyla situacijose „pavojingose individo biologiniam arba socialiniam gyvenimui ir dažniausiai yra siejama su įsivaizduojamu pavojaus šaltiniu.“[160] Vienokio ar kitokio stiprumo baimės jausmas dažniausiai gali priklausyti nuo to, į ką yra nukreiptas grasinimas bei koks yra pareikšto grasinimo turinys. Psichologijos moksle pripažįstama, kad asmenims kelia baimę „dirgikliai, jei jie susiję su traumuojančiu prievartavimo išgyvenimu.“[161] Reiktų pripažinti, kad esant tokiam požiūriui į baimę keliančius veiksnius, bauginančių reiškinių sąrašas gali labai pailgėti bei kisti, priklausomai nuo individualių grasinamojo savybių. Todėl ši aplinkybė, manytume, leidžia teigti, kad veiksnių, kuriuos nukentėjusysis sieja su traumuojančiu poveikiu, visuma yra individualaus pobūdžio, kai konkretūs dirgikliai gali būti daugumos vertinami kaip keliantys grėsmę, tačiau galimi atvejai, kai nukentėjusysis tam tikrų bauginančių reiškinių atžvilgiu išsiskiria padidintu jautrumu. Tokia diferenciacija, manytume, turi būti tinkamai įvertinama tais atvejais, jei nusikalstamų grasinimų realumo kriterijus būtų siejamas su subjektyviu nukentėjusiojo įsitikinimu dėl jo atžvilgiu panaudoto grasinimo tikrumo, arba realizuotai pavojingai veikai vertinti pasitelkiamas „adekvataus“ žmogaus (*a reasonable-man testo of menace*) kriterijus. Todėl pagrindinė šių teorijų kritika, manytume, turėtų remtis argumentais, jog kiekvieno individo aplinkos suvokimas, priklausantis nuo daugelio subjektyvių savybių, skiriasi, todėl galimi atvejai, kad net vienodos aplinkybės gali sukelti skirtingą psichinį poveikį nukentėjusiajam, kai toks faktas yra žinomas kaltininkui bei sąmoningai bauginimo procese juo yra pasinaudojama.

Analizuojant pavojingus bei priešingus teisei grasinimus kaip bauginamojo pobūdžio pavojingas veikas, manytume, pirmiausia reiktų akcentuoti patį bauginimo procesą, kaip neteisėtą poveikį asmens psichikai, o ne jo rezultatą, kaip nukentėjusiojo reakciją į tokio pobūdžio nusikalstamus

[159] Левертова Р.А. Ответственность за психическое насилие по советскому угаловнаму праву. Омск: Омская высшая школа милиции МВД СССР, 1978. С.36.
[160] Fedosiuk O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje // Jurisprudencija. 2001, Nr. 21(13). P.104.
[161] Myers D.G. Psichologija. Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2000. P.449.

veiksmus. Todėl turėtume sutikti su baudžiamosios teisės teoretiko O. Fedosiuko nuomone, kad „grasinamasis yra pasyvus bauginimo proceso dalyvis, jo dalyvavimas pasireiškia bauginančio psichinio poveikio jutimu ir suvokimu.“[162] Ši pozicija, manytume, leidžia pažvelgti į grasinimą, ne kaip į vienkartinį, momentinį bei trumpalaikį poveikį nukentėjusiojo psichikai, bet tam tikrais atvejais sudaro prielaidas jį traktuoti ir kaip nukentėjusiojo baimės palaikymą, kai pati baimė atsirado dėl trečiųjų asmenų veiksmų. Bauginančios situacijos sukūrimas ir palaikymas yra siejamas su tęstiniu psichiniu poveikiu, kuris pasireiškia kaip nukentėjusiojo suvokimas, kad pasipriešinimo atveju numanomas trečiųjų asmenų grasinimas, kurio turinys dažniausiai yra siejamas su nukentėjusiajam galinčiais kilti neigiamais padariniais, bus tuoj pat įvykdytas. Tokia grasinančio pobūdžio veiksmų vertinimo pozicija, manytume, ypač svarbi tais atvejais, jei pavojinga veika yra realizuota bendromis kelių asmenų pastangomis, kai, remiantis bendro dalyvavimo darant nusikalstamą veiką principu, yra bandoma nustatyti nusikalstamoje veikoje dalyvavusių bendrininkų veiksmų bendrumą, ypač siekiant atskleisti jų abipusius ryšius, kai vienų kaltininkų veiksmai sudarė prielaidas bei palankias sąlygas veikti kitiems.

Siekiant detaliau atskleisti grasinimų kaip savarankiškos psichinės prievartos formos esmę, reiktų atsižvelgti į šių nusikalstamų veikų išraiškos formų įvairovę, kurios pripažinimas leidžia identifikuoti grasinimą net ir esant neakivaizdžiam bauginimui, nepriklausomai nuo baimės sukėlimo ar jos palaikymo būdo. Kaltininko realizuojamas nukentėjusiojo bauginimas gali įgauti įvairias asmens elgsenos išraiškos formas, kai informacinis poveikis psichikai yra vykdomas žodžiu, raštu bei įvairiais konkliudentiniais veiksmais (nuolatiniai naktiniai skambučiai, asmens atviru sekimu, važiavimu labai dideliu greičiu tuo bauginant keleivį ir pan.). Manytume, kad grasinimo išraiškos formų analizei, kaip vertinamojo pobūdžio procesui, ypač esant neakivaizdaus bauginimo situacijai, turėtų būti paliekama pakankama interpretavimo laisvė, analizuojant tiek paties įvykio kontekstą, tiek išorines aplinkybes, duomenis apibūdinančius kaltininko asmenybę ir jo ankstesnius santykius su nukentėjusiuoju bei kitą informaciją, galinčią turėti įtakos grasinamo pobūdžio pavojingų veikų atskleidimui.

Pripažįstant tam tikrą baimę keliantį elgesį kriminalizuota psichine prievarta tiek baudžiamosios teisės doktrinoje, tiek praktiniame teisės taikymo lygmenyje yra svarbu tokio pobūdžio nusikalstamus veiksmus atriboti nuo asmens atžvilgiu pareikšto įspėjimo. Šių veikų atskyrimas yra būtinas, nes įspėjimas, priešingai nei pavojingi bei priešingi teisei grasinimai, yra laikomas pozityvia elgesio forma, kuri iš baudžiamosios teisės pozicijų nėra vertinama kaip nusikalstama. Atribojimo problemiškumas, manytume, yra siejamas su tuo, kad tiek pavojingas grasinimas, tiek perspėjimas nukentėjusiajam gali sukelti tokias pat neigiamas emocijas, bauginti jį, be to, tam tikrais atvejais abi veikos dažnai sutampa ir pagal savo išraiškos formą. Kadangi esant įspėjimui

[162] Fedosiuk O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje // Jurisprudencija. 2001, Nr. 21(13). P. 106.

asmuo yra ne tik informuojamas apie jam galinčius kilti neigiamus padarinius, bet kartu gali būti pateikiami tam tikro pobūdžio patarimai, kaip jų galima būtų išvengti. Manytume, kad teisinė tokios situacijos analizė turėtų būti siejama su asmens tiesiogine arba netiesiogine galimybe įtakoti neigiamų padarinių atsiradimą. Laikant tai pagrindiniu kriterijumi, galima būtų teigti, kad tais atvejais, kai iš kaltininko pareikšto grasinimo galima nustatyti, kad jis turi galimybę daryti įtakos galintiems kilti padariniams, tokia veika turėtų būti traktuojama kaip grasinimas. Kitais atvejais, kai neigiamų padarinių kylimas nepriklauso nuo pranešėjo valios, tokie veiksmai negali būti laikomi nusikalstamais, kadangi jais buvo siekiama asmenį įspėti arba jam patarti. Kaip pastebi baudžiamosios teisės specialistai,[163] neigiamų padarinių šaltinio įtakojimo galimybės kriterijus leidžia identifikuoti užmaskuotus grasinimus, kai jie yra pridengiami įvairaus pobūdžio patarimais ar įspėjimais. Tačiau, manytume, kad tokios situacijos analizei taip pat svarbus tampa subjektyvusis grasinimo požymis, siejamas su kaltininko tyčios kryptingumu, kai yra siekiama nukentėjusįjį bauginti, nepriklausomai nuo to, kokia išraiškos forma tai yra vykdoma.

Šalia grasinimus charakterizuojančių objektyviųjų požymių, apibūdinančių išorinę įvykdytos nusikalstamos veikos pusę, kaltininko realizuotos bauginamojo pobūdžio veikos juridiniam vertinimui įtakos turi turėti ir kaltininko tyčios kryptingumas, kaip pavojingų bei priešingų teisei grasinimų subjektyvusis požymis. Kadangi vertinant realizuotą pavojingą veiką iš baudžiamosios teisės pozicijų kaip nusikalstamą yra būtina nustatyti visus nusikalstamos veikos sudėtį sudarančius objektyviuosius bei subjektyviuosius požymius. Pažymėtina, kad subjektyvusis neteisėto psichinio poveikio vertinimo kriterijus tampa ypač svarbus tais atvejais, kai kaltininko realizuotos bauginamojo pobūdžio veikos objektyvieji požymiai, atsižvelgiant į visas faktines bylos aplinkybes, gali būti vertinami prieštaringai. Kartu jis svarbus ir nustatant grasinimo realumą, liudijantį apie šios nusikalstamos veikos egzistavimą erdvėje. Reiktų pripažinti, kad bet kokio turinio pavojingi grasinimai gali būti realizuojami tik tiesiogine kaltininko tyčia, kurios intelektualusis kriterijus pasireiškia kaip kaltininko suvokimas, jog jis realizuoja grasinamojo pobūdžio veiką, kad pavojingai psichiškai veikia nukentėjusįjį, keldamas jam baimės jausmą arba jį palaikydamas, ir nori taip elgtis.

Apibendrinus, manytume, galima būtų teigti, kad pavojingus grasinimus kaip savarankišką psichinės prievartos išraiškos formą apibūdinantys objektyvieji bei subjektyvieji požymiai yra siejami tiek su grasinimų išraiškos būdų įvairove, jo pavojingumu bei bauginamąja paskirtimi, tiek su kaltininko tyčios kryptingumu kaip subjektyviuoju grasinimo požymiu.

[163] Bein D. A Guid to Offences of Threats and Blackmail, or "how to see The Fotest for the trees"// Israel Law Review. 1982, No.17. P.64. // http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/israel17&id=72&size=2&collection=journals&set_as_cursor=10; prisijungimo laikas 2006-12-12.

3.1.2. Grasinimų realumo teisinio vertinimo problematika.

Baudžiamosios teisės teorijoje suformuotos psichinės prievartos doktrinos viena iš pagrindinių probleminių sričių yra siejama su grasinimo tikrumo aspektu. Yra pripažįstama, jog iš baudžiamosios teisės pozicijų kaip nusikalstami gali būti vertinami tik realūs grasinimai, kurie egzistuoja objektyviai ir nėra tik nukentėjusiojo vaizduotės rezultatas. Realumo reikalavimas yra keliamas kiekvienu atveju, kai yra didelė tikimybė suklysti vertinant šią veiką kaip pavojingą ir priešingą teisei, taip pat jis leidžia atriboti nuo grasinimo panašų elgesį bei užtikrina, kad nebūtų praplečiamos baudžiamosios atsakomybės ribos, atribojant grasinimus kaip nusikalstamą veiką nuo neatsargiai ar juokais pasakyti žodžių, kurie iš baudžiamosios teisės pozicijų nėra laikomi pavojingi ir priešingi teisei.

Reiktų pažymėti, kad šios savarankiškos psichinės prievartos formos tikrumo nustatymas yra pakankamai probleminis, kadangi nesant vieningos baudžiamosios teisės teoretikų nuomonės, kuriam bauginimo proceso elementui turėtų būti teikiamas pirmumas, nustatant grasinimo egzistavimą erdvėje, teismų praktika tokių kategorijų bylų atveju formuojasi pakankamai prieštaringai, kadangi galima sutikti įvairių grasinimo realumo interpretacijų.[164] Tokia nuomonių įvairovė, manytume, sudaro prielaidas skirtingam realizuotų veikų baudžiamajam teisiniam vertinimui, kai esant vienodoms faktinėms bylos aplinkybėms, tačiau vadovaujantis skirtingais grasinimo realumo vertinimo kriterijais, skirsis ir pačios realizuotos veikos vertinimas – vienais atvejais grasinamojo pobūdžio veika gali būti laikoma nusikalstama, tačiau kitais – bus pripažįstama, kad veikoje nėra visų būtinų kriminalizuoto grasinimo kaip *delicta sui generis* sudėties požymių.

Manytume, kad grasinimų realumo teisinio vertinimo sistema turėtų apimti fundamentalius kriterijus, taikomus analizuojant faktines bylos aplinkybes, susijusias tiek su pačia bauginamojo pobūdžio pavojinga veika, tiek su jos kontekstu. Tai leistų užtikrinti vienodą realumo turinio suvokimą, taip pat būtų išvengiama prieštaringos teismų praktikos bei formalaus kaltininko realizuotos pavojingos veikos vertinimo. Todėl pirmiausia turėtų būti siekiama nustatyti būtinų bei pakankamų sąlygų visumą, kuriai esant galima būtų pagrįstai teigti, jog kaltininko pareikštas grasinimas yra realus, egzistuojantis objektyvioje tikrovėje.

Pavojingo bei priešingo teisei grasinimo realumo turinio interpretavimo įvairovę liudija įvairios psichinės prievartos doktrinoje suformuluotos grasinimo tikrumo teorijos, remiantis kuriomis yra siekiama atskleisti grasinimo realumo esmę, bandant nustatyti tokio bauginamojo

[164] Vilniaus m. 1-os apylinkės teismo nuosprendis b.b. Nr. 1-6-1135/1999; Vilniaus apygardos teismo nutartis b.b. Nr. 1A-286/2004.

poveikio vertinimo kriterijus, kai yra teikiamas prioritetas vieniems arba kitiems bauginamojo proceso elementams arba elementų kompleksui.

Vieni baudžiamosios teisės specialistai[165] grasinimo tikrumą vertina vadovaudamiesi grasinimo realumo-įgyvendinamumo koncepcija, pagal kurią pakankamu pagrindu manyti, jog grasinimas egzistuoja objektyvioje tikrovėje, turėtų būti laikomas nustatytas kaltininko ketinimas įgyvendinti grasinimo turinį sudarančius veiksmus. Todėl grasinimas yra laikomas tikru tik tuo atveju, jei iš tikrųjų ketinama jį įgyvendinti, ir „yra visos būtinos sąlygos, leidžiančios kaltininkui realizuoti savo ketinimus.“[166] Net ir pripažįstant, kad grasinimai gali sukelti dvejopo pobūdžio žalą, kai grasinimo adresatas ne tik įbauginamas, bet kartu yra sukeliama „rizika, kad veiksmai, kuriais grasinama gali būti įvykdyti,“[167] vis dėlto, manytume, tai negali būti laikoma pakankamu pagrindu leidžiančiu sureikšminti grasinimo įgyvendinamumo kriterijų, kuris siaurina paties grasinimo realumo suvokimą. Reiktų paminėti, kad įstatymų leidėjas nurodo ne galimybę realizuoti tai, kuo yra grasinama, o realumą sieja su pakankamu pagrindu „manyti, kad grasinimas gali būti įvykdytas.“[168] Vertinant grasinimų realumą, manytume, yra būtina atsižvelgti į tai, kad grasinimas turėtų būti pripažįstamas tikru ir tais atvejais, kai nukentėjusiajam nėra žinomas faktas, kad grasinimo įgyvendinamumas objektyviai yra neįmanomas, nors pats kaltininkas tai ir suvokia. Tokiu atveju aukos psichikai daroma įtaka, siekiant paveikti jos valios susiformavimo ar valios įgyvendinimo laisvę, gali būti lygiavertė tų grasinimų poveikiui, kurių turinį sudarančių veiksmų realizavimas objektyviai yra įmanomas. Grasinimai, manytume, pirmiausia turėtų būti traktuojami kaip bauginamojo pobūdžio pavojingos veikos, kuriomis siekiama sukelti nukentėjusiajam vienokio ar kitokio stiprumo baimės jausmą. Tokiu atveju jų realumo vertinimas vadovaujantis grasinimo įgyvendinamumo kriterijumi yra nepageidaujamas, nes pernelyg siaurina grasinimo tikrumo suvokimą, kadangi būtina atsižvelgti į tai, kad tik tam tikrais atvejais grasinimai gali liudyti apie tikruosius kaltininko ketinimus realizuoti tai, kuo buvo grasinama (tyčios iškėlimo aikštėn atveju). Be to, vertinant šios koncepcijos kriterijus, yra teisingai pastebima, kad tais atvejais „kai kaltininkas baugina auką nekonkrečiai, kelia ne visai aiškių padarinių baimę, grasinimo realaus įgyvendinamumo niekad nepavyktų įrodyti.“[169] Grasinimo turinio konkretumas šiuo atveju tampa būtinu, norint įsivaizduoti, kas turėtų būti įgyvendinama. Dėl minėtų realumo – įgyvendinamumo teorijos trūkumų, ji yra pagrįstai atmetama tiek teorijoje, tiek praktikoje kaip nepakankama.

---

[165] Стерехов Н.В. Ответственность за угрозу по советскому уголовному праву - вопросы теории и практики: автореферат диссертаций на соискание ученой степени кандидата юридических наук/ Свердловск, 1972. С.17. Стерехов Н.В. Ответственность за угрозу по советскому уголовному праву - вопросы теории и практики: автореферат диссертаций на соискание ученой степени кандидата юридических наук/ Свердловск, 1972. С.17.

[167] Feinstein J.D. Are Threats Allways „Violent“ Crimes?// Michigan Law Review. 1995-1996, Vol.94. P.1070// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/mlr94&id=1087&size=2&collection=journals&set_as_cursor=82 ; prisijungimo laikas: 2006-12-20.

[168] BK 145 straipsnio 1 dalis (VŽ, 2005, Nr.81-2945, aktuali redakcija nuo 2005m. birželio 30d.).

[169] Fedosiuk O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje // Jurisprudencija. 2001, Nr. 21(13). P. 110.

Šalia realumo – įgyvendinamumo koncepcijos baudžiamosios teisės teorijoje yra suformuluota ir kita baudžiamosios teisės teoretikų[170] pozicija, kai grasinimo realumo vertinimo pagrindu yra laikomas bauginimo proceso subjektyvusis elementas, siejamas su nukentėjusiojo situacijos suvokimu, laikant, kad grasinimo realumą patvirtina nukentėjusiojo įbauginimo faktas. Taigi šiuo atveju grasinimų realumas yra tapatinamas su nukentėjusiojo subjektyviu įsitikinimu dėl grasinimo tikrumo bei pakankamo pagrindo manyti, kad grasinimas gali būti įgyvendintas. Remiantis šia koncepcija, galima teigti, kad pavojingos veikos vertinimo teisė yra paliekama grasinamajam, nuo kurio ir priklausytų ar grasinimą pareiškusio asmens realizuota veika būtų pripažįstama pavojinga bei priešinga teisei. Tačiau, manytumėme, kad toks grasinimų realumo suvokimas, kai pats grasinimo tikrumas yra siejamas su nukentėjusiojo subjektyviu suvokimu, yra kritikuotinas, kadangi neleidžia objektyviai įvertinti pačią bauginančiojo veiką. Objektyvumo trūkumas, mūsų manymu, yra siejamas su tuo faktu, kad kiekvieno konkretaus asmens aplinkos suvokimas, priklausantis nuo daugelio subjektyvių savybių, yra skirtingas. Be to, veiksnių, kuriuos asmuo sieja su galimu traumuojančiu poveikiu, visuma yra individualaus pobūdžio, todėl nukentėjusysis, tam tikrų bauginančių reiškinių atžvilgiu išsiskiriantis padidintu jautrumu, gali neadekvačiai bei klaidingai įvertinti situaciją. Todėl vadovaujantis tokiu grasinimo tikrumo vertinimo kriterijumi, manytume, gali susiklostyti du probleminiai atvejai, tai yra, kai buvo grasinama nukentėjusiajam, tačiau asmuo dėl tam tikrų aplinkybių nesuprato grasinimo realumo, bei tos situacijos, kai asmuo, esant jo padidintam jautrumui, išsigando, nors realiai jam nebuvo grasinama. Abi šios situacijos yra siejamos su nukentėjusiojo grasinimo realumo vertinimo klaida. Todėl dėl tokių šios teorijos trūkumų ji, manytume, yra taip pat nepakankama vertinant grasinimo tikrumą kaip jo egzistavimo objektyvioje tikrovėje faktą. Tačiau reiktų pažymėti, kad nukentėjusiojo situacijos suvokimo koncepcija yra dažnai imama už pagrindą motyvuojant teismo nuosprendžius.

Vilniaus apylinkės teismo 1999m. gruodžio 2d. nuosprendžiu V.L. išteisintas, nenustačius jo veikoje BK 227 straipsnyje numatytų nusikalstamos veikos požymių. Teismas nurodė, kad nusikaltimu yra laikomas tik toks grasinimas, kai nukentėjusiajam yra aišku, jog tikrai yra grasinama. Taigi vertinant kaltinimo pagrįstumą yra svarbus nukentėjusiojo asmens subjektyvus požiūris į jo atžvilgiu atliktus veiksmus. V.L. buvo kaltinamas tuo, kad 1998m. gruodžio 22d. atėjo pas L.G. į namus, išsitraukė iš po striukės pistoletą ir grasindamas L.G. pasakė, kad „tai paruošta tau.“ L.G. grasinimų neišsigando, kadangi ankstesni jų santykiai su V.L. buvo normalūs. [171]

Iš faktinių bylos aplinkybių matyti, kad kaltinamojo tyčios kryptingumas buvo nukreiptas į baimės jausmo kėlimą nukentėjusiajai, kai savo grasinimų realumą jis patvirtino išsitraukdamas iš po striukės pistoletą, grasindamas juo bei sakydamas, kad tai yra paruošta nukentėjusiajai. Todėl

[170] Уголовное право Российской Федерации. Общая часть/ под ред. Л.В. Иногамовой-Хегай. Москва: Издательский Дом „Инфра-М”, 2005. С.336.
[171] Vilniaus m. 1-os apylinkės teismo nuosprendis b.b. Nr. 1-6-1135/1999.

manytume, kad realizuotos veikos objektyvios aplinkybės liudija, kad tokia veika buvo siekiama bauginti nukentėjusiąją. Reiktų atsižvelgti taip pat į tai, kad grasinimo kriminalizuoto kaip *delicta sui generis* sudėties konstrukcija yra formali, todėl grasinimų realumas pirmiausia turėtų būti siejamas ne su galinčiais kilti pavojingi padariniais (nukentėjusiosios išgąsčiu), o su pačia pavojinga veika. Jeigu kaltininkas pasirinko tokį grasinimo būdą, kuris buvo neveiksmingas, bet nustačius, kad jo pastangos buvo nukreiptos į šį tikslą, tai nukentėjusiojo reakcija nėra pakankamas pagrindas neigti patį grasinimo faktą.

Reiktų pažymėti, kad užsienio šalių doktrinose (ypač anglosaksų teisėje) požiūris į grasinimo realumą formavosi kiek kitaip, kai grasinimų realumas yra nustatomas taikant „adekvataus“ žmogaus kriterijų, patį „adekvatų“ žmogų laikant norma, kuria remiantis yra vertinama nukentėjusiojo reakcija į jo atžvilgiu kaltininko išreikštą grasinimą. Tačiau kartu reiktų atsižvelgti į tai, kad anglosaksų šalyse vyraujanti koncepcija formavosi palaipsniui, pereinant nuo objektyvaus „drąsaus“ ties „protingu“ iki „adekvataus“ žmogaus kriterijaus, kai grasinimas yra laikomas realiu, jei sukelia vidutinio stabilumo ir drąsos žmogaus baimę.

Šios grasinimų realumo pozicijos šalininkai akcentuoja, kad teisės normų teisingas taikymas yra siejamas su principine nuostata, kad kiekvieno žmogaus elgesys turi būti vertinamas pagal vienodą kriterijų (šiuo atveju „adekvataus“ žmogaus), kuris leidžia apriboti individualius nukentėjusįjį charakterizuojančius požymius.[172] Tačiau, manytume, kad šis kriterijus ne tik neišsprendžia, bet tik dar labiau komplikuoja grasinimo realumo vertinimo problemą. Todėl „adekvataus“ žmogaus kriterijus yra kritikuojamas ne tik kaip nenatūrali ir netikra konstrukcija, bet ir dėl to, kad ji suteikė prioritetą vieniems išorinių aplinkybių suvokimo būdams prieš kitus.[173] Manytumėme, kad suformuotas „adekvataus“ žmogaus kriterijus kaip grasinimo realumo vertinimo pagrindas yra pakankamai nelankstus. Silpnoji šios teorijos vieta pirmiausia yra siejama su tuo, kad tokia realumo vertinimo pozicija yra nesąžininga asmenų, pasižyminčių padidintu jautrumu tam tikrų reiškinių atžvilgiu, kai toks faktas yra žinomas kaltininkui bei sąmoningai bauginimo procese juo yra pasinaudojama. Todėl, manytume, reiktų atsižvelgti į tai, kad „adekvataus“ žmogaus kriterijus yra taikomas ne vidutinio stabilumo ir drąsos, o konkretiems, įvairaus būdo ir jautrumo visuomenėje gyvenantiems žmonėms.

[172] Heller K.J. Beyond the Reasonable Man? A Sympathetic but Critical Assessment of the use of Subjective Standards of Reasonableness in Self – Defense and Provocation Cases// American Journal of Criminal Law. 1998, Vol.26. P.9.// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/ajcl26&id=13&size=2&collection=journals&set_as_cursor=19; prisijungimo laikas:2006-12-12.

[173] Brooks R.E. Law in the Heart of Darkness: Atrocity and Duress// Virginia Journal of International Law. 2002-2003, No.43. P. 870. // http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/vajint43&id=871&size=2&collection=journals&set_as_cursor=0 ; prisijungimo laikas:2006-12-12.

Be nurodytų grasinimo tikrumo koncepcijų, psichinės prievartos doktrinoje galima sutikti ir tokių baudžiamosios teisės teoretikų (L.V. Serdiukas[174], G.K. Kostrovas,[175] A. Druzinas[176] ir kt.) nuomonių, kurie grasinimo realumą pirmiausia sieja su objektyviomis aplinkybėmis, kurios „veikia asmens psichiką tuo, kad įtikina jį, jog grasinimas gali būti ir bus neišvengiamai įgyvendintas“.[177] Toks vertinimas siejamas ne su kaltininko vidiniu įsitikinimu, kad jis galės realizuoti tai, kuo grasina, o būtent su išoriniu tokios realizavimo galimybės demonstravimu, su jos objektyvia galimybe įtikinti, kad grasinimas gali būti įgyvendintas. Tačiau šios koncepcijos pagrindinis trūkumas, manytume, siejamas su tuo, kad objektyvaus pagrindo bijoti akcentavimas vis dėlto nenurodo, kokio stabilumo ir drąsos žmogus turėtų išsigąsti.

Atsižvelgiant į analizuotas grasinimo realumo nustatymo koncepcijas, galima teigti, kad jos visos yra iš dalies teisingos, tačiau nepakankamos tinkamiausiai grasinimo realumo sampratai atskleisti. Todėl pirmiausia siekiant visapusiškai išanalizuoti termino „realumas“ aspektus, reiktų atsižvelgti į jo lingvistinį aiškinimą. Remiantis lingvistiniu aiškinimu realumo turinys yra atskleidžiamas dviem pagrindiniais aspektais: pirmiausia realumas yra siejamas su įvykdomumu ar įgyvendinimu, taip pat nurodoma, kad realus gali būti suvokiamas kaip „atitinkantis tikrovę, tikras, ne įsivaizduojamas.“[178] Iš esmės toks turinys atitinka aptartas grasinimo – įgyvendinamumo, kai grasinimų realumas yra siejamas su kaltininko objektyvia galimybe jį realizuoti, ir grasinimo, kaip objektyviai egzistuojančio realybėje, koncepcijas. Tačiau, kaip buvo minėta anksčiau, tokios pozicijos nėra pakankamos ir negali būti laikomos pagrindiniais grasinimų tikrumą vertinančiais kriterijais.

Visos minėtos pavojingų grasinimų realumo teorijos, manytume, nepakankamai dėmesio skiria grasinančiojo tyčios kryptingumui, tokiu būdu paneigdamos baudžiamosios teisės doktrinoje suformuotą nusikalstamos veikos objektyvių ir subjektyvių požymių atitikimo reikalavimą. Vertinant asmens poelgį, siekiant pateikti teisingą veikos kvalifikaciją bei sprendžiant jo atsakomybės klausimą yra būtina atsižvelgti į tokį realizuotos veikos subjektyvųjį požymį kaip asmens kaltę. Todėl teisinėje literatūroje yra pateikiama realumo – tikrumo grasinimų egzistavimo objektyvioje tikrovėje vertinimo koncepcija.[179] Jos pagrindu yra laikomas kaltininko tyčios įbauginti kriterijus, kai grasinimas yra laikomas realiu, jei “jo išorinė išraiška atitinka grasinančiojo

[174] Сердюк Л. В. Насилие: криминологическое и уголовно - правовое исследование. Москва: Юрлитинформ, 2002. С. 202.
[175] Костров Г. К. Уголовноправовое значение угрозы: автореферат диссертаций на соискание ученой степени кандидата юридических наук/ Москва, 1970. С. 8.
[176] Друзин А. Угроза как признак преступления, предусмотринного ст.321 УК РФ//Уголовное право. 2003, Но.1. С.24.
[177] Сердюк Л. В. Насилие: криминологическое и уголовно - правовое исследование. Москва: Юрлитинформ, 2002. С. 202.
[178] Dabartinis Lietuvių kalbos žodynas/red.kol.vyr.red. S. Keinys. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. P.649.
[179] Fedosiuk O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje // Jurisprudencija. 2001, Nr. 21(13). P. 110-111.

tyčią įbauginti.“[180] Todėl pagrindinis dėmesys yra orientuojamas ne į objektyvaus pagrindo bijoti ar nukentėjusiojo baimės nustatymą (kurie galėtų būti laikomi, kaip pagalbiniai nustatant kaltininko tyčios kryptingumą), bet faktinių aplinkybių analizės pagrindu siekiama daryti išvadą, jog kaltininkas atliko bauginamojo pobūdžio veiksmus, turėdamas tyčią įbauginti konkretų nukentėjusįjį. Ši koncepcija atitinka subjektyvaus pakaltinimo principą, kadangi yra vertinama ne nukentėjusiojo reakcija į jo atžvilgiu išreikštus grasinimus, bet kaltininko realizuota pavojinga veika. Todėl, manytumėme, ši koncepcija yra priimtinausia, kadangi esant tokiam grasinimų realumo vertinimo pagrindui psichine prievarta gali būti pripažįstami ir tie grasinimai, kurie realiai negalėtų būti įgyvendinami, tačiau kaltininkas įvertinęs grasinamojo subjektyvias savybes įbauginti pasirenka būtent tokį veikimo būdą. Pažymėtina, kad toks grasinimų realumo doktrininis aiškinimas yra taikomas ir teismų praktikoje.[181]

Vadovaujantis grasinimo-tikrumo koncepcija bei pagrindiniu grasinimo realumo vertinimo orientyru laikant kaltininko tyčios kryptingumą, jo siekį sukelti arba palaikyti nukentėjusiojo baimės jausmą, manytume, tampa būtinu nustatyti visas objektyvias bei subjektyvias nusikalstamos veikos aplinkybes, kadangi teisingos veikos kvalifikacijai yra būtinas subjektyvių bei objektyvių požymių atitikimas. Reiktų pažymėti, kad dauguma baudžiamosios teisės teoretikų (I. Fargievas[182], A. Druzinas,[183] O. Fedosiukas,[184] R.A. Levertova[185] ir kt.) akcentuoja įvairius nusikalstamos veikos požymius, kurie charakterizuoja patį įvykio kontekstą bei kitas faktines bylos aplinkybes, turinčias reikšmės tiek veikos teisiniam vertinimui, tiek kaltininko tyčios kryptingumo nustatymui. Išskiriamų požymių įvairovė bei skirtingos jų klasifikacijos, manytume, ne tik neprieštarauja, bet priešingai – papildo viena kitą ir leidžia identifikuoti tas aplinkybes, kurios leistų nustatyti užslėptus, netiesioginius grasinimus. Bei sustiprintų pavojingos grasinamojo pobūdžio veikos inkriminavimo motyvaciją. Manytume, kad pagrindinėmis aplinkybėmis, liudijančiomis apie bauginimo fakto būvimą bei padedančiomis nustatyti kaltininko tyčios turinį, turėtų būti laikomos išorinės įvykio aplinkybės, kurios, mūsų manymu, turėtų būti vertinamos tiek, kiek turi įtakos bauginamos situacijos sukūrimui arba jos palaikymui palaikymu, tokiu būdu darant neteisėtą bauginamą poveikį nukentėjusiojo psichikai. Anot baudžiamosios teisės teoretikės R.A. Levertovos, grasinimas visuomet turi būti laikomas realiu, jeigu jo realumą patvirtina ginklų ar kitų įrankių

[180] Fedosiuk O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje // Jurisprudencija. 2001, Nr. 21(13).P. 110.
[181] Vilniaus apygardos teismo nutartis b.b. Nr. 1A-286/2004.
[182] Фаргиев И. Оценка поведения потерпевшего-физического лица в головном законе и судебной практике//Уголовное право.2005,Но.1. С.74.
[183] Друзин А. Угроза как признак преступления, предусмотринного ст.321 УК РФ//Уголовное право. 2003, Но.1. С.24.
[184] Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P.118.
[185] Левертова Р.А. Ответственность за психическое насилие по советскому угаловнаму праву. Омск: Омская высшая школа милиции МВД СССР, 1978. С.38-39.

pritaikytų sužaloti žmogų demonstravimas.[186] Reiktų pažymėti, kad tokia nusikalstamos veikos aplinkybė, kaip ginklo demonstravimas nukentėjusiajam, dažniausiai yra vertinama kaip grasinimo realumą patvirtinantis faktas, liudijantis apie kaltininko tyčios kryptingumą bauginti nukentėjusįjį. Tokia pozicija yra formuojama ir teismų praktikoje:

Vilniaus apylinkės teismo 2005m. birželio 1d. nuosprendžiu M.M. nuteistas pagal BK 145 straipsnio 1 dalį už tai, kad 2004m. birželio 13d. kilus konfliktui tarp M.M. ir D.Š., M.M. išsitraukė dujinį revolverį RECK ir įrėmęs jį į D.Š. galvą grasino pastarąjį nušauti, tuo sudarydamas nukentėjusiajam pakankamą pagrindą manyti, kad grasinimas gali būti įvykdytas.[187]

Manytume, teismas pagrįstai kaip grasinimo realumą patvirtinančią aplinkybę įvertino kaltininko realizuotos nusikalstamos veikos įrankio (dujinio revolverio) demonstravimą, atsižvelgiant į tai, kad kaltininkas sąmoningai buvo jį įrėmęs į nukentėjusiojo galvą, tokiu būdu sudarant pakankamą pagrindą manyti, kad grasinamo pobūdžio veiksmai gali būti realizuoti.

Be išorinių įvykio aplinkybių, kurios gali egzistuoti tiek nepriklausomai nuo kaltininko valios, tačiau jomis yra pasinaudojama realizuojant nusikalstamą veiką, tiek gali būti sukuriamos kryptingais kaltininko veiksmais, grasinimo realumo vertinimui taip pat turi įtakos ir aplinkybės, apibūdinančios kaltininko asmenybę ir jo ankstesnius santykius su nukentėjusiuoju, vertinant konflikto vystimosi tendencijas smurto intensyvėjimo prasme. Kartu, manytume, svarbu yra atsižvelgti ir į grasinamojo subjektyvų kaltininko veiksmų suvokimą. Baudžiamosios teisės teorijoje priimta, kad kiekviena nusikalstama veika yra visuma objektyvių ir subjektyvių požymių, todėl negalima suabsoliutinti subjektyvų nukentėjusiojo veikos vertinimą, tačiau, manytume, kad negalima jo ir neįvertinti. Todėl reiktų sutikti su baudžiamosios teisės teoretiko O.Fedosiuko nuomone, kad „nukentėjusysis kaip bauginamojo poveikio objektas gali atkreipti tyrimo dėmesį į tam tikras įvykio subtilybes, kurios iš pirmo žvilgsnio gali būti nepastebėtos.“[188] Tačiau, manytume, visais atvejais vertinant nukentėjusiojo subjektyvų grasinamojo pobūdžio veiksmų suvokimą, būtina atsižvelgti į tai, kad yra galima grasinimo realumo vertinimo klaida, kadangi nukentėjusysis dėl subjektyvių savo savybių gali neteisingai suvokti objektyvias įvykio aplinkybes.

Apibendrinus galima būtų teigti, kad pavojingo grasinimo realumo koncepcijų įvairovė sudarė prielaidas skirtingam grasinamojo pobūdžio realizuotų veikų baudžiamajam teisiniam vertinimui, ko pasekoje teismų praktika tokių kategorijų bylose formuojasi pakankamai prieštaringai, kai galima sutikti įvairių grasinimo realumo interpretacijų. Atsižvelgiant į minėtų koncepcijų analizę bei jų trūkumus, manytume, grasinimų egzistavimo objektyvioje tikrovėje vertinimo pagrindu turėtų būti laikoma realumo – tikrumo koncepcija, atitinkanti subjektyvaus pakaltinimo principą.

---

[186]Левертова Р.А. Ответственность за психическое насилие по советскому угаловнаму праву. Омск: Омская высшая школа милиции МВД СССР, 1978. С.38-39.

[187] Vilniaus m. 4-os apylinkės teismo nuosprendis b.b. Nr. 1-65-05/2005.

[188] Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002. P.119.

3.2. Psichinė prievarta kaip nusikalstamų veikų, kuriomis kėsinamasi į žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą, sudėčių objektyvusis požymis.

Psichinis smurtinis nusikalstamos veikos realizavimo būdas, konstruojant baudžiamojo įstatymo straipsnių dispozicijas, kaip objektyvusis nusikalstamos veikos požymis yra įtvirtinamas įvairiai. Vienų nusikalstamų veikų atveju jis yra numatomas kaip būtinasis vienintelis arba alternatyvus asmens pasipriešinimo įveikimo būdas pagrindinėje nusikalstamos veikos sudėtyje. Tačiau reiktų pažymėti, kad net tuo atveju, kai smurtinės nusikalstamos veikos straipsnio dispozicijoje jis yra minimas kaip vienintelis poveikio nukentėjusiojo valios laisvei būdas, jo konkretizavimas taip pat gali būti labai įvairus, numatant jį abstrakčiai kaip nedetalizuotą psichinę prievartą[189] arba konkretizuojant jį iki grasinimų kaip savarankiškos psichinio poveikio formos, dažnai nurodant neigiamų padarinių, įtraukiamų į jo turinį, pobūdį.[190]

Vertinant nusikalstamų veikų sudėtis, remiantis nusikalstamų veikų pavojingumo laipsniu, reiktų atsižvelgti į tai, kad prievartinis psichinis poveikis nukentėjusiajam tam tikrais atvejais laikomas kaltininko realizuotą veiką kvalifikuojančia aplinkybe, liudijančia apie didesnį veikos pavojingumo laipsnį.[191]

Taip pat, reiktų pažymėti, kad analizuojant psichinio poveikio nukentėjusiajam kriminalizavimo būdus, reiktų atsižvelgti į tai, kad nusikalstamų veikų[192] objektyvieji požymiai tam tikrais atvejais gali būti tik iš dalies susiję su psichine prievarta, kadangi jų turinys yra traktuojamas daug plačiau ir apima įvairius kitus nukentėjusiojo valios susiformavimo ir jos įgyvendinimo ribojimo būdus.

Kaip alternatyvi prievartos rūšis nusikalstamose veikose, kuriomis kėsinamasi į žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą, šalia fizinio smurto yra numatyta psichinė prievarta. Tačiau konstruojant lytinių nusikaltimų straipsnių dispozicijas, ji yra detalizuojama nevienodai. Vienose nusikalstamose veikose[193] psichinė prievarta konkretizuojama iki grasinimų, kai apribojamas jų turinys, ir numatomi tik grasinimai panaudoti fizinį smurtą, kitose nusikalstamose veikose[194] ji įtvirtinama abstrakčiai, kai pasipriešinimo įveikimo būdu yra laikomi grasinimai smurtu arba kitokia psichinė prievarta.

Iššaginimo (BK 149 straipsnio) ir seksualinio prievartavimo (BK 150 straipsnio) nusikalstamų veikų normų dispozicijose psichinė prievarta, konkretizuota iki grasinimų tuoj pat

[189] BK 143 straipsnis (VŽ, 2003, Nr.38-1733, aktuali redakcija nuo 2003m. balandžio 24d.).
[190] BK 181 straipsnio 1dalis (VŽ, 2003, Nr.74-3423, aktuali redakcija nuo 2003m. liepos 25d.).
[191] BK 294 straipsnis.
[192] BK 133 straipsnis; BK 177 straipsnis; BK 308 straipsnis (VŽ, 2006, Nr. 77-2961, aktuali redakcija nuo 2006m. liepos 14d.); BK 233 straipsnis (VŽ, 2004, Nr.54-1835, aktuali redakcija nuo 2004m. balandžio 15d.); BK 234 straipsnis; BK 288 straipsnis ir kt.
[193] BK 149 straipsnis (VŽ, 2006, Nr.77-2961, aktuali redakcija nuo 2006m. liepos 14d.).
[194] BK 151 staripsnis (VŽ, 2006, Nr.77-2961, aktuali redakcija nuo 2006m. liepos 14d.).

panaudoti fizinį smurtą, turėtų būti laikoma ne tik kaip nusikalstamos veikos objektyvusis požymis, siejamas su vertimo elgtis prieš nukentėjusiojo valią būdu, bet kartu reiktų atsižvelgti į tai, kad toks nusikalstamos veikos realizavimo būdas šių nusikalstamų veikų sudėtyse turėtų būti laikomas ir pavojingos veikos požymiu. Kadangi dispozicijos žodžiai „panaudodamas fizinį smurtą arba grasindamas tuoj pat jį panaudoti“ viena vertus nusako nukentėjusiojo valios palaužimo būdą, bet kita vertus šalia prievartinio lytinio santykiavimo numato ir kitą pavojingą veiką – smurtavimą.

Šis iššaginimo ar seksualinio prievartavimo realizavimo būdas kaip objektyvusis požymis, siejamas su psichine prievarta, apima tik grasinimus tuoj pat panaudoti fizinį smurtą. Todėl kitokio turinio grasinimai nesudaro šio iššaginimo ar seksualinio prievartavimo požymio, tačiau gali atitikti kitą alternatyviai dispozicijoje numatytą nusikalstamo poveikio nukentėjusiojo asmens psichikai būdą, įvardijamą kaip kitoks atėmimas galimybės priešintis arba kaltininkui gali būti inkriminuojama BK 151 straipsnyje numatyta privertimo lytiškai santykiauti norma.

Tačiau pažymėtina, kad grasinimo turinio apribojimas iki grasinimo tuoj pat realizuoti smurtinio pobūdžio veiksmus, įvairių baudžiamosios teisės specialistų[195] yra kritikuojamas, kadangi nukentėjusysis, priklausomai nuo jo vertybinės orientacijos, gali teikti didesnę svarbą savo garbei, orumui, laisvei bei kitoms vertybėms. Todėl pats siekis išsaugoti tokias vertybes gali daryti ne mažesnį poveikį asmens psichikai, kaip grasinimai apimantys įvairaus masto sveikatos sutrikdymus ar net mirtį, dėl to iššaginimo ar seksualinio prievartavimo būdu, anot jų, turėtų būti pripažįstami „ne tik grasinimai fiziniu smurtu, bet ir grasinimai, nurodantys kėsinimąsi į konkrečias dvasines žmogaus vertybes.“[196] Atsižvelgiant į teismų praktiką iššaginimo bei seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose,[197] reiktų pažymėti, kad iššaginimo bei seksualinio prievartavimo straipsnio dispozicijos neapribojamos tik grasinimu fiziniu smurtu, kadangi į kitokio atėmimo galimybės priešintis sąvoką yra įtraukiama ir tokia kaltininko nusikalstamos elgsenos forma kaip grasinimas sunaikinti arba atimti turtą, tokiu būdu labai išplečiant šio požymio, kartu ir iššaginimo bei seksualinio prievartavimo normos ribas. Jeigu remsimės tokia teismų praktika, formuojama lytinių nusikalstamų veikų baudžiamosiose bylose, manytume gali kilti neaiškumų, kokios vertės turto sunaikinimu ar atėmimu turėtų būti grasinama. Taip pat, ar grasinamo sunaikinti turto vertės, kaip vertinamojo pobūdžio kriterijaus, klausimas turėtų būti sprendžiamas kiekvienu konkrečiu atveju, įvertinant nukentėjusiojo materialinę padėtį, ar turėtų būti atsižvelgiama į subjektyvią paties nukentėjusiojo nuomonę. Vertinimo kriterijaus svarba, įtraukus grasinimus sunaikinti ar atimti turtą į kitokio atėmimo galimybės priešintis požymio turinį, manytume, pirmiausiai yra siejama su tuo,

[195] Сердюк Л. В. Насилие: криминологическое и уголовно - правовое исследование. Москва: Юрлитинформ, 2002. С. 224.
[196] Там же С. 224.
[197] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004m. gruodžio 30d. nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“ //Teismų praktika. 2005. Nr. 22.

kad esant vienodoms faktinėms aplinkybėms, bet skirtingiems vertinimo kriterijams, gali skirtis kaltininko realizuotos veikos kvalifikavimas, kaip veikos baudžiamasis teisinis vertinimas.

Todėl manytume, kad toks grasinimų turinio išplėtimas, sąlygojęs pačių normų taikymo galimybių praplėtimą, yra kritikuotinas, kadangi be turto vertės problematikos, jis taip pat kelia tam tikrų neaiškumų atribojant šiuos nusikaltimus nuo privertimo lytiškai santykiauti normos, kurios paskirtis yra kriminalizuoti tuos lytinio santykiavimo ar lytinės aistros tenkinimo prievartinius būdus, kurie neapimami iššaginimo ar seksualinio prievartavimo normų. Privertimo lytiškai santykiauti straipsnio dispozicijoje psichinės prievartos turinys yra apibrėžtas labai plačiai, psichine prievarta laikant tiek grasinimus panaudoti fizinį smurtą, tiek alternatyvų būdą, kai panaudojama kitokia psichinė prievarta, nepriklausomai nuo grasinimų įgyvendinamumo momento. Todėl šiuo atveju pritaikytas plečiamasis baudžiamųjų įstatymų aiškinimo būdas, siekiant atskleisti tokio iššaginimo bei seksualinio prievartavimo objektyvaus požymio kaip kitokio atėmimo galimybės priešintis turinį, yra nepriimtinas, kadangi įstatymų leidėjas konstruodamas straipsnio dispoziciją, jau numatė tokią neteisėtą psichinės prievartos formą kaip grasinimą, ją konkretizuodamas iki grasinimų fiziniu smurtu, tokiu būdu nepalikdamas kitokio neapibrėžto grasinimų turinio interpretavimo galimybės.

Reiktų paminėti, kad užsienio šalių baudžiamieji įstatymai taip pat nevienodai sprendžia grasinimo turinio konkretinimo klausimą iššaginimo sudėtyse. Ispanijos baudžiamojo įstatymo[198] 178 straipsnis nedetalizuoja grasinimo turinio ir numato, kad seksualine agresija bus laikoma veika, kuria kėsinamasi į kito žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvę, panaudojant prievartą arba grasinimus. Tuo tarpu Austrijos baudžiamojo įstatymo[199] 201 paragrafe psichinė prievarta konkretinama iki grasinimo sunkiu smurtu, pavojingu nukentėjusiojo gyvybei ir sveikatai. Tokia pozicija numatyta ir Vokietijos baudžiamojo įstatymo[200] 177 paragrafe, kai iššaginimo metu panaudota psichinė prievarta yra susijusi su grasinimais smurtu realiai pavojingu nukentėjusiojo gyvybei ir sveikatai.

Be kaltininko išreikšto grasinimo, nukreipto į nukentėjusiojo esamo ar galimo pasipriešinimo įveikimą, turinio, pavojingos veikos kvalifikavimui yra svarbus ir paties grasinimo išreiškimo momentas. Remiantis tuo, kad iššaginimo ir seksualinio prievartavimo metu grasinama panaudoti fizinį smurtą turint tikslą įveikti nukentėjusiojo pasipriešinimą, todėl laiko požiūriu grasinimas turi būti išreiškiamas prieš prievartinį lytinį santykiavimą arba lytinės aistros tenkinimą. Šiuo atveju, manytume, tampa būtinu nustatyti sąryšį tarp grasinimo ir prievartinio lytinio santykiavimo ar lytinės aistros tenkinimo. Kadangi tais atvejais, kai grasinimas išsakomas po lytinio

[198] Уголовный кодекс Испаний/ Под.ред. Н.Ф.Кузнецовой, Ф.М. Решетникова. Москва:Издательство "Зерцало", 1982. С.61.
[199] Уголовный кодекс Австрии/ Под.ред. Н.Е. Крылова. Москва:Издательство "Зерцало", 2001. С.90.
[200] Уголовный кодекс ФРГ/ Под.ред. А.В. Серебренникова. Москва:Издательство "Зерцало", 2000. С.110-111.

santykiavimo ar jam nepasisekus, kaltininko realizuotoje pavojingoje veikoje nėra iššaginimo ar seksualinio prievartavimo požymių, tačiau „tokia veika gali užtraukti baudžiamąją atsakomybę pagal BK 145 straipsnį“.[201] Tokia kaltininko pavojingų veiksmų vertinimo pozicija yra siejama su tuo, kad psichinė prievarta, pasireiškusi grasinimo forma, yra naudojama ne siekiant lytinio santykiavimo ar lytinės aistros tenkinimo, bet ji gali būti traktuojama kaip kerštas.

Laiko aspektas iššaginimo ar seksualinio prievartavimo atveju taip pat svarbus analizuojant ne tik grasinimo išreiškimo momentą, bet ir jo galimą realizavimo momentą tais atvejais, jei asmuo nesutiks su kaltininko reikalavimais. Straipsnio dispozicijose imperatyviai nurodomas grasinimas tuoj pat panaudoti fizinį smurtą, todėl tais atvejais, kai grasinimų realizavimas yra nukreipiamas į ateitį, pavojinga veika negali būti kvalifikuojama pagal BK 149 arba BK 150 straipsnius. Tačiau priklausomai nuo faktinių bylos aplinkybių, kaltininkui gali būti inkriminuojama privertimo lytiškai santykiauti norma. Jos paskirtis, kaip buvo minėta anksčiau, yra kriminalizuoti visus atvejus, kuriuos neapima iššaginimo ar seksualinio prievartavimo nusikalstamos veikos sudėtys.

Psichinės prievartos, konkretizuotos iki grasinimo panaudoti fizinę prievartą, išraiškos būdų įvairovės pripažinimas leidžia identifikuoti grasinimą net ir esant neakivaizdžiam bauginimui, nepriklausomai nuo baimės sukėlimo ar jos palaikymo būdo. Kaltininko realizuojamas nukentėjusiojo bauginimas, kurio metu perduodama grasinamojo pobūdžio informacija, gali įgauti įvairias asmens elgsenos išraiškos formas – tiek žodinę (pavyzdžiui, teigiant, kad nesutinkant lytiškai santykiauti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą prieš nukentėjusįjį bus panaudotas fizinis smurtas), tiek pasireikšti konkliudentiniu grasinimu, pavyzdžiui į nukentėjusįjį nukreipiant peilį, šautuvą ar kitą daiktą, pritaikytą žmogaus kūno sužalojimui. Todėl, manytume, yra svarbu atsižvelgti į patį pavojingos veikos kontekstą, tiek išorines aplinkybes, duomenis apibūdinančius kaltininko asmenybę ir jo ankstesnius santykius su nukentėjusiuoju bei kitą informaciją, galinčią turėti įtakos grasinamo pobūdžio veikų atskleidimui. Tokia pozicija ypač svarbi vertinant konkliudentinį neakivaizdų grasinimą, kai pats poveikis psichikai nėra vykdomas žodine grasinimo forma, tačiau turėtų būti traktuojamas kaip grasinimas atsižvelgiant į visas nusikalstamą veiką bei jos kontekstą charakterizuojančias aplinkybes (pavyzdžiui, kai sudaroma bauginanti aplinka nuošalioje vietoje, esant akivaizdžiam kaltininko fiziniam pranašumui arba dalyvaujant keliems kaltininkams, taip pat kaltininko charakteristika, ypač tokie faktai, kaip ankstesnis teistumas, kurie jo sąmoningai yra pranešami nukentėjusiajam). Todėl, manytumėm, reiktų pritarti baudžiamosios teisės teoretikės L.A. Anadrejevos nuomonei,[202] kad tokiu atveju aukai yra akivaizdi fizinės prievartos panaudojimo

[201] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004m. gruodžio 30d. nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“ //Teismų praktika. 2005. Nr. 22.
[202] Сердюк Л. В. Насилие: криминологическое и уголовно - правовое исследование. Москва: Юрлитинформ, 2002. С.226.

galimybė, todėl atsiradusi baimė dėl savo gyvybės, palaužia nukentėjusiosios valią bei jos pasipriešinimo kaltininkui galimybę.

Reiktų pažymėti, kad teismai iš esmės teisingai vertina bauginančio pobūdžio situacijas, atsižvelgdami į visas objektyvias grasinimo realumą patvirtinančias aplinkybes.

Šiaulių apygardos teismas 2004m. kovo 2d. nuosprendžiu E.G. nuteisė pagal BK 149 straipsnio 3dalį už tai, kad jis 2003m. vasario 24d. užsimovęs ant veido kaukę nusitempė nukentėjusiąją O.S. apie 150metrų nuo kelio į miško gilumą, panaudodamas psichinį smurtą, grasindamas peiliu ir sumušimu, palaužė nepilnametės pasipriešinimą ir lytiškai santykiavo su lytiškai nesubrendusia nepilnamete O.S. Užpuolimo metu kaltinamasis rankoje laikė peilį, kuriuo grasino, liepė nesipriešinti ir nusirengti, o nukentėjusioji O.S., ištikta streso, iš baimės pakluso ir pati nusirengė. [203]

Manytume, teismas teisingai konstatavo, kad tais atvejais, kai kaltininkas nukentėjusiojo valiai palaužti naudoja grasinimus, kurių realumas yra patvirtinamas ginklo demonstravimu, lytinis santykiavimas yra pripažįstamas realizuotu prieš nukentėjusiojo valią, net ir tuomet, kai nukentėjusysis gali išoriškai ir nepareikšti savo nesutikimo. Tokia įbauginimo priemonė kaip ginklo demonstravimas visais atvejais turėtų būti traktuojamas kaip grasinimas fiziniu smurtu.

Grasinimų poveikio mechanizmo, paties bauginamojo proceso ypatumai, manytume, yra svarbūs identifikuojant psichinės prievartos elementą, kai iššaginimas ar seksualinis prievartavimas yra realizuotas bendrininkaujant. Todėl bendrininkavimo atveju, kai bendromis tarpusavy susitarusių kelių asmenų pastangomis yra kėsinamasi į nukentėjusiojo seksualinio apsisprendimo ar neliečiamumo laisvę, manytume, yra būtina atsižvelgti į tai, kad grasinimas gali būti siejamas ne tik su baimės jausmo nukentėjusiajam sukėlimu, bet ir jo baimės palaikymu. Tokia grasinančio pobūdžio pavojingų veiksmų vertinimo pozicija ypač svarbi tais atvejais, kai, remiantis bendro dalyvavimo darant nusikalstamą veiką principu, yra bandoma nustatyti nusikalstamoje veikoje dalyvavusių bendrininkų veiksmų bendrumą, ypač siekiant atskleisti jų abipusius ryšius, kai vienų kaltininkų veiksmai sudarė prielaidas bei palankias sąlygas veikti kitiems.

Toks grasinimų suvokimas leidžia kaltininkui inkriminuoti iššaginimą ar seksualinį prievartavimą tais atvejais, kai jis nukentėjusiojo atžvilgiu jokių prievartinių fizinio ar psichinio pobūdžio veiksmų nenaudojo, tačiau nukentėjusysis nesipriešina lytiniam santykiavimui ar lytinės aistros tenkinimui, kadangi patį kelių bendrininkų būvimą jis suvokia kaip psichinį smurtą ir tai palaužia jo valią priešintis. Arba tais atvejais kai nukentėjusiojo pasipriešinimas yra palaužtas ankstesniais bendrininkų veiksmais ir kaltininkas pasinaudoja jau sukurta bauginančia aplinka. Tokiu atveju lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas kai kaltininkas nenaudojo nei

[203] Teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose apžvalga, patvirtinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004m. gruodžio 30d. nutarimu Nr. 49// Teismų praktika. 2005, Nr. 22.

smurto, nei grasinimo, nei kitų panašių veiksmų yra vis viena laikomas padarytu prieš nukentėjusiojo asmens valią.[204]

Reiktų akcentuoti, kad šios situacijos yra siejamos su tęstiniu psichiniu poveikiu, kuris pasireiškia kaip nukentėjusiojo suvokimas, kad pasipriešinimo atveju numanomas trečiųjų asmenų grasinimas, kurio turinys dažniausiai yra siejamas su nukentėjusiajam galinčiais kilti neigiamais padariniais sveikatai ar gyvybei, bus tuoj pat įvykdytas. Tokiais atvejais, manytumėme, nesipriešinimas kaltininko lytiniam santykiavimui ar lytinės aistros tenkinimui nepaneigia smurtinio veikos pobūdžio, o pareikštas kaltinimas gali būti motyvuojamas tuo, kad nukentėjusiojo valia jau buvo palaužta dėl jo atžvilgiu anksčiau panaudoto fizinio smurto arba grasinimų.

[204] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004m. gruodžio 30d. nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“ //Teismų praktika. 2005. Nr. 22.

Išvados

- Fizinės (lot. *vis absoliuta*) bei psichinės (lot. *vis compulsiva*) prievartos atskyrimo problematika pirmiausia siejama su tuo, kad yra pastebima glaudi šių savarankiškų prievartos rūšių tarpusavio sąsaja, kai fizinis smurtas visuomet siejamas su poveikiu asmens psichikai ir dažnai gali įgauti tęstinį bauginamąjį poveikį, kai pati psichinė prievarta gali būti realizuojama fiziniu smurtu, be to, informacinio poveikio pasekoje gali būti sukeliami fizinio pobūdžio pavojingi padariniai, leidžiantys veiką traktuoti kaip fizinį smurtą.
- Atsižvelgiant į fizinės bei psichinės prievartos sąsajos problemos kompleksiškumą, šių prievartos rūšių atskyrimo pagrindu turėtų būti laikomas ne pavienis, o kompleksas kriterijų, siejamų ne tik su objektyviais poveikio mechanizmą charakterizuojančiais požymiais ar su pačiu poveikio objektu, bet taip pat turėtų būti atsižvelgiama ir į subjektyvųjį kriterijų - kaltininko tyčios kryptingumą kaip jo psichinį santykį su vykdomais pavojingais prievartiniais veiksmais.
- Įvertinus tai, kad neigiamas informacinio pobūdžio poveikis asmens psichikai yra įmanomas įvairiais būdais, kurie yra kaltininko sąmoningai nukreipiami į nepageidaujamų psichinių pojūčių, apibūdinamų kaip emocinis stresas sukėlimą, kas vienokiu ar kitokiu būdu gali riboti nukentėjusiojo valios susiformavimo ar jos įgyvendinimo laisvę, galima būtų teigti, kad psichinės prievartos išraiškos formos turėtų būti aiškinamos plečiamai, neapribojant jų iki vienintelio pavojingo bei priešingo teisei grasinimo.
- Universali psichinės prievartos definicija, neapribojant psichinės prievartos išraiškų formų įvairovės iki grasinimų, turėtų būti konstruojama akcentuojant ne tik materialius bei formalius tokios pavojingos veikos aspektus, bet kartu turėtų būti atsižvelgiama ir į tas šio poveikio teisines charakteristikas, kurios atskleidžia pačios psichinės prievartos kaip savarankiškos baudžiamosios teisės kategorijos esmę. Todėl galima būtų teigti, kad psichine prievarta turėtų būti laikomas tyčinis pavojingas bei priešingas teisei poveikis kito asmens psichikai, vykdomas prieš nukentėjusiojo valią informaciniu būdu, siekiant apriboti jo valios susiformavimo arba valios įgyvendinimo laisvę.
- Šantažo dilema yra siejama su grasinimais teisėtu veikimu arba neveikimu, pastebint, kad šios pavojingos veikos kriminalizavimo argumentavimo sunkumai pirmiausia yra siejami būtent su tokio pobūdžio grasinimų turiniu. Galima būtų teigti, kad šantažas tokiu atveju apimtų dvi teisėtas veikas (teisę į žodžio laisvę bei komercinio sandorio pasiūlymą), kurios, jei būtų imamos izoliuotai viena nuo kitos, nebūtų laikomos nusikalstamomis, tačiau tuo atveju, jei jos yra sujungiamos į vieną, tai pastaroji veika yra laikoma pavojinga bei priešinga teisei. Šantažo dilemos analizės pagrindu yra laikomos ekonominė, liberalioji ir

trečiosios šalies teorijos, tačiau jų argumentai turi ir privalumų, ir trūkumų, į kuriuos būtina atsižvelgti prieš taikant jas praktikoje.

- Pavojingų bei priešingų teisei grasinimų kaip savarankiškos psichinės prievartos išraiškos formos baudžiamasis teisinis vertinimas pirmiausia turėtų remtis pagrindiniais juos charakterizuojančiais objektyviaisiais bei subjektyviaisiais požymiais, vertinant ne tik grasinimo išraiškos būdų įvairovę, jo pavojingumą bei bauginamąją paskirtį, bet taip pat atsižvelgiant ir į kaltininko psichinį santykį su jo pasirinkta grasinamo pobūdžio veika
- Pavojingus bei priešingus teisei grasinimus apibūdinančių objektyvių bei subjektyvių požymių visuma yra taip pat siejama su grasinimo tikrumą liudijančiu realumo požymiu, kadangi jo vertinimas pirmiausia remiasi kaltininko tyčios kryptingumu, taip pat realumas siejamas ne su galimais kilti pavojingais padariniais, o pirmiausia su pačia veika, atsižvelgiant į jos išraiškos formų įvairovę. Pažymėtina, kad grasinimo realumo koncepcijų įvairovė sudarė prielaidas skirtingam grasinamojo pobūdžio realizuotų pavojingų veikų baudžiamajam teisiniam vertinimui, ko pasekoje teismų praktika tokių kategorijų bylose formuojasi pakankamai prieštaringai, kadangi galima sutikti įvairių grasinimo realumo interpretacijų. Atsižvelgiant į grasinimo realumo koncepcijų analizę, manytume, grasinimų egzistavimo objektyvioje tikrovėje vertinimo pagrindu turėtų būti laikoma realumo – tikrumo koncepcija, atitinkanti subjektyvaus pakaltinimo principą.
- Baudžiamasis įstatymas psichinę prievartą kriminalizuoja dviem pagrindiniais būdais: kai psichinė prievarta laikoma savarankiška nusikalstama veika (lot. *delicta sui generis*), nesusieta su būtinumu įrodyti jos panaudojimo tikslą, ir psichinę prievartą numatant kaip kitų nusikalstamų veikų sudėties objektyvųjį požymį, kaip vertimo elgtis prieš nukentėjusiojo valią būdą.
- Psichinės prievartos kriminalizuotos kaip *delicta sui generis* viena iš baudžiamojo teisinio vertinimo probleminių sričių yra siejama su nusikalstamos veikos vystimosi etapų identifikavimu. Kai yra būtina nustatyti, ar pavojingas ir priešingas teisei grasinimas turėtų būti laikomas baigta nusikalstama veika, ar tai yra tik tyčios iškėlimo aikštėn faktas, kai pats tyčios iškėlimas nėra laikomas savarankiška ketinamos realizuoti nusikalstamos veikos stadija. Pažymėtina, kad baudžiamąja teisine prasme prieštaringa situacija susiklosto tuomet, kai tyčios iškėlimo aikštėn ir grasinimo kaip savarankiškos nusikalstamos veikos požymiai iš dalies sutampa. Manytume, tais atvejais, kai ketinimo realizuoti nusikalstamą veiką pareiškimas yra išreiškiamas grasinimo forma, siekiant bauginti nukentėjusįjį, veika iš baudžiamosios teisės pozicijų turėtų būti vertinama kaip nusikalstama.
- Probleminės nusikalstamų veikų daugeto situacijos susiklosto tais atvejais, kai psichinė prievarta kaip savarankiška nusikalstama veika kaltininko yra realizuota kartu su grasinimo

realumą patvirtinančiais pavojingais veiksmais, turinčiais kitos nusikalstamos veikos sudėties požymius. Atsižvelgiant į teismų praktiką, darytina išvada, kad teismai dažniausiai teisingai vertina tokias nusikalstamas veikas kaip realiąją nusikalstamų veikų sutaptį, kaltininkui inkriminuodami jas abi, tačiau teismų praktikoje galima sutikti ir netikslumų.

- Kaip alternatyvi prievartos rūšis nusikalstamose veikose, kuriomis kėsinamasi į žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą, šalia fizinio smurto yra numatyta psichinė prievarta. Tačiau konstruojant lytinių nusikalstamų veikų straipsnių dispozicijas, ji yra detalizuojama nevienodai, vienose nusikalstamose veikose psichinę prievartą konkretizuojant iki grasinimų tuoj pat panaudoti fizinį smurtą, kitose nusikalstamose veikose ji įtvirtinama abstrakčiai, kai pasipriešinimo įveikimo būdu yra laikomi grasinimai smurtu arba kitokia psichinė prievarta.
- Atsižvelgiant į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato formuojamą vieningą teismų praktiką iššaginimo bei seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose, iššaginimo bei seksualinio prievartavimo straipsnių dispozicijos nėra apribojamos tik grasinimu tuoj pat panaudoti fizinį smurtą, kadangi į kitokio atėmimo galimybės priešintis požymio turinį įtraukiamas ir grasinimas sunaikinti arba atimti turtą. Reiktų atsižvelgti į tai, kad grasinimų turinio išplėtimas, sąlygojęs pačių normų taikymo galimybių praplėtimą, kelia tam tikrų neaiškumų atribojant šias pavojingas nusikalstamas veikas nuo privertimo lytiškai santykiauti. Be to, remiantis tokia teismų praktika, kyla neaiškumų, kokie turėtų būti taikomi grasinamo sunaikinti ar atimti turto vertės nustatymo kriterijai. Kartu būtina atsižvelgti į tai, kad esant vienodoms faktinėms aplinkybėms, bet skirtingiems vertinimo kriterijams, gali skirtis kaltininko realizuotos pavojingos veikos baudžiamasis teisinis vertinimas, kas sudarytų prielaidas formuotis nevienodai teismų praktikai.

Literatūra

Norminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, patvirtintas 2000m. rugsėjo 26d. įstatymu Nr. VIII-1968//Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
2. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. gegužės 23d. įsakymas Nr.V-298/158/A1-86 „Dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo“//Valstybės žinios. 2003, Nr. 52-2357.

Specialioji literatūra

3. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas/ red. kol. vyr. red. S.Keinys. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.
4. Fedosiuk O. Psichinės prievartos samprata baudžiamojoje teisėje//Jurisprudencija. 2001, Nr.21(13).
5. Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002.
6. Kujalis P. Prievarta – būtinojo reikalingumo pavojaus šaltinis // Jurisprudencija. 2004, Nr. 60(52).
7. Myers D.G. Psichologija. Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2000.
8. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Vilnius: Justitia, 2006.
9. Stankevičius V. Baudžiamoji teisė. Kaunas: Lietuvos universiteto teisių fakultetų leidinys, 1925.
10. Tarptautinių žodžių žodynas. Trečias leidimas/ Sud. A.Bendorienė, V.Bogušienė ir kt. Vilnius:“Alma Litera“, 2004.
11. Anderson G.M., Block W. Blackmail, Extortion and Exchange//New York Law School Law Review.2000-2001, Vol.44. // http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/nyls44&id=549&size=2&collection=journals&set_as_cursor=9; prisijungimo laikas: 2006-12-20.
12. Bein D. A Guid to Offences of Threats and Blackmail, or “How to See The Fotest for The Trees”// Israel Law Review. 1982, No.17// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/israel17&id=72&size=2&collection=journals&set_as_cursor=10; prisijungimo laikas: 2006-12-12.

13. Block W. Blackmail an Economic Analysis//Jefferson Law Review. 1999, Vol.21// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/tjeflr21&id=173&size=2&collection=journals&set_as_cursor=13; prisijungimo laikas: 2006-12-12.
14. Block W. Blackmail *is* private justice-a reply to Brown//U.B.C. Law Review. 2000-2001, Vol.34// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/ubclr34&id=17&size=2&collection=journals&set_as_cursor=9; prisijungimo laikas: 2006-12-12.
15. Brooks R.E. Law in The Heart of Darkness: Atrocity and Duress// Virginia Journal of International Law. 2002-2003, No.43// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/vajint43&id=871&size=2&collection=journals&set_as_cursor=0; prisijungimo laikas: 2006-12-12.
16. Campbell D.J. Why Blackmail should be criminalized:A Reply to Walter Block and David Gordon// Loyola of Los Angeles Law Review. 1987-1988, No. 21// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/lla21&id=893&size=2&collection=journals&set_as_cursor=18; prisijungimo laikas:2006-12-12.
17. Epstein R.A. Blackmail, Inc.//The Univercity of Chicago Law Review. 1983, Vol.50// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/uclr50&id=569&size=2&collection=journals&set_as_cursor=22; prisijungimo laikas: 2006-12-12.
18. Feinstein J.D. Are Threats Allways „Violent“ Crimes?// Michigan Law Review. 1995-1996, Vol.94// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/mlr94&id=1087&size=2&collection=journals&set_as_cursor=82; prisijungimo laikas: 2006-12-20.
19. Fingerete H. Victimization: A legalist analysis of coercion, deception, undue influence, and excusable prison escape//Washington and Lee law Review. 1985, No.42// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/waslee42&id=75&size=2&collection=journals&set_as_cursor=32; prisijungimo laikas: 2006-12-12.
20. Gamble R.A. Threats as criminal assault// Cleveland State Law Review. 1971, No.20// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/clevslr20&id=83&size=2&collection=journals&set_as_cursor=48; prisijungimo laikas: 2006-12-12.
21. Gordon D., Block W. Blackmail, Extortion and Free Speech: a reply to Posner, Epstain, Nozick and Lindgren// Loyola of Los Angeles Law Review. 1986, Vol.19// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/lla19&id=71&size=2&collection=journals&set_as_cursor=7; prisijungimo laikas: 2006-12-12.
22. Heller K.J. Beyond the Reasonable Man? A Sympathetic but Critical Assessment of the use of Subjective Standards of Reasonableness in Self – Defense and Provocation Cases//

American Journal of Criminal Law. 1998, Vol.26// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/ajcl26&id=13&size=2&collection=journals&set_as_cursor=19; prisijungimo laikas:2006-12-12.

23. Kahalad Abou el Fadl. The comon and Islamic law of duress//Arab Law Quarterly. 1991, No.6// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/arablq6&id=131&size=2&collection=journals&set_as_cursor=14; prisijungimo laikas: 2006-12-12.
24. Katz L. Blackmail and Other Forms of Arm-Twisting// University of Pennsylvanian Law Review. 1992-1993, Vol.141// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/pnlr141&id=1587&size=2&collection=journals&set_as_cursor=33; prisijungimo laikas:2006-12-12.
25. Lawrence N., Lawrence W. Free will, the doctrine of duress, and criminal responsability // New York Law Forum. 1958, No. 2// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/nyls4&id=133&size=2&collection=journals&set_as_cursor=38; prisijungimo laikas: 2006-12-12.
26. Lindgren J. Unraveling the paradox of blackmail// Columbian Law Review. 1984, No.84// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/clr84&id=686&size=2&collection=journals&set_as_cursor=38; prisijungimo laikas: 2006-12-12.
27. McGree R.W., Block W. Blackmail from A to Z:A Reply to Joseph Isenbergh's "Blackmail From A to C"//Mercer Law Review. 1998-1999, Vol.50// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/mercer50&id=581&size=2&collection=journals&set_as_cursor=14; prisijungimo laikas: 2006-12-20.
28. Posner R. Blackmail, Privacy, and Freedom of Contract//University of Pennsylvanian Law Review. 1992-1993, Vol.141// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/pnlr141&id=1837&size=2&collection=journals&set_as_cursor=48; prisijungimo laikas:2006-12-12.
29. Scalice R.J. Blackmail, legality and liberalism// Tulsa Law Review. 1999-2000, No.74// http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/tulr74&id=1511&size=2&collection=journals&set_as_cursor=50; prisijungimo laikas: 2006-12-12.
30. Góral R. Kodeks karny praktyczny komentarz. Warszawa: Wydawnictwo Zrzeszenia Prawników Polskich, 1997.
31. Барихин А. Большой юридический енциклопедический словарь. Москва: Книжный мир, 2002.
32. Гаухман Л. Д. Борьба с насильственными посягательствами. Москва: Юридическая литература, 1969.

33. Гаухман Л. Д. Насилие как средство совершения преступления. Москва: Юридическая литература, 1974.
34. Друзин А. Угроза как признак преступления, предусмотринного ст.321 УК РФ//Уголовное право. 2003, Но.1.
35. Иванова В.В. Преступное насилие. Москва: Книжный мир, 2002.
36. Костров Г. К. Уголовноправовое значение угрозы: автореферат диссертаций на соискание ученой степени кандидата юридических наук/ Москва, 1970.
37. Левертова Р.А. Ответственность за психическое насилие по советскому угаловнаму праву. Омск: Омская высшая школа милисии МВД СССР, 1978.
38. Насильственное преступность/ под ред. В.Н.Кудрявцева. Москва: Издательство Спарк, 1997.
39. Орешкина Т. Физическое или психическое принуждение, как обстоятельство исключающее преступность деяния//Угаловное право. 2000, Но.1.
40. Сердюк Л. В. Насилие: криминологическое и уголовно - правовое исследование. Москва: Юрлитинформ, 2002.
41. Середа А.Д. Уголовно-правовое борьба с тяжкими телесными повреждениями: автореферат диссертаций на соискание ученой степени кандидата юридических наук/ Свердловск, 1972.
42. Симонов В.И. Уголовноправовая характеристика физического насилия: автореферат диссертаций на соискание ученой степени кандидата юридических наук/ Свердловск, 1972.
43. Стерехов Н.В. Ответственность за угрозу по советскому уголовному праву - вопросы теории и практики: автореферат диссертаций на соискание ученой степени кандидата юридических наук/ Свердловск, 1972.
44. Судебная психиатрия: Учебник для вузов/ под ред. Б.В. Шостаковича. Москва: Зерцало, 1997.
45. Уголовный кодекс Австрии. Под.ред. Крылова Н.Е. Москва:Издательство "Зерцало," 2001.
46. Уголовный кодекс Испаний. Под.ред. Кузнецовой Н.Ф.,Решетникова Ф.М. Москва:Издательство "Зерцало,"1982
47. Уголовное право Российской Федерации. Общая часть. Москва: Издательский Дом „Инфра-М," 2005.
48. Уголовный кодекс ФРГ. Под.ред. Серебренникова А.В. Москва:Издательство "Зерцало," 2000.

49. Фаргиев И. Оценка поведения потерпевшего-физического лица в уголовном законе и судебной практике//Уголовное право.2005, Но.1.
50. Шарапов Р. Д. Физическое насилие в угаловном праве. Санкт Петербург: Юридический центр, 2001.

Teismų praktika:

51. Teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose apžvalga, patvirtinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004m. gruodžio 30d. nutarimu Nr. 49// Teismų praktika. 2005. Nr. 22.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004m. gruodžio 30d. nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo bylose“ // Teismų praktika. 2005. Nr.22.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2005m. birželio 23d. nutarimas Nr. 52 „Dėl teismų praktikos vagystės ir plėšimo baudžiamosiose bylose“ // Teismų praktika. 2005. Nr. 23.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis Nr. 2K-496/2005.
55. Vilniaus m. 1-os apylinkės teismo nuosprendis b.b. Nr. 1-6-1135/1999.
56. Vilniaus m. 2-os apylinkės teismo nuosprendis b.b. Nr. 1^{4} -565/1995.
57. Vilniaus m. 2-os apylinkės teismo nuosprendis b.b. Nr. 1^{9}-539-95.
58. Vilniaus m. 4-os apylinkės teismo nuosprendis b.b. Nr. 1-65-05/2005.
59. Vilniaus apygardos teismo nuosprendis b.b. 1A-206/2004.
60. Vilniaus apygardos teismo nutartis b.b. Nr. 1A-286/2004.

Internetinės nuorodos

61. Fedosiuk O. Paskaitų tezės // www.mruni.lt/lt/TF_btk.htm; prisijungimo laikas: 2006-12-20.

PSICHINĖ PRIEVARTA IR JOS BAUDŽIAMASIS TEISINIS VERTINIMAS LR BK

Pagrindinės sąvokos: *Prievarta, Smurtas, Psichinė prievarta, Fizinė prievarta, Psichinės prievartos formos, Grasinimas, Grasinimų turinys, Gniuždymas, Terorizavimas, Bauginimas, Grasinimų realumas, Šantažo dilema, Grasinimų kriminalizavimas.*

Santrauka

Baigiamajame darbe analizuojami įvairūs psichinės prievartos doktrinos bei jos pagrindinio elemento - psichinės prievartos kaip savarankiškos baudžiamosios teisės kategorijos probleminiai aspektai, kurie aktualūs ne tik teoriniame, bet ir praktiniame teisės taikymo lygmenyje.

Darbe analizuojama fizinės bei psichinės prievartos sąsajos problematika. Akcentuojama, kad šių prievartos rūšių atskyrimo pagrindu turėtų būti laikoma ne tik poveikio mechanizmo ar poveikio objekto charakteristika, bet turėtų būti vertinamas ir kaltininko tyčios kryptingumas.

Formuluojant psichinės prievartos universalią koncepciją, yra atsižvelgiama į tai, kad psichinės prievartos išraiškos formos turėtų būti suvokiamos plečiamai, prie jų priskiriant ne tik grasinimus, bet ir fizinę prievartą, naudojamą bauginimo tikslu, įžeidimus, šmeižtą, gniuždymą ir kitus neteisėto poveikio asmens psichikai būdus.

Atskleidžiant grasinimus charakterizuojančius požymius, darbe yra vadovaujamasi subjektyvių bei objektyvių požymių visuma. Analizuojamas ne tik grasinimų pavojingumas ar jo išraiškos formų įvairovė, bet taip pat akcentuojamas būtinumas atsižvelgti ir į kaltininko tyčios kryptingumą. Bandant atskleisti psichinės prievartos doktrinoje suformuluotas grasinimų realumo koncepcijas, yra analizuojami pagrindiniai jų trūkumai ir privalumai, kartu pateikiami ir tokių koncepcijų taikymo teismų praktikoje pavyzdžiai.

Aptariant psichinės prievartos kriminalizavimo aspektus, psichinė prievarta analizuojama kaip savarankiška nusikalstama veika (lot. - delicta sui generis) ir kaip nusikalstamų veikų sudėties objektyvusis požymis. Analizuojant psichinę prievartą kaip savarankišką nusikalstamą veiką, akcentuojama, kad baudžiamoji atsakomybė numatoma tik už pavojingiausius grasinimus, atsižvelgiant į jų turinį, bei nesiejant su būtinumu įrodyti jų panaudojimo tikslą.

Analizuojant psichinę prievartą kaip nusikalstamos veikos objektyvųjį požymį yra nurodomi įvairūs jo įtvirtinimo baudžiamojo įstatymo straipsnių dispozicijose būdai. Kartu aptariami psichinės prievartos ypatumai nusikalstamų veikų, kuriomis kėsinamasi į žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą, sudėtyse, nurodant probleminius aspektus bei jų teisinio vertinimo variantus.

MENTAL VIOLANCE AND ITS LEGAL APPRAISAL ACCORDING TO LITHUANIAN CRIMINAL CODE.

Keywords: *Coercion, Violance, Mental violance, Physical violance, Forms of mental violance, Threats, Contents of threats, Compression, Terrorisation, Intimidation, Reality of threats, Blackmail dilemma, Criminalisation of threats.*

Summary

The present work analyses a range of problems of mental violance doctrine and its chief element – mental violance as an independent category of criminal law. These aspects are urgent not only on a theoretical but also on a practical level of law application.

The present work analyses the problems of interrelation between the physical and mental violance. Delimitation between these independent types of coercion takes into account not only the objective characteristic of the machanism of influence or of the object but also appraisal of the person‘s intention.

Formulation of an universal conception of mental violance demands that the forms of mental violance representation be viewed widely, that is they are to cover not only threats but also physical violance, used for the purpose of intimidation, insults, slander, compressions and other ways of exercising illegal influence on victim‘s mental power.

To reveal the signs characterising mental violance the author of the present work relies upon the total body of subjective and objective characteristics. This approach demands not only the examination of the dangerousness of threats or a variety of the forms of threats‘ representation but also the consideration of person‘s intent. To reveal the conception of threats‘ reality formulated in the mental violance doctrine, the analysis of their chief merits and shortcomings is provided together with the instances of application of these concepts in court practice.

In the discussion of aspects of mental violance criminalisation, mental violance is analysed as a separate crime (lat. – delicta sui generis) and as means of compulsion. The analysis of mental violance as a separate crime focuses on the circumstances that only the most dangerous kinds of threats are prohibited by criminal law yet disregarding the necessity to prove the purpose of their application.

Analysis of mental violance as means of compulsion, as a way of making somebody act against his/her will, gives a number of ways of assessing an objective sign of such act provided by Criminal Code article. The work also discusses special characteristics of mental violance represented within the criminal acts directed agains indecent assault.